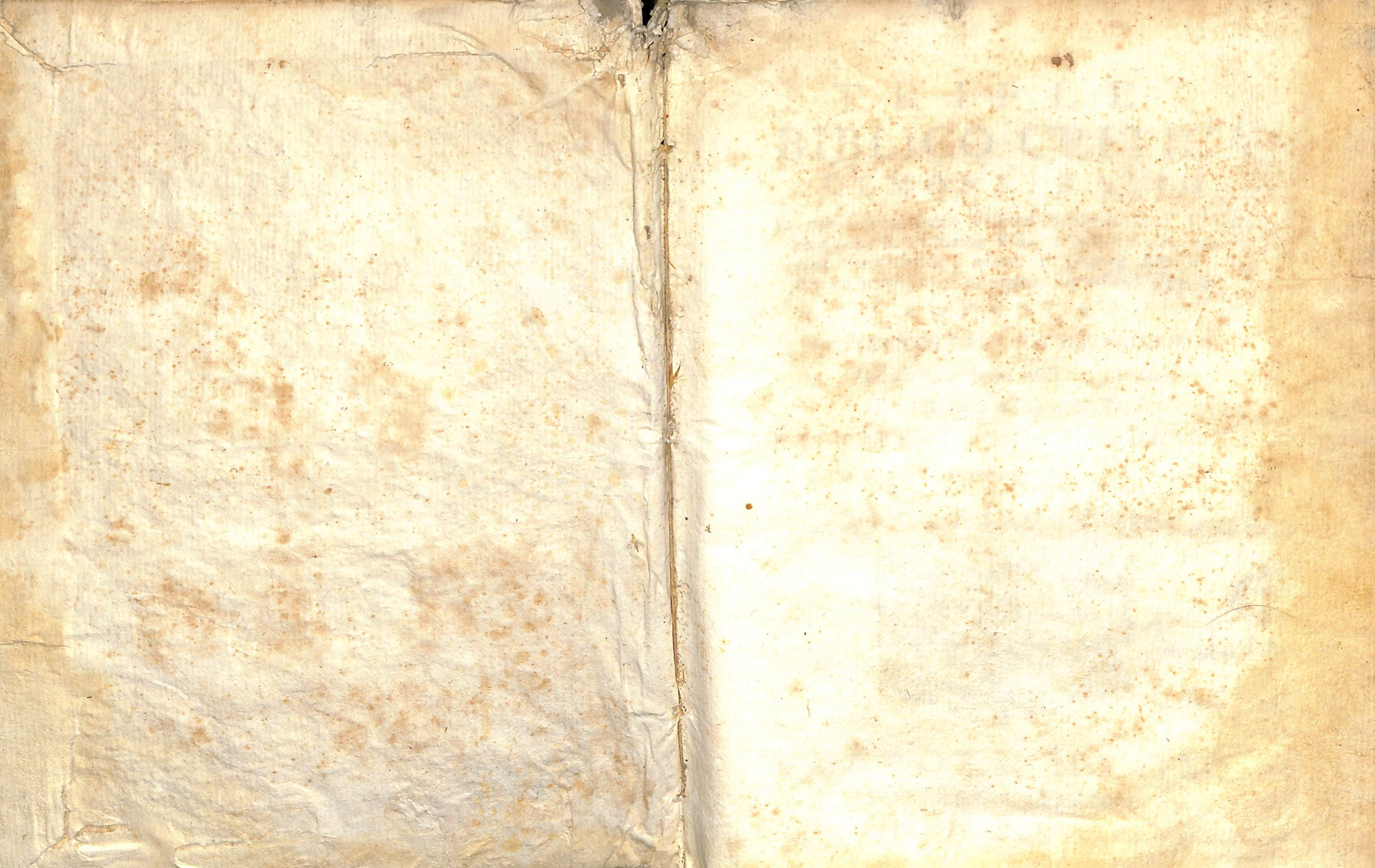

TRIPLE X
BIBLICO-CRITICA
DEMONSTRATIO

In qua BIBLIA SACRA Vulgatæ Editionis Sixti V. jussu
recognita, & Clementis VIII. auctoritate edita non vi-
tiosa demonstratur, adeout sit probatu difficile, vel
unicum mendum in ea reperiri correctione dignum

ADVERSUS

NEOTERICOS CRITICOS HETERODOXOS

Dignitatem ejus frustra insectantes elucubrata

AB ADM. REV. P.

F. BONAVENTURA A MAGDALONO

Lectore Emerito PP. Reformatorum S. FRANCISCI Provinciæ
Neapolis, ac Scriptore Seraphici Ordinis.

TOMUS SECUNDUS.

Joseph Santoro
C42/II

NEAPOLI MDCCLXII.
EX TYPOGRAPHIA SIMONIANA.
SUPERIORUM PERMISSU.

EMINENTISSIMO
S. R. ECCLESIAE PRINCIPI
TIT. SS. DUODECIM APOSTOLORUM
CARDINALI AMPLISSIMO
LAURENTIO GANGANELLI
ORDINIS MINORUM CONVENTUALIUM.

F. BONAVENTURA A MAGDALONO ORD. MIN. REFORM.
FELICITATEM.

Uod tibi, EMINENTISSIME ECCLE-
SIAE PRINCEPS, secundum Operis
mei tomum inscribam, tuoque sub
Augustissimo nomine in publicum
dari aveam, non est cur animo
perturberis. Haud enim me fugit,
quanto tu opere nedum fucata en-
comia, verum etiam tuis meritis,
improbisque laboribus partas laudes aversaris: verum
ego

ego non quero gloriam tuam, ut hisce in rebus possum est in more, sed in Te, & per Te, utpote a Seraphico Patriarcha amantissimoque P. N. S. Francisco selectum, ad sustinendum hodie præ aliis Minoritici gregis onus illud eidem Patriarchæ ejusque Ordini divinitus creditum, fulcire nimirum pro temporum opportunitate Dei Domum ne caderet (a); ejusdem profecto Domus Dei, hac nostra ætate adulterinis doctrinis foris introrsum exagitata, in Te, inquam, & per Te opportunum sustentaculum ardentissimo officio petam. Minime Te eruditionis omnigenæ virum plane subactum, vel pro tantillo latet primum potissimumque præjudicium, quod primores Protestantium Mundo perperam ingesserunt: Sola Scriptura uti jacet non in lacunosis versionum rivulis, sed apud eosdem fontes quos ho-

(a) Quum an. 1210. Innocentius III. hæsitaret desuper adprobatione Regule cælitus a D. Francisco concinnatæ, ut quæ ad altissimam paupertatam servandam professores obligat, in somnis vidit hominem pauper-culum, modicum, & despectum humeris suppositis Lateranensem Basilicam jam ruinæ proximam sustentantem, ne caderet: quare a somno excitatus, vere, inquit, hic (Franciscus) est ille, qui opere, & doctrina Christi sustentabit Ecclesiam. Quæ cælestis visio experimento claruit de fulcro materiali, & spirituali, quod Ecclesiæ in deteriora labanti Franciscana Religio suppetias ferret; quandoquidem de reparatione materiali Lateranensium adium liquet, tres Minoritas Romanos Pontifices, Nicolaum IV. anteriorem posterioremque illius Basilicæ partes ruinosas magnifice restaurasse, Sixtum IV. pari devotione & summis curis eandem Basilicam rescisse, Sixtum V. plerisque beneficiis locupletasse, & obsequiis Franciscanorum Pœnitentiariorum. Quod vero spectat fulcrum Spirituale, audiatur Hieronymus Platus Theologus Societatis Jesu Lib. II. de bono status Religiosi cap. XXX. Non modo, habet ætas illa, qua primum hic Ordo (Franciscanorum) prodiit, mirabiliter ejus opera adjuncta, & illuminata est, sed totis quadringentis annis quibus deinceps stetit, hoc semper egit, ut Ecclesiam Dei quasi fulciret. *Leges Waddingum ad an. cit.*

hodie habemus Hebræi veteris Testamenti Græcive novi, est plenissima credendorum regula, nulimode pendens a veterum traditione, aut pontificia potestate; adeo ut unicuique spiritui maximeque linguarum perito rite competat dijudicare de germana eorundem fontium lectione, ac literali interpretatione, etiam ubi discedere oporteat a recepta Latina lectione veterum, utpote qui linguarum, & regularum critices parum, vel nihil gnari, & explicandis allegoriis summopere intenti. Quas equidem exitiosas merces ubique gentium ab Auctoribus Reformatæ Religionis circumdulas, & fucoso fastu venditatas, tametsi nemo Doctorum Catholicorum ausus fuerit excipere quoad exaucto- randam traditionem aut Ecclesiæ potestatem, quibus tanquam tessera, & symbolo hodie Orthodoxi ab Aca- tholicis dignoscuntur, tamen prætermisso, ut par erat, exacto scrutinio desuper aliis consecrariis, & ad stateram Sanctuarii minime adpensis, eo tandem deven- tum est, ut bene multi nostri Theologi pro legitimis ea desponsarint, transcripserint etiam in eorum opera, foverint, propalarint, potanda nostræ juventuti obtu- lerint, implicite detrahendo, licet nihil tale cogitan- tes, tam traditioni veterum Patrum, quam supremæ potestati Apostolicæ S. Sedis (a): sicque tuum EMI-

* 2

NEN-

(a) Lubet unum ex sexcentis obiter suppeditare palmare specimen. Tam ex perpetua traditione veterum Patrum ad hæc usque tempora religiosissime servata, quam ex auctoritate Apostolicæ S. Sedis perspicue eruitur, vocem ipsa apud Vulgatam Latinam Genesis III. v. 15. jure meritoque legi, atque ita ex se se, & quoad nos esse divinam, canonicam, & authenticam; quum vero plerique Catholici quoad integritatem, auctoritatem, & præse- ren-

NENTISSIME CARDINALIS esto iudicium, utrum Dei
Domus hisce eventilata haud aspernabilibus aquiloni-
bus opus habeat valido excelsoque fulcimento, quod
Te nemo melius hodie adferre queat, mirumque in
modum porrigere, & suppeditare. Perspectum habes
quot ferme innumerabiles Heroas Seraphicus Patriar-
cha ex sacro lateris vulnere mirifice pepererit, &
quam bene morum candore, & veritate doctrinae se
se praestiterint Domui Dei fulciendae, usque adeo ea-
dem Dei Domus, quae spiritu Christi dirigitur & gu-
bernatur, illorum capta mirabilibus meritis, haecenus
centum triginta super altare elevarit, quinque ad sum-
mi Pontificatus apicem, quinquaginta quinque ad Car-
dinalitiam purpuram, praetermissis longe pluribus Pa-
triarchis, Archiepiscopis, Episcopis divinas ades ubi-
que gentium fundantibus, vel fundatas constabilientibus.
At quid quaeso virtutis eorundem a te deficit quomi-
nus eosdem imiteris, tuaque probata pietate, ac sa-
pientia a Domo Dei eliminantur praefata zizania, se-
gregetur frumentum a palca, & ii quibus curae est
private aut publice nostram edocere juventutem, eru-
bescant tandem oscitanter blandiri hodiernis Haereticis,
& re non exaete pensata fucum facere imperitis?
Nonne ab ineunte etate Tu quoque de spiritu Fran-

rentiam hodierni Hebraei adstipulati Haereticis, ipsi quoque autumant: Vulga-
tam eo loci sapere vitium Interpretis, & loco ipsa substituendum ipse, vel
ipsum, sicut in hodierno Hebraeo communiter legitur; nemo sane non eruet
praefatos quoque Catholicos tendere, licet nihil tale cogitent, ad elevandam
translationem Veterum, & auctoritatem Apostolicae S. Sedis circa Scripturas in-
defectibiliter seligendas, & interpretandas. Effugia in contrarium reponi soli-
ta, in Opere praclusa inveniuntur.

cisci in agrum Ecclesiae prodiisti, & tanto aliorum
spiritali profectu selectissimum ejus germen te exhibes,
ut quum magnifica palatia te petant, eandem, ac ante
humilem Franciscanam Domum religiosissime colas, eos-
dem fratres, quibuscum dulces dudum capiebas cibos
oblectamento habeas, glorieris quoque Minorum Regu-
lam profiteri, & quantum EMINENTISSIMA TUA di-
gnitas patitur ad litteram servare studeas? Nonne a
florescentibus annis adeo in te excelluit religiosa ob-
servantia, nitidissimus morum candor, purgatissimum
ingenii acumen, mirifica agendorum dexteritas, ut tan-
quam juvenem optimae spei, & unice ad magnalia na-
tum amantissimi fratres futurum te noverint? Nonne
succrescentibus annis, atque magis in dies aucto bono
odore egregiae tuae indolis quoad fecunditatem ingenii, &
eloquii, quoad exercitia studiorum, & pietatis, quoad
solicitudinem, vigilantiam, zelum, innatam ad omnia
quantumvis ardua exercenda solertiam, jure meritoque
praetores optimi ad primas Ordinis cathedras moderan-
das, Bononiensem nimirum, Mediolanensem, & tan-
dem Romanam, vulgo Collegium D. Bonaventurae Te
assumpserint? Sileo, ne Te magis virgineo suffundam
rubore, eximia omnigenae eruditionis simul, & pru-
dentiae specimina, quae quum Consultorem S. Offi-
cii ageres, perenniter praebuisti, profecto nunquam
interiturae memoriae; & id unice innuam, quod non
sine injuria praetermitti videretur, admirabilem inquam
atque exundantem letitiam, quae animum bonorum per-
vasit, quum Te sacro Cardinalium Collegio cooptatum
deprehenderunt; idque egomet, quum tunc temporis
Ro-

Romæ commorarer, non sine mediocri animi voluptate animadverti. Nemo quippe inter faustas, festasque gestientis animi significationes adparebat, qui Tuarum virtutum, meritorumque cumuli disertus præco non foret; & eo propemodum pacto, quo tunc domus tota illuminatur, quum super candelabrum lux erecta ab unoquoque delectabiliter conspicitur, ita Urbs, cui & Orbis rite concinere valet, conclamabat: Haud in viro isto SS. D. noster Clemens XIII. maximum nostri seculi decus carnem respexit aut sanguinem, minime bonus pastor excitatus illustrissima nobilitate avorum, patruorum, avunculorum, fratrum, in bello, in pace, in Ecclesiasticis, in politicis præclarissimorum; sed quemadmodum gestorum immortalium gloria est Papa Maximus, nec non virorum de Apostolica S. Sede bene meritorum remunerator Magnificus, ita solam præ oculis habuit, recte pensavit, & resarsit LAURENTII GANGANELLI virtutem plane mirabilem in celsitudine scientiæ Ecclesiasticæ longo studiorum cursu comparata, in exacta in omnibus moderatione qua omnium bonorum amorem sibi conciliavit, in integerrimis judiciis, quavis ex causa ad Congregationem S. Officii spectantem ab eodem prolatis, in iis tandem naturæ, & gratiæ opibus, quæ non modo dignum purpura effecerunt, sed ipsam quoque videntur exigere supremam Tiaram; itaut hæc sibi potius, quam ipse eidem deesse credatur. Jam vero isthæc, ut ut sint, EMINENTIS-SIME DOMINE, dicta bene conspicis haud studio captanda Tibi gloriolæ, a qua longissime abes; sed ut cuique perspectum fiat selectissimos Minorum Heroas, qui e-

la-

lapsis quinque seculis Domum Dei quam diligentissime sustentarunt, adeo in te refulgere, ut semoto pythagorico errore de transmigratione animarum, fatendum opiner, quod aut par omnibus collectim Tu unus vivas, aut omnes collectim in Te uno revivant; quod ita ad vivum omnes exprimas, ut eorum nemo obiisse censeatur; illorum virtus spiritus unde nata, in Te uno splendescens redivivos enunciet; quamquam omnes tributum mortis exolverint, nullusque in te migraverit, verum in Te renovatos arbitrer omnes. Nihil itaque repaguli superest, quominus a Te sustentaculum Domus Dei a ventosis Criticorum strophis circumactæ humiliter petam, ardentem exoptem. Si ex latere D. Francisci feliciter prodiisti, proprium Tibi est Domum Dei tueri, si vita, virtutibus, eminentia, & auctoritate primores Franciscanorum ut in micanti speculo representas, nulli dubium, Te talem futurum quales domui Dei illi fulcimento fuere. Tandem conatus sum ea in hoc Tomo digerere quæ expectationi EMINENTIÆ TUE, & Apostolicæ S. Sedis facerent satis, sicque Tuo amplissimo patrocinio non omnino indigna viderentur. Quod si vero aberrarim a scopo, me quoque felicem existimabo, quippe cui contigisset Te doctissimum habere Censorem, Judicem, & Mæcenatem. Cæterum, ut ut res erit, præclare mecum actum, votorumque meorum compotem factum putabo, si quæ Tibi demississime nuncupo, qualia eacunque sunt animi mei monumenta, haud injucunda Tibi accidisse cognovero. Quid enim? profecto, si ita res se habuerit, nedum uberrimos meorum laborum, navatæque operæ fructus per-

percepisse vel hinc non obscure intelligam ; verum etiam, quo majora aggrediar, tui præsentissimi Patrocinii stimulis non mediocriter incitabor . Vale S. Ecclesiæ, nostrique seculi LUMEN ac ORNAMENTUM, Teque non Tibi, sed bono publico natum quam diutissime incolumem servato .

Neapoli ex Regali Conventu S. Crucis de Palatio
pridie Kalendas Septembris 1762.

CONSPECTUS TOMI II.

CAPUT IV.

De integritate Biblicorum Contextuum .

Quare sub uno capitulo agitur de cæteris Bibliacis Contextibus, numero 249.

§. I. *De integritate Versionis Italæ .* Ab Ecclesiæ Christi primordiis editio Latina usurpata, 250. Quam Millius ad seriores ætates refert, 251. Milliana momenta Petrus Sabatier periclitatus est occupare, 252. Nonnisi Canones Apostolorum nobis primo occurrunt, qui haud Apostolis suppositi, 253. Apostolorum temporibus Latinum Romanis erat vernaculum, 254. Falsitatem Millianæ opinionis commonstrant Epistolæ primorum RR. Pontificum, 255. Vetus Latina quoad Vetus Testamentum ex Septuaginta expressa, 256. Quo sensu nunc nova nunc vetus appellatur Hieronymiana versio, 257. Recentiorum opiniones circa præferentiam Italæ, 258. Multa divina Oracula in Italia versione deficiebant, 259. Causæ quæ Hieronymum impulerunt ad novam versionem concinnandam, 260. & seqq. Conceptis verbis testatur turbidum fluxum Italæ, 263. Augustinus quoque, 264. Patrum chorus qui Hieronymiana usi sunt, 265. Hujusmodi probatus usus indicat vitia quibus Italia scatebat, *ibid.* Idipsum claret ex absurdis, 266. Recentiorum spiculis fit satis, 267. Hodiernis Italis versionibus haud Critici sunt contenti, 268.

§. II. *De integritate hodierni Textus Samaritani .* Origo hujusmodi Textus innuitur, 269. Cur Samaritani solum Pentateuchum admittant, 270. Exponuntur Usserii & Waltoni præjudicia, 271. Samaritanus hodiernus non est ille Dosithei, 272. Qui fuit a folis Dositheanis adoptatus, 273.

Sententia Waltoni exscribitur, 274. Odium inter Judæos & Samaritanos ex Religione inductum, 275. Multo pluribus vitiis scatet Samaritanus quam Hebræus, 276. & seqq. Haud Waltonus sibi constat, 277. & 278. Non omnia antiquorum codicum vitia tribuenda Descriptores, 278. Waltonus cum propria contendit umbra, 279. Hebræus & Samaritanus hodierni Vulgatæ correctæ postponendi, 280. & 281. Origenes cur Samaritanum non descripsit, 282. Quo scopo veteres scrutabantur Samariticum, 283. Quantum a religiosa veterum observantia distent Critici, 284. Waltonus nimis confidit Samaritico, 285.

§. III. De integritate Paraphrasæ Chaldaicæ. Quam ob causam Paraphrasæ inductæ, 286. Esdra Textum Hebræum legebat, Levitæ autem Chaldaice interpretabantur, 287. Secundum proprium ingenium; ubi quoque de Rabbiorum fabellis, 288. & 289. De Thargum, Targumim, libris Legalibus, Hagiographis, & Prophetalibus, 290. Judæis impense Targumim Jonathanis & Onkelosi commendantibus nonnulli Hæretici adblandiuntur, 291. 292. Waltonus duobus nixus præjudiciis pro antiquissimis sincerisque eas venditat, 293.

Targumim Jonathanis & Onkelosi posteriores sunt Hieronymiana ætate.

Suppeditantur specimina novitatis Thargum Jonathanis in Legem, 294. Thargum ejusdem in Prophetas, 295. Nec *Mischna*, nec *Talmud* Hierosolymitanum subodorantur Jonathanem, 296. Evincitur novitas Onkeli, & suæ Paraphrasæ in Legem, 297. Haudquaquam Targumim latuissent Origenem, Epiphanium, & Hieronymum si vere tum temporis extitissent, 298. Præfatum momentum Waltonus tentavit extenuare, 299. Sed sibi potius aliisque Criticis ruina paravit. Scitu digna, 300. Origenes Epiphanius & Hieronymus de Hebræorum lingua & libris instructi, 301.

302. Expenditur Hieronymiana sententia qua videtur Targumim indicasse, nobis quoque Augustino suffragante, 303. Judæorum consensus circa antiquitatem Targumim suspectus & mendax, 304. Decipula de Targumim Hieronymiano tempore nondum in unum corpus redactis, dispellitur, 305. Quæ a Judæis fuerunt litteris olim donata, nullimode sapiunt Targumim, 306. Rerum suarum antiquarum verpi ignari, *ibid.*

Quam subleste nulliusque auctoritatis, immo apud Christianos detrimenti sint Paraphrasæ Chaldaicæ, exponitur.

Plerique viri docti id ipsum jamdudum adfertum ivere, 307. Funditus cadit potissima ratio in contrarium, 308. Ab infensissimis nostris Paraphrasæ confectæ, 309. Tutores Paraphrasium agunt Judæorum causam, 310. Paraphrasæ potius corruptionem, quam integritatem hodierni Hebræi confirmant, 311. In eundem Waltonum ipsius argumentum verbatim rejicitur, 312. Paraphrasium verba nusquam laudata a Christo, ab Apostolis, vel aliis Ecclesiæ Proceribus, 313. Paraphrasæ a primo fœculenter fluxerunt, 314. Neque alicujus sunt utilitatis si duas exceperis, 315. Exceptis iis, quæ Judæi ex nostratibus mutuati sunt, omne aliud in eorum libris commentitium, 316. A sola Romana Ecclesia repetere possunt Scripturarum intelligentiam, 317. Detrimentum quod Paraphrasæ, & diceria Criticorum, Ecclesiæ Christi afferunt, 318. Mos Christianorum ex judæicis scriptis Judæos convincentium non suffragatur Criticis, 319. Brugenſis pro Targumim propugnavit partium studio abreptus, 320. 321. Descriptio Paraphrasium haud adprobata, immo interdicta, 322. Magis enudatur præjudicium Brugenſis, 323. Recentiorum credulitas atque vanitas, 324.

§. IV. De integritate Syriacæ Versionis. Quas regiones Syria sibi vindicet, quibusque linguis Syriaca enata, 325. Sen-

Sententiæ circa linguam quæ Christo fuit vernacula, 326. Errandi periculo se exponunt, qui eam pressius definire contendunt, 327. Quam infirmis principiis Critici definiant dialectos veterum linguarum Orientalium, & quomodo Christus inter loquendum se se præbuerit, 328. 329. Circa antiquitatem Syriacæ Versionis Sionita & Waltonus erraverunt, 330. Christianis & Judæis Syriacæ loquentibus neque utilitati, neque necessitati erat versio Syriaca, 331. Primis Ecclesiæ seculis Græcum idioma per totum Orientem sonabat, 332. Quoad usum Scripturarum in Oriente Waltonus sibi mirabiliter contradicit, 333. Veteres tradentes usum versionis Viralis per Orientem detegunt commenta Recentiorum, 334. Usum Viralis per Syriacam Regionem testatur Hieronymus, 335. Verosimilius Syriaca versio primum ex Septuaginta expressa 336. Cur Hieronymus ex Hebræo suam versionem adornavit, 337. Momenta quibus Waltonus probat antiquitatem Syriacæ, 338. Quis fuerit Gregorius Scholiastes, 339. Apud Syros nulli fuerunt Masorethæ, 340. Veteres nullam mentionem Novi Testamenti Syriaci faciunt 341. Sanctus Ephrem Scripturas Græcas non vertit, sed solummodo Syriacæ explicavit, 342. Waltonus inter indigestas scrutationes hallucinatur, 343. Diversa Criticorum judicia circa tempus & Auctorem Syriacæ, 344. Ex testimonio Augustini minime infertur, Syriacam longe Augustino antiquiorem, 345.

Propius ad Syriacæ integritatem.

Falsissimum Waltoni iudicium super integritate Syriacæ, 346. 347. Hodierna Syriaca non concordat cum ea quæ antiquitus usurpabatur, 348. Convenientia Syriacæ cum Hebræo minime probat utriusque integritatem, 349. Syriaca neque integritatem, neque corruptionem Hebræi confirmat, 350. Exponitur systema Deistarum, quibus Waltonus alique vires addunt, 351. Ipsamet codicum varietas, ad quam con-

confugit, probat nihil certi ex collatione Contextuum posse nos eruere, 352. Notabilissimæ Scripturæ partes a Syriaca abfuerunt & absunt, & ea quæ erroribus favent complectitur, 353. Quid de ea Syriaca dicendum qua hodie nonnullæ Ecclesiæ utuntur, 354.

UTILITATEM Syriacæ Waltonus præter meritum commendat 455. Abutitur testimoniis veterum haud lectioni receptæ detrahentium, 356. Definitur Syriacæ utilitas, *ibid.* Ea tamen non adprobatur, quæ a plerisque Catholicis traditur, 357.

§. V. *De integritate versionis Arabicæ.* Arabia ubi? quotuplex? & de origine Turcarum, Arabicæque versionis, 358. De tempore editionis ejusdem, 359. & *seqq.* Minime arcescenda ab ætate Hieronymi, *ibid.* Tempus quo primum edita fuit, definitu difficile, 360. Aliter loquendum de Arabica versione Judæorum, aliter Christianorum, 361. Cæteris editionibus Recentiores Saadianam præferunt, 362. Cui ipsi met pleraque vitia tribuunt, 363. Waltoniani flosculi abjiciuntur, 364. Omnia exemplaria vitiis obnoxia, eorumque causa, 365. S. Congregatio suppressit Arabicam elaboratam ad normam hodiernorum fontium, 366. Circa utilitatem versionis Arabicæ frustra Waltonus se se volvit, 367.

§. VI. *De integritate versionis Æthiopicae.* In Scaligerum de Æthiopica versione rectius sentientem Waltonus invehitur, 368. Æthiopes Apostolorum temporibus fidem Christi susceperunt, 369. Contorte ex hoc colligitur par antiquitas versionis Æthiopicae 370. Æthiopica versio Polyglottarum Londinensium vitiosissima, 371.

§. VII. *De integritate Versionis Persicæ.* Ante Constantis & Constantini tempora Christianismus illuxit Persis, 372. Quare antiquitas fidei apud Romanos secum ducat antiquitatem Latinæ, *ibid.* Ex collatione Persicæ cum aliis versionibus nulla utilitas, 373. Id Waltonus Catholicis vitio vertit quod in seipso damnandum, 374. Londinensia Polyglotta erroribus referta 375.

§. VIII. *De antiquitate Versionis Copticae, sive Ægyptiacae, & Armenicae.* Minime ad Nicæni tempora Coptica versio est referenda, 376. Objectis sit satis, 377. Armenica versio nec a Chrysostomo edita, nec ab ejusdem ætate arcessenda, 378. Sentientibus oppositum Sozomenus nullimode suffragatur, 379. Theodoretus non de Bibliorum versionibus loquitur, sed de dogmatibus, *ibid.* Sanctilogium Armenicum cujus auctoritatis sit, penitus latet, 380. Galamus & Georgius Patriarcha suspectæ fidei Auctores, *ibid.* Notata digna, 381.

A P P E N D I X.

De Textuum & Contextuum Bibliorum editionibus; ubi quoque de Manuscriptis.

Innuitur Criticorum intemperantia in tot publicandis variis Bibliorum editionibus, num. 382.

§. I. *De monumentis quibus improbatur multitudo Bibliorum codicum inter se variantium.* Apprime occurrunt Hieronymus, Damasus, Augustinus, Concilium Tridentinum, 383. Eandem codicum varietatem infectatur Sixtus V. 384. Præcipui Sixti V. sensus atque verba illustrantur, simulque roborantur ex Præfatione Bibliorum Clementis, 385. Lutherus etiam in eandem descendit sententiam, 386.

§. II. *De numero linguarum in quas Scriptura versa est, nec non Bibliorum codicum tam calamo quam Typis editorum juxta Longbianos elenchos.* Jacobus Le Long antecellit cæteros, qui de codicibus Biblicis antea edisseruere, 387. Systema & numerus linguarum in quas Scriptura versa est, 388. In Hispania non semel Vernaculæ Bibliorum versiones vetitæ, 389. Hæretici pro varietate temporum diversis utuntur Vernaculis versionibus, 390. Index codicum Bibliorum tam calamo, quam Typis editorum cum designatione loci, & temporis, 391. Summa omnium, 392.

§. III. *De præcipuis Polyglottis Typis editis.* Quid veniat

niat nomine Diglottæ, Triglottæ, Tetraglottæ &c. 393. Polyglotta Complutensia ubi? a quo? quando? quotve Biblia exhibeant, earundemque editores, 394. Ximeniani laboris laus, *ibid.* Ab occentibus Simonii vindicatur Ximenius, 395. Polyglotta Antuerpiensia quid complectantur, quidve pro eisdem Arias Montanus præstiterit, 396. Exemplaria & Auctores ex quibus Antuerpiensia prodierunt, 397. Excepta Paraphrasium expositione quadruplici utilitati eadem fuerunt & sunt, 398. Polyglotta Parisiensia omnia fere complectuntur quæ in Regiis extant, immo alia adjiciunt, 399. Percensentur harum Polyglottarum fautores, 400. Istarum Præfatio mirum in modum commendat auctoritatem Vulgatæ, 401. Sententiis ejusdem Præfationis lux affertur, 402. Obliquis sensus Simonii adversus Jayum fit medela, 403. Editio Textuum & Contextuum minime transfundit in Editorem hypothesim Criticorum, 404. Unde ortum est ut Respublica Catholicorum provideretur Textibus Contextibusque, *ibid.* Editor Parisiensium insimulatus ob prætermissionem Græcæ viralis, & Vulgatæ Latinæ juxta Romanas correctiones, 405. Satiis si abstinuisset a descriptione Paraphrasium, & quarundam elucubrationum Pochockii & Ludovici de Dieu, 406. Hocce Heptaglotton quando inceptum & absolutum cum numero codicum, & licito ejusdem usu, *ibid.* Polyglotta Londinensia ubi? quare? & a quibus edita, 407. Quomodo exhibeant Biblia novem linguis expressa, 408. Mentiuntur qui dicunt, in Parisiensibus contenta, a Waltonio fuisse recusa, 409. Quid Kerib, & Kerib, *ibid.* Quæ in Anglicanis, & nullimode in Parisiensibus suppeditantur 410. Merito proscripta, & quo scopo ab Anglo-seductoribus edita, 411. Quare nimia festinatione elaborata, 412. Hæreticorum Librorum lectio improbatur, 413.

§. IV. *De Bibliacis Manuscriptis.* Quid de tot manuscriptis quæ hodie a Recentioribus citantur, 414. Permulta pro antiquissimis venditantur, quæ revera sunt recentissima

fima 415. Quæ vere vetusta sunt, non ea tamen reapse fruuntur perantiqua ætate ad quam referuntur, 416. Haud antiquitas solitarie inspecta manuscriptis auctoritatem conciliat, sed aliæ conditiones examinandæ, 417. Ostenditur Anglorum scriptorum credulitas circa antiquitatem Manuscripti Alexandrini, 418. Diligentia adhibita a Patribus sextæ Synodi probat conditiones in materia manuscriptorum disquirendas, 419. & 420. Idipsum aliis rationibus suadetur, 421. Longe facilius in exemplaribus reconditis, quam in publicis, menda quæ irrepperant, perseverarunt, 422. Hoc in rerum themate alia cautio & regula servanda, 423.

C A P U T V.

De usu Regularum Sacræ Critices.

Tam de Regulis, quam de earundem usu hic instituitur sermo, 424.

§. I. *Ea quæ tribuunt facem suscepto argumento præmittuntur.* Sacra Scriptura plures præfert intelligentiæ sensus, 425. Quo sensu de præfato Regularum usu excitetur quæstio, 426. Inspectio & collatio Biblicorum codicum quoad vulgatam melius intelligendam, longe distat quoad eandem examinandam & emendandam, 427. & 428.

§. II. *Præcipuæ Sacræ Critices Regulæ percensentur cum earundem origine.* Diſteria quæ Erasmus Roterodamus evulgavit, 429. Fundamenta Regularum critices, necessitas linguarum, diligens conquisitio Biblicorum codicum, & exacta eorundem collatio, 430. Hujus systematis popularitas sicut & aliæ regulæ a novatoribus evulgatæ proferuntur, 431. Percensentur regulæ critices Catholicorum, 432. Ostenditur quam longe a systemate Hæreticorum Brugenſis abſuerit, 433. Demonstratur, Regulas Brugenſis ortum ducere ex ipſo Tridentinorum PP. decreto, 434.

Usus Regularum critices quoad effectum stabilien di germanam lectionem in hodiernis fontibus ineptus, & vanus.

§. III. *Vanitas præfati usus ostenditur ex defectu linguæ Hebraicæ.* Temporis decursu linguæ varia mutationum facta subire solent, quod maxime de Hebraica verificatum est, 435. Exemplum Latinæ linguæ minime suadet identitatem Hebraicæ hodiernæ cum vetere, 436. Exscribuntur observationes Martianæi, & Drusii circa variationem pronuntiationis Hebraicæ, 437. Graviter instant adversarii paritate linguæ Latinæ, 438. Peritia pronuntiationis multum confert ad intelligentiam linguæ, 439. Improbus Hieronymi labor pro Hebraica acquirenda, *ibid.* Hebraica hodierna haud ex Christianis ad nos pervenit, 440. Opera Hieronymi elementis Masorethicis conspurcata, *ibid.* Usus scribendi Libros Orientalibus elementis adspersos a quo? & hujusmodi inductus abusus deploratur, 441. Masorethæ lingua Arabes, & non ante undecimum seculum floruerunt, 442. Nemo Morino melius de rebus Judaicis instructus, 443. Conjectatur, nomen & Masoretharum Historiam esse purum Judæorum figmentum, *ibid.* Vetus Hebraica ante decimum seculum evanuit, 444. Quod intelligitur de omnibus Judæis, sive doctis sive de vulgo, & ubique terrarum dispersis, 445. Joannes Gurtlerus studium Hebraicæ plus æquo commendans de blasphemia convincitur, *ibid.* Describitur successio Doctorum, quam Judæi a Mose usque hodie durasse confingunt, 446. Nonnulla hujus confictæ successionis specimina suppeditantur, 447. Toto tempore Gheonatus studium Hebræi Textus & Hebraicæ linguæ apud Judæos oblitum & sepultum, 448. Licet Masorethæ Hebræo Textui substituerint puncta, & digesserint Grammaticam Hebraicam, nequit tamen assignari medium idoneum quo rite id perfecerint, 449. 450. Sed præpostere & inepte, cujus occasione explicab 2 ca-

catur modus scribendi sine vocalibus intermediis, 451. Masorethæ omnia prope sua ab Arabum Grammaticis mutuati sunt, 452. Hypothesis effingitur ut clarius ostendatur tum methodus a Masorethis excogitata, tum distantia inter Hebraicam Masorethicam & Hebraicam veterem, 453. & 454. Quod a nobis confictum est super linguis Italica & Latina, Masorethæ facto præstiterunt respectu Arabicæ & Hebraicæ, 455. Proferuntur nonnulla specimina vitiorum in quæ Masorethæ offenderunt, *ibid.* Improbatur excessus qui hodie viget circa studium Hebraicæ, 456. Recentiores Hebraistæ eadem cum Masorethis sunt in navi, 457. Suppedi-
tantur specimina probantia veterem Hebraicam abesse a Recentioribus, 458. Mirabilis Recentiorum dissentio circa eundem Hebræi locum, & quoad ejusdem Grammatices regulas, 459. Ipsimet Critici fatentur instabilitatem hodiernæ Hebraicæ, 460. Præfata aliis linguis orientalibus adaptari possunt, 461.

§. IV. *Vanitas ejusdem usus petitur ex defectu Biblicorum codicum.* Quid hac super re Critici statuunt, quidve præstiterint Masorethæ, Robertus Stephanus, Brugensis, & PP. Maurini, 462. Quod statuunt est observatu difficillimum, 463. Critici posteriores haud contenti codicibus editis a prioribus, ecurr, 464. Qua lege commendant inspectionem codicum, eadem probant suam morositatem & vanitatem, 465. Critici dicunt & non faciunt, ubi de illo Vulgatæ *Fiat firmamentum*, 466. Eo exemplar aliquod æstimatur melioris notæ quo majori antiquitate fruitur, 467. Difficile invenitur codex talis quo Critici contenti sint, 468. Criticorum præjudicia quibus suadent collationem fontium & versionum, 469. Omnia exemplaria Hebræa quæ nunc habemus, Masorethica; & aliarum versionum lacunosa, sicque irriti Criticorum nifus, 470. Cur hodierni Textus & Contextus non ita discordent ad invicem atque deberent, 471. Circulus quem Critici committunt, *ibid.*

§. V. *Ejusdem Sacræ critices vanitas eruitur ex defectibus*

bus eorundem Criticorum. Duo gravissima Criticorum præjudicia, 472. Lectio divina una est, quam nullus privatus spiritus valet tuto feligere, aut interpretari, 473. Non licet hodie revocare in dubium vel minimam lectionem Vulgatæ correctæ, 474. Nemo idoneus Scripturarum interpres nisi divinis rebus additus, 475. Neque qui vivit secundum sensus carnales; ubi de discrimine veterum PP. a Novatoribus, 476. Requiritur peculiare Spiritus S. lumen, 477. Vincitur testimonium Hieronymi a cavillis Sarpii, aliorumque, 478. Criticorum principes præfato cælesti dono destituti, *ibid.*

§. VI. *Maximum expenditur gravissimumque Hereticorum momentum.* Opponitur necessitas & utilitas regularum sacræ critices simulque citantur Amama, Sarpius & Courayer criminantes dispositionem Concilii Trident., 479. Omnes regulæ ad stabiliendam germanam lectionem hodie spernendæ & devitandæ, 480. Ad stabiliendam germanam lectionem perfectius medium S. Synodus selegit, 481. Potissima momenta quæ excitarunt S. Synodum ad Vulgatam veterem probandam, simulque perpoliendam, 482. Commentum Sixtini Amamæ perceretur & refellitur, 483. Quantum Hæreticorum systema detrahat Romanæ Ecclesiæ, *ibid.* Describitur Pauli Sarpii in fabulando calliditas, 484. Quomodo cantarit pro Hæreticis, 485. Quomodo studuerit detrahere PP. Tridentinis, & Vulgatæ, 486. Ejusdem artificia enudantur, 487. 488. Notatu digna, 489.

§. VII. *Aliis Criticorum spiculis fit satis.* Definuntur fructus boni & mali quos Critici pepererunt, 490. Cuine hac in parte nota temeritatis apprime quadret, 491. Longe exactius valuerunt exercere criticen Origenes & Hieronymus, quam omnes Recentiores, 492. Discrimen inter Romanos Correctores & alios Criticos, 493. Licet usus critices sit irritus quoad stabiliendam lectionem, minime tamen quoad Vulgatam intelligendam, 494. Expenditur textus Augustini commendantis inspectionem fontium, & ejus-

iusdem exemplo carpitur Criticorum morositas, 495.
§. VIII. *Postremum obiectum hodiernorum Hæreticorum.*
Jactatur Vulgatæ mendositas, ubi a codicibus Bibliacis hodiernis discordet, 496. Ad exactam crisin revocatur hæc Vulgatæ lectio: *Ipsa conteret caput tuum*, 497. Ab Helvico Bellarminus, & a P. Natale Frassenus acriter reprehenduntur, *ibid.* Adversus præfatam Vulgatæ lectionem proferuntur monumenta Patrum, 498. Sententiæ Recentiorum, & rationes Theologicæ, 499. Iterum ab Helvico Bellarminus, & P. Natale Frassenus, omnesque Catholici ab Hæreticis propter eandem lectionem insimulantur, *ibid.*

Respondetur ad propositum Argumentum.

Detegitur falsum suppositum quo adversarii laborant, 500. Textus Hebræus ab initio adusque Hieronymum legit *ipsa*, 501. & *seqq.* Quam vocem pariter consecravim primitiva Ecclesia Græca & Latina, 502. 503. Hieronymus in ejus nova versione religiosissime retinuit, 504. Omnia celebriora Latina Biblia a Catholicis usque hodie edita consecrant, *ibid.* Nil refert quod Hebræus hodiernus habeat *ipse*, 505. 506. Emoventur lapilli Helvici, & Natalis ab Alexandro, *ibid.* Recentiorum studio Contextus Biblici legunt *ipse* vel *ipsum*, 507. Veteres PP. in ejus Autographis *ipsa* consignarunt, 508. Quare recentiores editores veterum PP. apud aliquos, & non omnes substituerunt *ipse*, 509. Nonnulli Theologi hac in parte non adhibuerunt exactam Criticam, & Hæretici ostendunt esse imperitos sensum Scripturarum, 510. *Ipsa* ad Deiparam rite refertur, 511. 512. Alii flosculi eradicantur, 513. *Ipsa* Deipara opitulante protegit authenticam Vulgatæ, 514.

*Autorum quorum nulla tomo precedenti specialis
memoria occurrit.*

S. Athanasius editionis Parisiensis an. 1608. ad cœlum mi-
gravit 2. Maji anno Christi 373.

S. Basilii edit. Parisiens. 1603. ad superos evolavit Ka-
lendis Januarii 378.

V. Beda edit. Coloniae Agrippinae 1688. mortuus an. 735.
S. Bernardus edit. Parisiæ 1688. mortuus an. 735.

S. Bernardus edit. Parisiens. 1645. obdormivit an. 1153.

Bernardus Lamy in Apparatum Biblicum edit. Venet.
1738. obiit 29. Januarii 1751.

Bibliotheca Patrum edit. Lugdunens. 1677.

Brugenfis (Lucas) in Comment. Evang. edit. Antuerp.
1606. obiit 1619.

Bullarium edit. Romanæ 1739.

S. Cyprianus edit. Parisinæ 1603. martyrio coronatus 14.
Septemb. 258.

S. Cyrillus Alexandrinus edit. Parisiens. 1604. calica regna
vidit an. Chr. 444.

S. Ephrem edit. Romanæ 1732. cælum penetravit circa
ann. 379.

Jacobus Le Long in Bibliothec. Sac. edit. Parif. 1723.
 supremum diem vidit 13. Augusti 1721.

S. Joan. Chrysoftomus edit. Parif. 1581. terreno exilio ab-
solutus 14. Sept. 407.

Paulus Sarpius in Histor. Concil. Tridentini edit. Ge-
nevensis an. 1660. Cum notis Francisci Le Courajet edit.
Abaslenfis 1738. e vita discessit 14. Januar. 1623.

S. Petrus Chrysologus edit. Lugdunensis 1633. postremum diem clausit circa an. 458.

Photius in Biblioth. edit. Colon. 1611. Sedem Constantinopolitanam foedavit adusque ann. 885.

Rupertus Abbas edition. Colon. 1602. efflavir animam
ann. 1135.

Theodoretus edit. Parisiens. 1608. obiit circa an. 452.

Thomas Milante super Sixtum Senensem edit. Neapolitanæ 1742. lumina clausit 1749.

MONITUM.

Honestæ retractatio turpi inconstantia potior : ea de re proprium errorem reprehendere non erubescō in eo quod Tomo præcedenti Cap. II. num. 169. pag. 212. lin. ultima scripsi : Hieronymus in emendando novum Testamentum haud usus est præsidio solius Græci Textus, sed cæterarum versionum Latinæ, Syriacæ, Arabicæ &c. Verum enim vero re nondum exacto scrutinio inspecta & librata, credidi non tam Waltoni quam etiam plerisque Recentioribus etiam Catholicis, qui initia Syriacæ & Arabicæ a primis Ecclesiæ seculis arcessunt : quum vero ex dicendis cuique suum iri existimem, Syriacam versionem, uti hodie profertur a Criticis nimirum ab Hebræo Textu distincta, longe probabilius Hieronymo non innotuisse, & multo minus Arabicam, idcirco allegata mea verba pro expunctis in præsentia habeo, quibusque substitues ista : Hieronymus in emendando novum Testamentum haud usus est præsidio solius Græci Textus, aut unius exemplaris ; sed plurimorum vetustiorum Græcorum, Latinorum, atque etiam Commentariorum Superiorum Patrum, aliorumque Ecclesiasticorum Scriptorum, qui pro data occasione loca novi Testamenti in suis operibus consignarent, tunc solummodo ad Græca exemplaria recurrerent, quum animadvertit Latinos codices ad invicem variare. Item num. 215. pag. 269. lin. 18. ita leges : In quatuor columnis Tetraplæ e regione descripsit primo loco editionem Aquilæ, secundo loco editionem Symmachi, tertio loco editionem Septuaginta, quarto tandem Theodo-

tionis. Item in conspectu operis pag. XVIII. l. penult. dele. non ita tamen Synagoga. Sicut etiam in Indice pag. 312. col. 1. l. 19. hæc alia : & tandem rejecta. Alia minoris momenti, si Deus adjuverit, recensionem subijciemus.

Quantum vero ad præsentem tomum adinet, ut ei, cuius mandatis parere religiosissimum est, morem geram, omnes monitos esse velim : germanum sensum huius sententiæ, quæ sistit Capite V. §. VIII. initio numeri 506. Exeant modo e suis castris Lutherani, & Calvinistæ &c. non esse, quod sit hæresis Lutheranorum & Calvinistarum asserere aut tenere, Genes. III. v. 15. legendum ipse sive ipsum, ex eo quia Hebræus præfert genus masculinum in pronomine, in verbo, & in affixo ; quandoquidem, ut omnes bene norunt, huiusmodi sententia ab Ecclesiâ nusquam virgula censoria taxata est, neque hæresim ex se se sapit, & insuper nonnulli quoque viri docti de Romana communione interdum eam protulerunt, ut videre est apud P. Natalem ab Alexandro sec. IV. Histor. Eccles. Dissert. XL. art. IV. Tom. IX. pag. 260. Hoc itaque pacto & non aliter ea accipienda est, quo intelligatur, a Novatoribus primo, potissimum, & non sine pravo consilio fuisse obtrusam, acerrimeque defensatam, ut nimirum huiusmodi velamento sibi viam stravissent ad traducendam Vulgatam veterem, sicque ingerere mundo : Controversias, quæ inter Catholicos & Protestantes suboriuntur in rebus fidei & morum, haud ad normam Vulgatæ veteris, qua Romana Ecclesiâ utitur, dirimendas fore ; bene vero hodiernorum fontium Hebræi veteris Test. Græcive novi, quod quam longe sit a veritate alienum, quorū ingentibus scopulis Ecclesiâ Christi exponat, inter alios erudite graphicæque commonstrarunt Sixtus Senensis Lib. VIII. Bibliothec. S. Hæres. XIII. sub init. Tomo II. pag. 1099., & Melchior Canus Lib. II. de Loc. Theol. Cap. XIII. pag. 53. & seqq. Quodve ni error me capiat, in causa fuit, ut Bellarminus, Gretserus, Gordonus, Marinus Mersennus, Dom. II.

minicus Gravina, Joannes de la Haje, Ioseph Turre, Claudius Frassenus, Benedictus Fernandus, Vincentius Gotti, Antonius Boucat, & prætermisissimulo pluribus clarissimis Theologis, nuperrimus Adnotator in Annales sacros Torrielli Augustinus-Maria Negri, tam sententiam de legenda voce ipse vel ipsum, quam argumenta quibus nititur, absolute, amiceque consensu ad Protestantes amandent, quibus bonum mihi visum fuit consilium adstipulari, scribens: Exeant modo e suis castris Lutherani & Calvinistæ &c. Pari penitus lege velim intelligas hæc alia posita num. 514. pag. 344. l. 16. aliisque Recentioribus adhibita sunt.

APPROBATIONES ORDINIS.

Nutibus obsequens Reverendiss. Patris Clementis a Panormo Ministri Generalis totius Ordinis S. P. N. Francisci Secundum Tomum prænotatum: *Triplex Biblico-Critica Demonstratio, in qua Biblia Sacra Vulgata editionis Sixti V. jussu recognita, & Clementis VIII. auctoritate edita non vitiosa demonstratur &c.* ab A. R. P. F. Bonaventura Setaro a Magdalono Reform. Provincia Neapolis Lectore Emerito ac Scriptore Seraphici Ordinis, ea qua par est animi attentione versavi, & vere deprehendi hypothesim Criticorum contententium: In *Vulgata Clementis superesse menda ad fidem hodiernorum Fontium corrigenda*, nihil habere subsistentiæ, nihilque roboris; quinimmo omnes ferme decipulas, & cavillationes, quas tam Primates, quam recentissimi Neotericorum in detrimentum Romanæ Sedis excogitarunt, perspicuitate simul, & ubertate sermonis Auctor referat, refellat, exsufflet; æquilanci penitusque libret cujus sint pensati tot variantes Scripturarum lectiones gracilento præsidio Biblicorum Contextuum recenter extumulatæ, ab ovo describat propagationem Hebraicorum Voluminum, & Hebraicæ linguæ, quibus hodierni Critici plus æquo confidunt; eosdem sibi gratulantes propter adjumentum suarum Regularum vulgo *Sacra Critices* abunde, solideque comescat; quod tandem præ cæteris singulare, legat, & videat, sive Judæus, sive Hæreticus, sive Catholicus, utrum principis sibi, & Ecclesiasticæ Traditioni constantibus allegata hypothesi infra ætate necessario & perutili, nonnisi prælum optari, si ii ad quos iure idem ferant iudicium.

Datum Neapoli in Regali Conventu Sanctæ Crucis de Palatio Kalendis Augusti ann. 1761.

F. Seraphinus a Cerisano Lector Emeritus, ac Diffin. Generalis.

Mandatis obtemperans Reverendissimi Patris Clementis a Panormo Ministri Generalis totius Ordinis S. P. N. Francisci alterum Tomum Operis inscripti: *Triplex Biblico - Critica Demonstratio in qua Biblia Sacra Vulgata editionis Sixti V. jussu recognita, & Clementis VIII. auctoritate edita non vitiosa demonstratur, ab A. R. P. F. Bonaventura Setaro a Magdalono Min. Reformat. Provincia Neapolis Lectore Emerito ac Scriptore Seraphici Ordinis*, non minori animi voluptate quam attentione perlegi: quumque ingeniosus Auctor eadem singulari eruditione, rationum pondere, ac soliditate susceptum utilissimum argumentum evolvere ac il-

lustrare pergat, quemadmodum in primo Tomo feliciter est exequutus : nihilque in toto opere contineatur vel Fidei Dogmatibus vel piis sanctisque moribus contrarium ; idcirco dignum censeo, ut ad communem utilitatem Typis evulgari publice possit, & valeat. Si ita quoque &c.

Romæ ex Conventu S. Francisci ad Ripas Tyberis 7. Julii 1761.

*F. Carolus Bonaventura a Roboreto Sac. Theol. Lector Generalis
& Secretarius Curie Generalis PP. Reformatorum.*

Fr. Clemenens a Panormo Lector Jubilatus, Catholicæ Majestatis in Regali Congressu Matritensi pro Immaculata Conceptione Theologus, totius Seraphici Ordinis S. P. N. Francisci, Minister Generalis, Commissarius Visitator, Reformatior Apostolicus.

Cum a duobus Patribus Theologis de Ordine nostro revisus, & approbatus fuerit secundus Tomus Operis, cui titulus est : *Triplex Biblico-Critica Demonstratio* &c. a R. P. Bonaventura Setaro a Magdalono nostræ Reformatæ Provinciæ Terræ Laboris Lectore Emerito ac Scriptore nostri Seraphici Ordinis compositus, præsentium tenore facultatem ipsi tribuimus, quatenus, servatis servandis eundem typis mandare possit, & valeat.

Datum Romæ ex Aracæli die 7. Augusti 1761.

Fr. Clemens de Panormo Minister Generalis.

Loco † Sigilli :

*De Mandato Reverendiss. in Christo Patris
Fr. Hieronymus a Francavilla Secretarius Generalis.*

Adm. Rev. P. D. Prosper de Aquila S. Th. Professor
revideat, & in scriptis referat. Datum Neap. die 26. Se-
ptembris 1761.

PH. EPISC. ALLIFANUS VIC. GEN.
JOSEPH SPARANUS CAN. DEP.

EMINENTISS. REVERENDISS. DOMINE.

TRiplex Biblica Demonstratio Adm. Rev. P. Bonaventuræ
a Magdalono, cujus judicium a me fieri iussit E. T.,
eo tendit, ut Vulgatæ Editionis αὐθεντικῶν pro aris, & fo-
cis, quemadmodum Catholicum Theologum decet, defen-
dat. Eamque præterea adversus nostri Ævi eruditos non
præfert tantum cæteris Latinis versionibus, sed ipsismet Te-
xtibus originariis, quos fœdatos, corruptosque tuetur. In
qua opinione promovenda, quibus curis, studiisque Auctor
usus fuerit, ex eo patet, quod in fasciculum coegerit, quæ
hinc inde in vetustis, recentioribusque Scriptoribus sparsa
leguntur. Illud demum Auctoris laudi vertendum maxime
est, quod ne pugnantia quædam primum inter & secundum
Tomum videretur edidisse, monitusque de nonnullis ube-
riori luce indigentibus, correctiones ex sese, explicationesque,
ingenuorum Scriptorum vestigia sequutus, ad operis calcem
subnectere minime renuit. Opus idcirco prælo dignum, si
E. T. adcesserit auctoritas, censeo.

Ex Monasterio Montis-Virginis XIII. Kal. Septemb. 1762.

Humillimus Cliens
D. Prosper de Aquila.

Attenta relatione Domini Revisoris imprimatur. Datum
Neap. die 19. Augusti 1762.

PH. EPISC. ALLIFANUS VIC. GEN.
JOSEPH SPARANUS CAN. DEP.
Adm.

Admodum Rev. P. D. Prosper de Aquila Congregatio-
nis Montis Virginis in hac Studiorum Universitate Professor
revideat, & in scriptis referat. Datum Neapoli die 13. Au-
gusti 1761.

NICOLAUS DE ROSA EP. PUTEOL. CAP. MAJ.

S. R. M.

Tuis, Rex Serenissime, pariturus mandatis, cum Vo-
lumen II. Operis inscripti: *Triples Biblica Demon-
stratio* &c. oculis, & mente sedulo perlustrassem; non mo-
do Regiis juribus doctum Auctorem obsequentissimum, sed
Religionis quoque vindicem acerrimum, ut decet, depre-
hendi. Nam in primo Volumine, Venetiis edito, omni
argumentorum genere hodiernorum Codicum Hebraicorum,
Græcorumque corruptelam ostendit adversus Protestantes,
qui Vulgatam nostram Editionem spernentes, Hebraicos
dumtaxat, Græcosque fontes audiendos, sectandosque con-
tendunt: quosque demum controversiarum fidei, morumque
finiendarum Regulam, judicemque solos agnoscunt. Præ-
terea Vindicias, doctrinarum copia, & eruditione refertas,
laudati primi Voluminis in censuram Protestantium Tubin-
gentium, ægre Auctoris systema ferentium, elucubravit.
In hoc II. Volumine (cujus judicium meæ præsertim pro-
vinciæ est) omnia respondent in primo Volumine promif-
sis; & quoad potest, adscitis ab antiquitate præfidiis, uber-
tim demonstrat, cujus auctoritatis esse possint Orientales
omnes versiones hætenus evulgatæ, & quanti habenda sit
antiqua Italia; ubi quoque Protestantium hypothesim con-
vellit iisdem, quibus nititur, fulcimentis. Hinc tantam ef-
se Operis utilitatem, tantamque suppellectilem eruditionis,
& doctrinæ, ex antiquitate erutam, atque rationum pondus,
censeo, ut nihil sit, quod ejus editionem remorari valeat.
Ex Monasterio Montis Virginis Neap. III. Kal. Decemb. 1761.

Numini, Majestatique tuæ devotissimus
D. Prosper de Aquila Reg. Prof.

Die

Die 9. mensis Decembris 1761. Neapoli.

Viso rescripto Suae Regalis Majestatis sub die 5. currentis mensis, & anni, ac relatione Rev. D. Prosperi de Aquila, de commissione Rev. Regii Cappellani Majoris, ordine praefatae Regalis Majestatis.

Regalis Camera Sanctae Clarae providet, decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inserta forma praesentis supplicis libelli, ac approbationis dicti Rev. Revisoris. Verum in publicatione servetur Regia Pragmatica, hoc suum.

FRAGGIANNI. GAETA. SCASSA:

Speetabilis Praeses S. R. C. Romanus tempore subscriptionis impeditus.

Reg. f. 104.
Carulli.

Athanasius.

C A P U T IV.

De integritate Biblicorum Contextuum, nimirum versionis Italae, Textus Samaritani, Targumim, versionum Syriacae, Arabicae, Aethiopicae, Persicae, Copticae, & Armenicae.

249.

T enim nostris Criticis arridet majorem fidem praestare hodiernis fontibus Hebraei veteris Graecive novi Testamenti, necnon versioni Septuaginta, quam Vulgatae Clementis VIII. qua hodie Romana Ecclesia utitur, ita consilio fuit in superiori Tomo affatim & fuso calamo, scilicet tribus distinctis capitulis turbidum fluxum eorundem ponere in apurum: ut vero iidem minus confidunt ceteris Biblicorum Contextibus, puta versioni Italae, textui Samaritano, Targumim sive paraphrasibus Chaldaicis, versionibus Syriacae, Arabicae, Aethiopicae, Persicae, Copticae, & Armenicae communi fere voto statuentes, minime authoritati primigeniorum Textuum eos coequandos fore, sed dumtaxat nobis adjumento & praesidio esse, ut valeamus, ubi codices Textuum discrepant, invenire ac stabilire germanam le-

Tom. II.

A

etio-

tionem, & insuper ubi cum fontibus hodiernis ipsi congruunt & a Vulgata Clementis discrepant, ibi lectioni fontium magno suffragio esse, sicque adversus Vulgatam discrepantem præfatam lectionem firmare, ita de hisce Bibliacis Contextibus pressiori stylo, sub uno scilicet capitulo, nobis sermo erit.

§. I.

De integritate versionis Italæ.

Præquam ad turbidum fluxum Vulgatæ veteris deveniamus, operæ pretium duco nonnulla ad ejusdem originem attinentia, præmittere.

250. *Nota I.* Satis recepta opinio est, quod ab ipsis Ecclesiæ Christi primordiis editio Latina Bibliorum, apud primitivos Christianos per occidentalem plagam dispersos, in publicis ac privatis lectionibus in more fuerit. Quomodo enim sine Scriptura Latino sermone versa potuisset tunc Latina Ecclesia consistere? quis sibi suadebit, Linum ex Latinorum genere sanctitate & doctrina præditum, & e vivis sublato Apostolorum Principe suffectum in Romanam Cathedralam, pati voluisse, ut sui gentiles Bibliaco codice, nativo politiorique sermone conscripto, carerent? Hinc Serarius affirmat (a): Latina Bibliorum editio ab aliquo vel aliquibus si non Christi, ejus certe Apostolorum discipulo vel discipulis constructa fuit, Ecclesiamque Romanam omnium Ecclesiarum matrem ac magistram nascentem aluit, adolescentemque firmavit, & roboravit. Laurea dicit (b): Ecclesiam Latinam non potuisse tempore S. Petri esse sine Scriptura Latina. Frasse-
nus (c): Quis ambigere poterit Ecclesiam Romanam, quæ prin-

(a) Proleg. Bibl. cap. XIX. questiu. VIII. pag. III. col. 2.
(b) Tract. de Fide disput. III. art. V. §. IV. n. 195.
(c) Disquis. Biblicis cap. VI. §. I, pag. 295.

principem inter Ecclesias locum semper tenuit, & antiquarum traditionum tenacissima fuit, divinas Scripturas, quibus maxime firmari debebat, & formari, ab Apostolorum Principe suo fundatore & institutore non habuisse in vernacula sibi lingua transfusas; aut saltem ab aliquo ejusdem Apostolorum verticis discipulo, qui vetus ac novum Testamentum Latine redditum Ecclesiæ Romanæ omnium Ecclesiarum capiti, & matri consignerit ad posteros continua successione propagandum? Emin. Gotti (a): Procul dubio factum est, ut Christiani, quibus Latina lingua per Orbem dominans erat vernacula, habuerint sacram Scripturam idiomate sibi connaturali translata in ipsis Ecclesiæ exordiis. Et iterum (b): Probabile est antiquissimam fuisse, & in Ecclesia Romana ab ipsis Apostolorum temporibus frequentatam. Augustinus Calmetius necnon alii Catholici idem sentiunt, & ex Hæreticis Waltonus ejusdem est labii: Probabile, inquit (c), tamē est ipsam (versionem Latinam) ab ipsis Ecclesiæ primordiis in usu fuisse, cum Ecclesia Latina sine versione Latina esse non potuerit, eamque Ecclesia Romana, quæ principem inter Ecclesias locum semper tenuit, & antiquarum traditionum tenacissima fuit, in communi usu reciperet (d).

251. Penitus ignoro quo novitatis spiritu motus fuerit Joannes Millius ad abripiendam e medio præfatam receptam opinionem, quæ initia Latinæ versionis ad tempora Apostolorum refert. Per annos, inquit (e), a fundatione Ecclesiæ Latinæ usque ad constitutionem Canonis novi Testamenti fere quinquaginta, nequidem cogitatum fuisse de scriptis Evangelistarum & Apostolorum in unum colligendis, multo minus de transferendis ipsis in alias linguas; tum vero nascenti huic Ecclesiæ neutiquam opus fuisse Latina versione.

A 2

Fi-

(a) De verit. Relig. Tom. II. cap. VI. §. I. num. 1. pag. 124.
(b) Loc. cit. cap. VII. §. I. n. 7. pag. 141.
(c) Proleg. 10. §. I. pag. 351. col. 2.
(d) Vide n. 372.
(e) Proleg. in Nov. Test. §. versio Italica pag. 41.

Fidelibus nimirum, qui jam Romæ agebant Advenis Judæis, Ægyptiis, aliis quibus lingua Græca familiaris nota erat, ac plane vernacula. Quod idem & de Provincialibus, aliarumque quarundam Orbis partium Christianis dicendum. Notum illud Poetæ: Nunc totus Grajas habet Orbis Athenas (a). Et paulo infra: Vix certe est ut editam censeamus (versionem Latinam) ante tempora Pii Papæ. Erat quidem is tum Italus gente, tum & Latinorum primus (ipsi enim Pontifices hucusque Græci fuerant) qui diutius paulo per annos dico quindecim Ecclesiæ res administrarat. Neque absimile veri est ab ipso demum procuratam fuisse hanc versionem, aut saltem aliquam ejus partem.

252. Quæ Milliana momenta D. Petrus Sabatier paucis ab hinc annis occupare conatus fuit, sed utrum feliciter ex sequentibus quisque eruere ex se se potest. Concedam libenter, inquit (b), fortassis nonnisi post plurimorum annorum intervallum de admittenda in usum publicum aliqua præ cæteris Bibliorum translatione habitam fuisse deliberationem: at ante eam deliberationem, & ante Pii Pontificis tempora, fuisse Scripturarum interpretationem, qua Romani præ cæteris uterentur, quæcunque illa fuerit, & quocunque insignita nomine, nemo certe negaverit. Itaque si qua Pio Pontifice habita est deliberatio de translationibus Bibliorum, haud certe habita est de conficiendis translationibus, quæ jampridem confectæ, & in usu publico erant. Melius igitur & rectius scripsisset Millius deliberatum fuisse (si tandem deliberatum est) de una aliqua ex multis deligenda Scripturæ interpretatione, quæ posthabitis aliis in usum publicum admitteretur; hancque interpretationem, non recens confectam, sed tunc primum, quamvis antea in usu esset, solemnè Romanorum Summique Pontificis judicio comprobata prodire; atque hinc illi deinceps Italæ nomen fuisse, quod ab Italis hæc interpretatio ap-

(a) Juvenal. sat. 15.

(b) Præfat. ad veterem Italicam §. III. num. XXIV. pag. 11.

probata, & in usum publicum, posthabitis aliis omnibus, esset admissa. Exemplo esse potest Vulgata nostra, quæ profecto extabat, priusquam solemnè Ecclesiæ judicio in Synodo Tridentina, & approbatione sola, quam sequi deberent, omnibus proponeretur. Hactenus Sabatier.

253. Ego autem principio velim ostendatur mihi, & quidem legitimo ratiōque testimonio quonam anno, loco, & a quibus facta fuerit ea constitutio canonis Novi Test. de qua loquitur Millius, ut inde ex actis hujus constitutionis, si quæ fuerit (quum revera me penitus lateat) possumus, quæ Millius recenset, nostris probare oculis, eique adaptare rationabilem responsionem. Namque in primordiis Ecclesiæ Christi Canones ab Apostolis confecti nobis primo occurrunt; quod si postea de his Millius loquitur, inscitissime mentitur dicens: Ne quidem cogitatum fuisse de scriptis Evangelistarum & Apostolorum &c. quoniam Canone LXXXIV. hæc habentur (a): Nostra autem, idest Novi Testamenti, Evangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis, Pauli Epistolæ quatuordecim, Petri Epistolæ duæ, Joannis tres, Jacobi una, Judæ una &c. (b).

254.

(a) Apud Harduinum in Hist. Concil. Tom. I. pag. 30. col. 2. E.

(b) Non latet Canones Apostolorum Recentioribus eruditis multis nominibus esse suppositos, & potissimum laudatum Canonem LXXXIV., in quo e contra receptissimam Ecclesiæ sententiam, inter Libros Canonicos numerantur etiam Liber tertius Machabæorum, & duæ Epistolæ Clementis; verum hujusmodi manifestissimum mendum, & consimilia, quæ aut scribarum oscitantia, aut audacia scilicet, & Hereticorum malitia in præfatos Canones olim irrepserant minime sunt in causa, ut pro pseudepigraphis, & suppositis eos absolute habeamus: sicuti nullus vir cordatus hætenus visus est, qui ad Apocrypha dimiserit codices fontium Hebræi Veteris Testam. Græcive Novi propter vitia, & quidem permulta, quæ in eisdem inveniuntur. Credunt quoque Recentiores, quod nullus veterum PP. præcorum seculorum Ecclesiæ præfatos Canones subodoratus fuerit, quum e contra perspectum sit præfatos Romanos Pontifices Anacletum, Alexandrum, Julium, Eleutherum, Marcellum, Fabianum &c. in suis Decretalibus Epistolis non semel meminisse: & S. Athanasius (prætermittis aliis) in suis Opusculis, potissimum Epist. ad Orthodoxos pag. 169. & 170. talia proferat, ut cuique innotescat ibi diserte eum loqui de Canone XXIX. LXXIII. & LXXIV. Apo-

254. Tum vero, pergit, nascenti huic Ecclesiae neutiquam opus fuisse latina versione Fidelibus, nimirum &c. Aut enim praefatis verbis nititur suadere, quod Fideles qui tunc Romae agebant erant tantum ex Judaeis, ex Aegyptiis, aliisque advenis, quibus lingua Graeca erat familiaris & vernacula; aut quod lingua Graeca familiaris erat, & vernacula omnibus Fidelibus tunc Romae habitantibus sive nationalibus, sive advenis: non aliud profecto, ni me propria fallit opinio, Milliana verba praesferre queunt. Si voluit indicare primum, quis feret ipsius sententiam non ludibrio, & stomacho excipere, quum pene intolerabile sit auscultari, Romanam Ecclesiam Apostolorum temporibus constitui ex iis tantum fidelibus, qui aut ex Judaea, aut ex Aegypto, aut aliis Orientalibus regionibus venerant Romam, ibique agebant, quasi quod nullus Romanus genere & finitimarum provinciarum, sacro baptismatis lavacro lustratus fuerit? si secundum ei opponam totam Latinorum Scriptorum seriem, qui floruerunt ab anno Urbis conditae 514. puta 229. annis ante Christum, adusque 117. a Christo nato, quorum Jacobus Facciolati septua-

Apostolorum, Eisdem Criticis arrisus appingere recentioribus editionibus Decreti Gelasii Papae hanc sententiam, Canones Apostolorum Apocryphi; quod quam perperam, satis arbitror evincere ex eo quod Bullarium Romanum novissime editum Romae an. 1739. typis S. Michaelis, proferens Tomo II. pag. 942. Decretum Gelasii in Synodo Romana de Libris ab Ecclesia recipiendis rejiciendisque quam fidelissime exscriptum ex antiquissimo Codice Palatino Venerab. Bibliothecae Vaticanae num. 493. fol. 101., nullimode evulgatae neniae recordatur: & insuper si Gelasius vere ad Apocrypha amandasset Canones Apostolorum, haudquaquam Justinianus Augustus, S. Isidorus Hispalensis, Trullana Synodus, S. Joannes Damascenus, septima Oecumenica Synodus, aliique probatissimi veteres, qui non longe post Gelasii tempora floruerunt, custodiam praefatorum Canonum impense conceptisque verbis commendassent. Nostra itaque sententia est octoginta quinque Canones Apostolorum collectos a S. Clemente, seclusis iis quae aperte falsam doctrinam praeserunt nuspian ab Ecclesia Catholica receptam, minime esse pseudepigraphos, sive Apostolis suppositos, nobis haud paucis viris de Ecclesia Romana praesentibus, inter quos Annotator Gratiani apud Decret. Dist. XVI.

ptuaginta nominatim recenset (a): porro in confesso est apud omnes, hosce septuaginta Latinos Scriptores pro iis potissimum suas operas elucubrasse, quibus praefato tempore lingua Latina familiaris erat, & vernacula. Praeterea licet tempore Ciceronis communior erat in Orbe Graeca lingua, satis tamen ex eodem colligitur, apud Romanos, & finitimas regiones viguisse idioma Latinum: Graeca, inquit (b), leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus exiguis sane continentur. Tertio memorabile est quod ex Livio, qui floruit 240. an. ante Christ. Discimus (c) Cumanis petentibus permissum, ut publice Latine loquerentur, & praeter omnibus Latine vendendi ius esset. Millius itaque prorsus delirat, quum inquit: Romae Apostolorum temporibus lingua Graeca familiaris nota erat, ac plane vernacula. Ad testimonium Juvenalis: Nunc totus Grajas habet Orbis Athenas, si pensiculatus Juvenalem consulisset, profecto deprehendisset non aliud hisce verbis eum innuere, nisi quod ultra nationes Orientales, quae omnes tunc Graece loquebantur, etiam in ore eruditorum aliarum gentium idem sermo sonabat; non autem quod Romae, aut in aliis finitimis regionibus lingua Graeca vulgaris foret, & patria, ut ex operibus veterum scriptorum Latinorum, & ex datis testimoniis Ciceronis, & Livii aperte eruitur. Imo audi eundem Juvenalem ita canentem (d):

Nam quid rancidius, quam quod non se putat ulla Formosam, nisi quae Thusca Graecula facta est?

De Sulmonensi vera Cecropis? omnia Graece:

Cum sit turpe magis nostris nescire Latine &c. super quae Farnabius (e): Cum tamen nostris Romanis prosum-

(a) Post Praefat. Diction. Calepini septem linguar. edit. Patav. 1752.

(b) Oratione pro Archia Poeta cap. X. apud Petrum Francisc. Fuginium de itinere Petri Exercitat. XI. pag. 224. edit. Florent. 1741.

(c) Lib. XL. num. 42. apud cit. Fuginium.

(d) Satira VI. ver. 184. pag. 184. edit. Amstelod. 1684.

(e) Loc. cit. Juven.

summa turpitudine habeatur Latine loqui nescire, & vernaculam linguam ignorare. Viderur allusisse ad Ciceronis illud in Bruto, non enim tam præclarum est scire Latine, quam turpe nescire. Quibus vides adeo Latinum sermonem eo tempore apud Romanos & populos Latii in more fuisse, ut vitium fuerit foeminarum, quæ licet Græcam ignorabant, ut tamen inter loquendum majorem linguæ gratiam spirarent, & formosiores apparerent, Græcam rancide affectabant, quum e contra turpe potius cuicunque tunc esset non callere Latinum. Addam & aliud monumentum ex Philastrio (a): Dum in Peloponneso (puta Morea) versaretur vir Græciæ præsidebat ignarus linguæ Græcæ, itaut nec ipse Græcos, nec ipsum Græci loquentem ullatenus intelligerent: errabat igitur ipse plerumque, & in multis etiam fallebatur: socii namque, & judiciorum ministri pecunia corrupti perverse causas judicabant, calumnias in Præsidentem velut in servum referentes. Tantum igitur abest, ut credamus Christi & Apostolorum temporibus apud Romanos, vicinosque populos linguam Græcam fuisse vulgarem, & vernaculam, quum tempore Philastrii, etiam in Morea ad plagam orientalem pertinente, qui præfecturam agebat erat Græcæ imperitus. Vix, subdit Millius, certe est, ut editam censeamus (versionem) ante tempora Pii Papæ. Erat quidem is . . . Latinorum primus, ipsi enim Pontifices hucusque Græci fuerunt. O petulantem Millii inscitiam ipsis quoque novitiis tabularum historicarum intolerabilem! cuine de Romanorum Pontificum serie vel tantillum instructo compertum non est, ante Pium I. Aquilejensem sedisse in Romana Cathedra quinque alios Pontifices ex eodem Latinorum genere, nimirum Linum, Cletum, Clementem, Alexandrum, & Sixtum? & consequenter si concedit, & recte quidem, vel vix ante tempora Pii Papæ Latinam editam esse, vel ab eodem Pio procuratam, ex quo hic erat gente

(a) In Apollonio Lib. V. apud Euginium cit. pag. 229.

te Italus; plane eadem ratione existimandum est editam fuisse sub Lino, qui Italus quoque & immediate D. Petro successit; vel saltem sub Cletto, vel Clemente qui Romæ ex Romanis parentibus ad vitæ lumina surrexere.

255. Verum falsitatem Millianæ opinionis magis commonstrant Epistolæ, quas Latino sermone ediderunt primi Romani Pontifices, puta S. Clemens, qui fuit discipulus Apostolorum, ejusque immediati successores Anacletus, Alexander, Sixtus &c. in quibus Epistolis pleraque Scripturarum testimonia tam veteris quam novi Testamenti leguntur (a), accepta non quidem ex Hebræo vel Græco sed ex Textu Latino; signum plane evidentissimum, quod Latina versio fuerit formata & digesta ab aliquo, vel aliquibus Apostolis, aut saltem Apostolorum discipulis, qui quoque fide, & Spiritu Sancto pleni erant, ut Actuum Apostolorum fert Historia. Dixi quas Latino sermone ediderunt, tum quia ab Urbe Roma, teste Gelasio Pontifice, illi dederunt, ubi tunc temporis sermo Latinus vernaculus erat; tum quia Dionysius Exiguus præfatione ad Collectionem Canonum Apostolorum testatur ex Græco eos expressisse; quod minime asserit in alia præfatione, quam præfixit Collectioni Epistolarum priscorum Romanorum Pontificum: item observo, editores harum Epistolarum tantum Latino sermone easdem exponere; decretorium tandem videtur testimonium Alexii Calocheti nomine Græcorum exorantis circa an. Chris. 1300. Barlaamum Episcopum Hieraciensem, ut Epistolas S. Clementis aliorumque priscorum Romanorum Pontificum Græcis donaret: Tuas, ait (b), communiter ad amicos missas Epistolas, quum vidissemus ego & nostræ Civitatis tui amici, horum quibus recte contradici possit, nihil in eis invenimus. Ignota vero penitus a nobis multa vidimus. Ais enim in secunda Epistola signum esse ejus, quod Romana Ecclesia a principio

(a) Extant apud Collection. Concil. Joan. Harduini Tom. I. sub init.
(b) Apud Bibliothecam Patrum Tom. XXVI. pag. 10. col. 1. D.

ipio omnium dominabatur: quia Romani Pontifices a B.Clemente incipiendo, tanquam totius Orbis curam gerere debentes, universalia administrare mox cœperunt ad universos.... Epistolas mittentes, & ubique peccata corrigere nitentes, & quid agendum statuentes. Ex quibus Epistolis multa eorum, quæ nunc etiam in Ecclesia Græcorum sunt principium habuerunt. Nos vero neque has Epistolas vidimus, neque putavimus in Græca lingua ipsas nunc esse.... Rogamus itaque communiter omnes per Deum ipsum, ut si tibi possibile fuerit, prædictas Sanctorum illorum Pontificum Epistolas.... convertens ad linguam Græcam, transmittas nobis. Nam si his visis, de quibus dicis, informabitur, bene scito quod Controversiæ nostræ cum Latinis ex maxima parte solutæ erunt: liquet igitur Epistolas S.Clementis, aliorumque priscorum RR. Pontificum Latino sermone fuisse primum editas. Quod si postea opposueris auctoritatem Recentiorum Criticorum contententium præfatas Epistolas esse suppositas, ne a suscepto divagemur satis habeo dicere: hoc in rerum themate non quid Recentiores, sed quid veteres senserint atque tradiderint, unice attendendum est; agitur equidem de rebus vetustissimis, quæ nonnisi veterum testimoniis nobis innotescunt: porro de veritate Epistolarum priscorum Romanorum Pontificum nobis valido testimonio sunt tres veteres Romani Pontifices sapientia & pietate præclari, nimirum S.Leo Papa, Gelasius, & Nicolaus I. (a). Natali ab Alexand-

(a) Ne quid vero inquit S.Leo laudatus a Nicolao I. apud Bullarium Romanum tom.I. pag.201. col.1. sit quod prætermisum a nobis forte credatur, omnia Decretalia constituta tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium antecessorum nostrorum... ita vestræ dilectioni custodiri mandamus, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari. Gelasius in suo Decreto de Libris suscipiendis & rejiciendis apud Bullar. cit. pag. 71. col. 2. habet: Decretales Epistolas, quas beatissimi Papæ diversis temporibus ab urbe Roma pro diversorum Patrum consolatione dederunt venerabiliter suscipiendas. Nicolaus I. hisce testimoniis D. Leonis & Gelasii munus non modo fatetur veritatem Epistolarum quorumcumque est ipsius sententia loc. cit. p. 200. col. 2. Romanorum Pontificum, qui ante Leonem, & Gela-

xandro arrisit (a) omnem lapidem movere, ut contrarium suaderet, multis mutuo acceptis a Blondello Calvinista, a quibus referendis & refellendis abstinere, quum aliud nostrum institutum tendat. Millius itaque, & quivis alius, si qui sit, assentator sibi suadeant oportet, versionem Latinam, quam constanti seculorum usu Ecclesia consecrat, ab ipsis Ecclesiæ Romanæ incunabulis initia suscepisse; & hoc nonnisi ex mira erga populum Christi electum Cœlesti dispositione, ut cuique innotesceret Latinam linguam esse Linguam electam, utor verbis Guidonis Michaelis Le Jay (b), quæ delapso in Apostolos Spiritu Sancto restituta est, iuxta illud antiquum Sophoniæ vaticinium: Restituam eis labium electum, ut in unius cujusdam dilectæ nationis communionem populi omnes confluerent, & variis in se portionibus divisus Orbis in unicæ Ecclesiæ societatem coalesceret.... Quis vero rationi consentaneum fuisse non agnoscat Christi Ecclesiam iisdem jam potiri privilegiis, quæ Moysis Synagogam commendarunt? quis æquum fuisse non fateatur, ut quemadmodum ea qua utebantur lingua divinam legem acceperunt Israelitæ, ita Catholicorum hominum societas propriam sibi unam, ac universalem linguam vindicaret, qualis erat Latina quam totius pene orbis Imperium usurpabat, quo tempore Servator Christus humanam ex Deipara Virgine carnem assumpsit (c)?

256. Nota II. Præfatam veterem Latinam quoad vetus Testamentum non ex Hebræo, sed ex Græca septuaginta Interpretum fuisse expressam: ut enim Christi & Apostolorum temporibus hujusmodi Græca editio, maximo usu consecrabatur tum in Synagogis, tum inter Christianos (d);

B 2

ita

Gelasium fuerunt, verum etiam testatur easdem Epistolas apud Sedem Apostolicam servatas esse adusque suam ætatem, qui electus fuit die 24. Aprilis an. 858.

(a) Dissert. XXI. sec. 1. Hist. Ecclesiæ. Tom. V. p. 471. & seqq.

(b) Præfat. in Polyglot. Parisiens.

(c) Videtis num. 526.

(d) Vide num. 183.

ita ad fidem istius vetus Testamentum ab aliquo, vel aliquibus Christi, vel Apostolorum discipulis Latio donatum fuit. Insuper temporis decursu, & in dies crescente Christianorum Latinorum numero, sicut etiam ditione Romani Imperii late ubique gentium tunc porrecta, accidit, ut quemadmodum permulti erant utriusque linguæ, scilicet Latinæ, & Græcæ periti, ita multitudo Latinarum versionum ex Græco taliter excrevit, ut videretur numeratu difficilis: *Qui Scripturas, testatur Augustinus (a), in Græcam linguam verterunt numerari possunt; Latini autem Interpretes nullo modo: ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibi utriusque Linguae habere videbatur ausus est interpretari.* Verum tot inter editiones Latinas eminebat, eodem Augustino teste (b), & generali assensu probabatur ea Latina editio, quæ cæteris antiquior erat, ut quæ *verborum tenacior cum perspicuitate sententiæ, quamque idcirco peculiaribus titulis insigniverunt Hieronymus (c) vocans versionem Communem & Vulgatam, Augustinus (d) Italam, Gregorius Magnus (e) Veterem.* De hac itaque versione Latina, sive Comuni, Vulgata, Itala, Vetere in præsentiarum agimus. Ut vero ne quis novitius nominis æquivocatione decipiatur.

257. *Notandum quoque, quod Latina Hieronymiana versio interdum vocatur versio nova, sive editio nova, vel Vulgata nova; interdum versio vetus, sive editio vetus. Primo modo vocatur respectu illius versionis Latinæ, quæ ante Hieronymi tempora inter cæteras editiones Latinas, ut modo dixi, eminebat, & de qua sermonem hic tenere inuimus. Appellatur interdum versio vetus, sive editio vetus,*

(a) *Lib. II. de Doctr. Christian. cap. XI. Tom. III. pag. 25. C.*

(b) *Loc. cit. cap. XV. p. 28. A.*

(c) *In Isaiam cap. XIX. & XLIX.*

(d) *Cap. XV. cit.*

(e) *Epistola dedicatoria ad Leandrum cap. V. Tom. II. p. 4.*

tus, vel Vulgata vetus relate ad eas Latinas versiones, quas Recentiores tum ex Catholicis, tum ex Hæreticis paulo ante, & post Concilii Tridentini tempora, ediderunt. Heinc haud mirum est si eandem Hieronymianam versionem, quam Augustinus, Gregorius, Isidorus, aliique Ecclesiæ proceres appellabant novam, PP. Tridentini, Sixtus V. (a). Præfatio Vulgatæ Clemen. VIII. præfixa, & nos passim nuncupamus Vulgatam veterem, sive versionem antiqui Interpretis: *Novam, inquit Guido Michael le Jay (b), ex Hebræo Latinam aggressus est (Hieronymus), quæ hodie in Ecclesia Catholica viget, antiquo illi nomini Veteris, & Vulgatæ successit.* P. Joan. de la Haje (c) dubium excitans, an versio Hieronymi, quæ olim dicebatur versio Vulgata nova, sit ea quæ hodie dicitur versio Vulgata vetus? *Dicendum, inquit, quod versio nostra Vulgata, quam hodie probat, & recipit Ecclesia ea est, quam S. Hieronymus ex Hebræo transtulit.* Omni tandem exceptione majora sunt verba Salmeronis, qui Concilio Tridentino interfuit: *Postremo, inquit (d), accessit Concilii Tridentini approbatio; quod videns nostri seculi Hæreticos palam contemnere Vulgatam, siue veterem editionem Hieronymi, novasque pro suo arbitratu quemque producere tale condidit decretum: Insuper eadem sacrosancta Synodus &c. (e) Quibus præfatis.*

258. **NUNC ET ILLUD** quod conamur ostendere. Nonnulli autumant, quod ubi constaret lectionem aliquam versionis Italæ cum hodiernis fontibus congruere, hæc pro vera & germana adoptanda foret, tametsi non concordaret cum Vulgata Clementis: alii, quod si hisce nostris temporibus extaret pura putaque versio Itala, huic potius quam

(a) *In Præfat. Bibliorum editionis Vatic. 1590.*

(b) *Præfat. ad Polyglot. cit. pag. 10.*

(c) *Prolegom. in Univers. Script. sect. XIX. cap. III. pag. 102. col. 1.*

(d) *Proleg. III. pag. 24. col. 1.*

(e) *Concil. Trid. sess. IV.*

quam Vulgatæ Clementis deberemus primas deferre. Ea de re nemo, ut confido, mihi supervacaneæ curæ adscribet si ad confutandas hæc peregrinas opiniones, ut quæ neque a Waltonio aut aliis eruditioribus Hæreticis somniatæ, pro meo modulo accedam, ostendendo, quod versio Itala, illa nempe de qua sermonem habent Augustinus, Hieronymus, & Gregorius laudatis in locis, haud paucis levibusque vitiis fuerit obnoxia.

259. Incipiam a Hieronymo, quo nemo melius poterit ex ambagibus rem elicere. *Multa*, habet (a), *de veteri Testamento legimus quæ in nostris codicibus non habemus*: neque velim suspiceris, Hieronymum non de Latinis sed de solis codicibus septuaginta Interpretum locutum fuisse, ex quo immediate profert causas unde Septuaginta in Græca versione concinnanda multa Hebræi Textus omiserant, subdens: *Judæi prudenti factum dicunt esse consilio, ne Ptolomæus unius Dei cultor, etiam apud Hebræos duplicem divinitatem deprehenderet &c.* Namque laudatam Præfationem Hieronymus præfixit Pentateuco, quem in gratiam Desiderii ex Hebræo (b) ad Latinum vertit; quum ergo inquit *in nostris codicibus*, potissimum intellexit codices Latinos, quibus Desiderius, alique de Ecclesia Latina utebantur. Idcirco autem in eadem Præfatione Hieronymus agit de causis propter quas seniores prudenti consilio multa Hebræi Textus retinuerunt, ut criminationibus suorum æmulorum & obrectatorum occurreret: quum enim pleraque scripturæ oracula ad fidem Hebræi Textus suppleret in sua nova versione, quæ non legebantur tam in codicibus Septuaginta, quam in Latinis illius temporis, hostes occasione arrepta ubique eum insimulabant irreverentiæ & criminationis erga Septuaginta seniores, quasi Hieronymus ex suo capite nulloque prorsus nixus fundamento

ea

(a) *Præfat. in Pentateuc. Tom. III. p. 679. E.*

(b) *Juxta methodum, quam exposuimus num. 126. & seqq.*

ea addidisset: hinc ut se ab hujusmodi somniato piaculo purgaret, pergit ostendere oracula illa non esse ab ipso gratis adjecta quorum nonnulla fuerant etiam ab Apostolis usurpata; sed potius a Septuaginta justis de causis prætermissa. Scopus itaque Hieronymi exponentis præfatas causas potius nobis suffragatur quam adversatur, quia ex eodem eruitur, non tantum Græcos sed etiam Latinos codices, qui suo tempore circumferebantur imperfectos fuisse: si enim loca addita, a Latinis quoque non abfuissent, absurdius obrectatores fuissent Hieronymum criminati.

260. Præterea haud ipsos Recentiores latent causæ, quæ Hieronymum impulerunt ad novam versionem aggredientem, quarum eas dumtaxat hic referam quæ præsentī negotio esse possunt solatio. Prima profecto causa fuerunt corruptelæ, quæ in omnes penitus sacros codices sive Hebræicos, sive Græcos, sive Latinos tam exscribentium vitio, quam malitia hostium Christianæ & Orthodoxæ fidei irreperant; adeout verbum Dei scriptum tametsi vel quoad minimam partem non fuerit deperditum in ipsa generali codicum universitate, singuli autem codices quavis lingua conscripti non paucis, peculiaribusque vitiis scatebant (a): quo posito ita argumentum auspicio. In hypothese quod versio Itala ita integra fuisset & authentica, ut ad conspectum illius Vulgatæ Clementis primas deperderet, quis sane non posset merito Hieronymum insimulare frustranei suscepti laboris? annon sola versio Itala tunc aptissima fuisset ad castiganda omnia penitus vitia, quæ irreperant in cæteros bibliorum codices quavis lingua conscriptos? si ergo in ea generali omnium & singulorum codicum depravatione haud contentus fuit versio Itala, sed laboribus improbis novam edidit, non nisi plane, quia suas quoque sordes ista complectebatur.

261. Manum pariter admovit ad novam versionem concin-

cinnan-

(a) *Vid. n. 120. & seqq.*

cinnandam, ut nimirum correctis & castigatis iis, quæ a pura Hebraica veritate discrepabant, non amplius Judæi insultarent Ecclesiis Christi de falsitate Scripturarum; imo propriis armis confoderentur, si quando urgerentur a Christianis Scripturarum allegatione: nuspiam enim cum hoste decertare possumus, vel ipsum convincere nisi in aliquo uno textu simul conveniamus: Ipse, scribit (a), *mibi mercedem restituat in futuro, qui scit me ob hoc in peregrinæ linguæ eruditione sudasse, ne Judæi de falsitate Scripturarum Ecclesiis ejus diutius insultarent.* Et alibi (b): *Cur mihi non licebit post Septuaginta editionem, quam diligentissime emendatam ante annos plurimos meæ linguæ hominibus dedi, ad confutandos Judæos, etiam ipsa exemplaria vertere, quæ ipsi verissima consistunt, ut si quando adversum eos Christianis disputationis est, non habeant subterfugendi diverticula, sed suomet potissimum mucrone feriantur?* Dicas modo, obsecro te, versio Itala discrepabat ne ab Hebræo etiam in illis locis, ubi fons iste limpide fluebat, vel non? si non, ergo nec Judæi uspiam potuissent merito insultare Ecclesiis Christi de falsitate Scripturarum, nec Hieronymus coactus fuisset ad eam emendandam; imo a Christianis potissimum Latinis, qui Itala utebantur, semper Judæi propriis armis confossi fuissent, sicut & suo semper mucrone jugulati remansissent. Et sane, quia hoc in casu Latini PP., alique quorum intererat, versionem Italam opposuissent, quæ quum foret perfecta eandem omnino victoriam consecuti fuissent ac sua nova versione Hieronymus futuram spondit; at ex præfato Hieronymiano testimonio oppositum evenisse eruitur, itaque Itala versio in multis discrepabat ab Hebræo etiam ubi limpide fluebat; atque ita ubi sic discrepabat ibi sordibus scatebat.

262. Dedit item Hieronymus novæ versioni operam, ut

(a) *Præfat. in Isaiam Tom. III. pag. 693. col. 2. F.*

(b) *Lib. III. advers. Ruffin. cap. VII. Tom. II. p. 533. E.*

quæ in diversis Bibliorum codicibus dispersa erant, apud exemplar suum exacte collecta invenirentur: hinc observans multa reperiri in Exaplis Origenis, quæ non habebantur in aliis codicibus; animadvertens quoque non ita facile hominem futurum, qui cum gravi dispendio, in comparandis sibi præfatis Exaplis maximum sumptum exigentibus, vellet insuper gravissimos labores ferre in addiscendis linguis aliisque divinis humanisque disciplinis, ut valeret ex Exaplis germanas lectiones deligere, propterea Sciat, inquit (a), *pro virili portione offerre linguæ meæ hominibus (quos tamen nostra delectant) ut pro Græcorum Exaplis, quæ & sumptu, & labore maximo indigent, editionem nostram habeant.* Huc pariter faciunt quæ ejusdem Hieronymi calculo retulimus n. 126. loquendo de multis codicibus, quibus usus fuit, quorumque adcurata collatione novam scripsit versionem. Porro penitus incredibile videtur, voluisse tot sumptus consumere pro comparandis Exaplis aliisque codicibus optimæ notæ, tot sudores fundere pro colligendis genuinis lectionibus, si vel somniasset versionem Italam omni ex parte sinceram fuisse, exactamque.

263. Et ut alia prætermittam, quibus ne clarioribus verbis poterat Hieronymus testari turbidum fluxum versionis Italæ, quum Præfat. ad quatuor Evangelia fateatur, Latinis exemplaribus non esse fidendum, & quod reapse multa correxerit, quæ videbantur sensum mutare? Si enim, inquit (b), *Latinis exemplaribus fides est adhibenda: respondeant quibus? tot enim sunt exemplaria pene quot codices... ita calamo temperavimus, ut his tantum quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur ut fuerant.* Item testatur, Librum Job apud Latinos codices ita sordibus refertum comperisse, ut ipse S. Job videretur adhuc jacere in stercore, & scatere vermibus corruptelarum: Quapropter,

Tom. II.

(a) *Præfat. in Jos. Tom. III. p. 681. C.*

(b) *Tom. III. p. 697. G.*

pter, inquiebat (a), o *Fratres dilectissimi*. . . : *Spiritalia hæc, & mansura dona suscipite, ac beatum Job, qui adhuc apud Latinos jacebat in stercore, & vermibus scatebat errorum, integrum immaculatumque gaudete.* Et sane: quia ut idem affirmat, in solo Libro Job septingenti ferme aut octingenti versus deerant apud Latinos Codices, quos in nova versione restituit (b); & consequenter perpensis Hieronymi testimoniis abunde liquet versionem Italam, haud paucis levibusque vitiis fuisse obnoxiam.

264. Suffragatorem quoque habemus Aquilinum D. S. Augustinum, qui licet circa an. Chr. 397. minus digne sentiebat de S. Hieronymo propter bonam fidem præstitam dietariis Joannis Episcopi Hierosolymitani, Ruffini, & Melitani qui passim maledicebant Hieronymo ejusque laboribus in Scripturis adnotandis, ob idque graves litteras scripsit ad Hieronymum, quibus videbatur tueri auctoritatem Italæ & versionis Septuaginta, ut eo tempore circumferebantur; temporis autem decursu veritate comperta, non solum a se rejecit opinionem de integritate Latinorum codicum, sed quoque & ipse enixis votis Hieronymum rogabatur circa annum 405. ut sua in Scripturis sanctis eximia eruditione Latinam versionem emendaret: *Jam mihi (c) persuasisti qua utilitate Scripturas volueris transferre de Hebræis; ut scilicet ea quæ a Judæis prætermissa, vel corrupta sunt proferres in medium.* Et post pauca. *Desidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut & tanta Latinorum Interpretum, qui qualescunque ausi sunt quantum possumus imperitia careamus.* Quibus Augustinus novam Latinam minime

(a) *Præfat. II. in Job. Tom. cit. p. 691. G.*

(b) Cæterum *Præf. I. in Job. Tom. cit. p. 990. C.* apud Latinos ante eam translationem, quam sub asteriscis, & obelis nuper edidimus, septingenti ferme aut octingenti versus desunt: ut decurtatus, & laceratus corrosusque liber fœditatem sui publice legentibus præbeat.

(c) *Epist. LXXXII. alias XIX. ad Hieronym. cap. V. Tom. II. p. 202. G.* Scripta juxta PP. Maurinos an. Chr. 405.

nime præoptaret si vetus non scateret vitiis. In eam tandem sententiam paulatim descendit circa turbidum fluxum Latinæ veteris, ut in Libro, cui titulus *Speculum*, & in *Lib. IV. de Doctr. Christiana*, quos prope finem vitæ composuit, non Italæ, sed Hieronymianæ adhæserit.

265. Suffragantur quoque quotquot viri doctissimi & ante, & post Augustinum Italæ anteposuerunt Hieronymianam, hanc & non illam commentariis illustrantes, quique percententur in præfatione Bibliorum Clementis VIII. nimirum, Gregorius Magnus, Isidorus, Sophronius, Remigius, Beda, Rabbanus, Haymo, Anselmus, Petrus Damiani, Richardus, Hugo, Bernardus, Rupertus, Petrus Lombardus, Alexander, Albertus, Thomas, & Bonaventura. Libenter concedit Joannes Millius (a) non versionis Italæ, sed solius Hieronymianæ sequaces fuisse veteres Scriptores Philippum Presbyterum, Selonium, Claudianum, Mamertum, Alcium, Avitum, Pamerium, & Justum Orgellianum. Et Joannes Buddeus (b) ejusdem Hieronymianæ usum tribuit quoque Clar. Salviano, S. Eucherio, Junilio, & S. Petro Chrysologo, qui eadem ferme Augustini tempestate floruerunt. Nemo igitur vel micam rationis habens sibi suadere poterit tot egregios viros uti voluisse versione nova Hieronymi, si pro integra & germana Italam agnovissent. Ubi pariter derelinquemus celeberrimum Pontificem S. Damasum, qui Hieronymo demandavit provinciam ejusdem emendandæ (c)?

C. 2.

ubi

(a) *Prolegom. in Nov. Test. §. Gregorius Magnus pag. 98.*

(b) *De Theologia Exeget. cap. VIII. §. VI. pag. 1334.*

(c) *Novum opus, audi Hieronymum ad Damasum scribentem Præfat. cit. Evangel. me facere cogis ex veteri, ut post exemplaria (Latina) Scripturarum toto orbe dispersa, quasi quidam arbiter sedeam: & quia inter se variant, quæ sint illa, quæ cum Græca consentiant veritate, decernatur probare, Hieronymum vix quatuor Evangelia, vel ad summum solos Libros N. Test. peculiari præcepto Damasi emendasse, non autem Testamentum vetus, quum in secunda Demonstratione de hujusmodi quasiuncula sermo fiet.*

ubi etiam enixas preces, & repetita vota piorum ac doctissimorum Ministrorum Ecclesiæ, nimirum Paulini, Desiderii, Rogatiani, Domnionis, Chromatii, Eliodori, aliorumque zelantissimorum Christi fidelium, qui Hieronymum monuerunt ad novam versionem aggrediendam? Si versionem Italam habuissent pro integra & perfecta, quis de damno & exitiali novitatis vitio, & quidem in re gravitatem Damasum, quam præfatos eximios viros criminari non merito posset? heinc ex tot momentis late prolatis, hoc decretorium atque strictum argumentum conficio.

266. Si versio Itala non fuisset vitiis obnoxia, sed ut plerisque arridet integritatem & puritatem spirasset, sane Latina Ecclesia, cui inter alias Ecclesias Christi primæ deferuntur, amissione versionis Italæ qua utebatur, magnam incurrisset jacturam; quoniam amisisset Scripturam perfectam & authenticam, & loco istius accepisset imperfectam & vitiosam: comperit enim est, Hieronymianam plerisque in locis ab Itala discrepare; omnes pariter fatentur, veritatem in duabus lectionibus discrepantibus haudquaquam inesse posse: *Et utique*, probe Hieronymus non semel animadvertit (a), *non possit verum esse, quod dissonat*, & maxime in Scripturis divinis, ubi Spiritus Sanctus per Prophetas, & Apostolos uno modo locutus est. Quo absurdo concesso, latum profecto ostium aperiretur osoribus Romanæ Ecclesiæ detrahendi, & S. Damaso tamquam præfatæ jacturæ promotori, & D. Hieronymo veluti executori, & D. Augustino, cæterisque Ecclesiæ ministris uti consulentibus, omnibusque aliis Ecclesiæ proceribus, qui neglecta Itala assumpserunt Hieronymianam, quosque nuper nominatim celebravimus, tanquam iniquis conspiratoribus. Ecquis non opponeret: Damasus non solum Latinæ Ecclesiæ non profuit, sed gravissime obfuit, Hieronymus non tantum Scripturas non reparavit, sed insuper constupravit, qui loco versionis Italæ usi sunt Hierony-

(a) *Præfat. in Josue, & alibi.*

nymiana minime studuerunt utilitati Ecclesiæ, sed novitate allecti, ad Scripturarum chaos Ecclesiam Latinam perduxerunt? Vide igitur, ut alia missa faciam, quam longe decepti sint, qui præfatis nostris momentis minime observatis magnifice asserunt: Italam fuisse integram, perfectam, & authenticam, adeo ut si hodie pura putaque ea nobis adesset huic, & non Vulgatæ Clementis primas deferendas fore. Apage ineptias.

267. Maximum monumentum quo Recentiores nituntur, quodque passim in ore habent: neminem, inquit, cordatum fidelem decet credere editionem illam, quæ Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum matrem ac magistram, jam nascentem aluit, fovit, & adolevit vitiis ac corruptelis fuisse obnoxiam: inverisimile est Apostolos Spiritu Sancto plenos, aut primitivos Christi & Apostolorum discipulos, qui apud Romanos finitimasque Latinas regiones sacra ministrabant, editione vitiosa (quam facili negotio potuissent castigare) Romanæ fidei fundamenta jecisse, & errores Hæreticorum, quorum pestis statim initio nascentis Ecclesiæ exorta est, & velut infelix lolium, & steriles avenæ una cum dominico semine emerit, confutasse. Addunt, minus pii ac religiosi est credere, Romanam Ecclesiam per tot secula, nimirum a suis incunabulis adusque Hieronymiana tempora, authentica caruisse Scriptura. Verum ut ipse vides oscitanter isti confundunt versionem Italam cum ea Latina, qua Romana Ecclesia utebatur primo seculo, putantes quod per tria sequentia secula Latina versio minime sordes contraxerit. Etiam Textus Hebræus & versio Septuaginta Apostolico ævo limpide fluebant, & tamen circa initium secundi seculi (a) pristinam integritatem amiserunt; quid ergo mirum quod idem fatum incurrerit versio illa Latina, quæ primo Ecclesiæ seculo, & forte etiam secundo puritatem spirabat? quare tametsi dicamus Italam veterem,

(a) *Ut ostendimus num. 117. & seqq.*

terem, fuisse vitiis refertam, haud tamen argumento est, ut credamus, quod Scriptura vitiosa aluerit & foverit nascentem Latinam Ecclesiam, vel quod eadem Apostoli si-ve Apostolorum discipuli Ecclesiae fundamenta jecerint, vel quod tandem errores exortos eadem confutarint. Itaque sicut neque pietati, neque Religioni, vel pro tantillo detrahimus, quum omnium fere PP. & Theologorum vestigia prementes fatemur, versionem Septuaginta insignibus scatere sordibus (a), atque Ecclesiam Græco-Catholicam, quæ hac versione utitur, caruisse authentica Scriptura non quidem per tria aut quatuor secula, sed ab initio secundi seculi usque hodie, quum nusquam Romana Ecclesia authenticam declararit versionem Græcam; ita multo minus virum pium atque religiosum non dedecet asserere, Romanam Ecclesiam per duo aut tria secula caruisse authentica Scriptura, quoniam neque Italiam aliquo decreto consecravit: & hoc semper intelligendum, in quantum scilicet Ecclesia caruit interdum integro Dei verbo penes quemlibet Bibliacum codicem singulatim acceptum, non vero apud omnes collective sumptos (b).

268. Multæ hodie circumferuntur editiones Italæ, sed quantæ sint auctoritatis, velim ipsos Recentiores audias. Clarissimus Cardinalis Ximenius, quo insigni sodali gloriatur Seraphicus Ordo, tametsi in Polyglotta Complutensi ediderit Italiam, puta Latinam ex Septuaginta expressam, quamque multi suo calculo approbarunt, scribente Daniele Huetio (c): *Hac Bibliorum conversione profecto nihil diligentius, ex Græco exemplari consonum magis fingi potest*, adhuc alii Critici eadem Ximeniana Italica tanquam plerisque vitiis referta non fuerunt contenti. Hinc Flaminius Nobilius, juvantibus Antonio Agellio, Lælio, Bartholo-

(a) Vide num. 219. & seqq.

(b) Vide num. 120. & seqq.

(c) Lib. de Claris Interpretibus §. 20. pag. 117. apud Le Long Biblioth. sac. cap. IV. sect. VII. p. 309. col. 1. C.

tholomæo Valverda, & Petro Morino aliam versionem Italiam vet. Testamenti auctoritate Sixti V. Romæ edidit (a) cum annotationibus & scholiis; sed utinam & in graviores criminationes apud Criticos non incurrisset. Huetius (b): *Quamquam, inquit, Italiam illam totam ex Latinorum Patrum scriptis maximo labore collectam consarcinare & renovare studuerit Flaminius Nobilius Lucensis: unde sacrorum voluminum, pure, presse, religiose interpretandorum quivis docubus undequaque corraserit Nobilius, & non Italiam unam, sed complures alias, passim tunc temporis emergentes, & omnium usui permissas, promiscue Patres usurparent . . . certissimum est non facilius in Nobiliana Italiam quam aliquam quamlibet reperiri posse. Simonius (c): Hanc (Nobilianam Italiam) puram putam esse Ecclesiae Latinae versionem, quæ ante Hieronymum sola in Occidente legebatur, nemo rei critica peritus affirmaverit. Humphredus Hody (d): *Versio illa Latina Interpretationis LXX. viralis, quæ fertur sub Nobilii nomine, est, in multis diversa, & maximam, opinor, partem ipse Editor elaboravit. Tandem, ut alias editiones taceam, anno 1751. accessit vetus Italica elucubrata a PP. Maurinis, quamquam adscribatur Petro Sabatier; sed tot profecto dubitant, quot argumenta Critici objectant Ximenianæ, & Flaminianæ. Proferam tantum momenta Simonii mutuo accepta ab Huetio cit., quibus uterque suadere contendunt Flaminianam perfectione carere. Fieri, ita pergit loco cit., siquidem non poterat, ut Nobilius illam modis omnibus absolutam & perfectam ex Patrum testimoniis hauriret, qui eam**

(a) In edibus Populi Romani apud Gregorium Ferrarium an. 1588.

(b) Cit. pag. 110. apud Le Long cit. sect. I. pag. 230. col. 2. C.

(c) Cap. XIX. Disquisit. crit. de variis Bibliorum edition. pag. 158. apud Le Long cit.

(d) Lib. II. de Bibliorum textibus origin. pag. 343. apud Le Long cit.

non exacte sequuti fuerant; & si qui eorum Græce docti fuerunt, versionem novam ad Græcum sermonem LXX. Interpretum condere non ipsis fuit religio. His omnibus accedit Hieronymum antiquam illam versionem, quam in locis quibusdam accuratam deprehenderat, & pro regionum & exemplarium diversitate parum constantem, refecisse. Adde Patriarchum Maurinis minime adfuerunt illa exactiora MSS. quibus Bibliotheca Vaticana abundat, quorumque copiam Flaminii ejusque socii habuere. Igitur versio Itala tam scilicet ea qua ante Hieronymiana tempora occidentalis Ecclesia maxima ex parte utebatur, quam quæ modo in recentioribus editionibus exhibetur minime tanti facienda est, ut præferatur vel cœquetur Vulgatæ Clementis; & consequenter qui hodie in lectionibus veteris Italæ inveniendis dant operam ea scilicet consilii ratione, ut ad perpendicularum earundem adpendant Vulgatam Clementis, oleum petitis mihi videntur perdere atque operam; quum ad nullam se recipiant frugem bonam, & non aliud parturiant quam conspicua palatia super arenam fabricata.

§. II.

De integritate hodierni Textus Samaritani.

269. Salmanasar Assyriorum Rex triennali obsidione devicta captave Samaria, decem Tribus Israel Samariæ habitantes una cum Rege Osee captivas transtulit ad Assyrios; & colonias quas de Babylone, Cutha, Avath, Emath, & Sepharvaim adduxerat, illuc transmitti curavit loco filiorum Israel. Quum autem Gentes istæ Samariam incolere cœpissent, & Deos patrios pro suo more colerent, in hujusmodi idololatriæ ultionem leones Dominus in eos immittit, a quibus dira clade infestabantur. Quumque id Regi Assyriorum nunciatum fuisset seniores captivos Israel convocat, ex eis sciscitans, unde tale excidium

or-

eorum haberet, seniores existimantes Regem soluta captivitate se, suosque ad propria remissurum: Gentes, responderunt (a), quas transtulisti, & habitare fecisti in civitatibus Samariæ, ignorabant legitima Dei terræ, & immisit in eos Dominus leones, & ecce interficiunt eos; quod ignorarent ritum Dei terræ. Verum Salmanasar spe illos defraudans, præcepit, ut unus de sacerdotibus captivis illuc adduceretur, quique legem Dei eas gentes doceret. Venit itaque Samariam juxta mandatum Regis Israelita sacerdos, & domicilio fixo in Bethel, incolas imbuebat Mosaicis legibus. Igitur quum venisset unus de sacerdotibus his, qui captivi ducti fuerant de Samaria habitavit in Bethel, & docebat eos quomodo colerent Dominum.

270. Ex qua indubia Scripturali Historia eruditi communi voto eruunt, sacerdotem, qui Samariam doctum venit, illum codicem legis tradidisse novis Samaritanis, quodam decem Tribus ante captivitatem, quam Tribus Juda in propriis civitatibus adhuc florens, utebantur. Dubitare, inquit noster Joan. de la Haje (b), etiam nemo potest sacerdotem illum legem attulisse, non aliis characteribus descriptam, quam quibus Israelitæ a Mose ad illum usque diem usi fuerant: ab eo autem tempore Samaritanos antiquis litteris Hebraicis, saltem in lege describenda, usos fuisse nulla est ratio cur dubitemus. Si autem causam inquiras, cur Samaritani ex omnibus Scripturis solum Pentateuchum admittant, occurrit Frassenus (c): Primo, quia Pentateuchus solus Religionis Judaicæ summam complectitur, cujus ceteri Libri sunt appendices & explicationes. Secundo, quia quum primum decem Tribus a Rege Juda defecerunt, & si alii essent Libri sacri, nulli adhuc extabant Libri Prophetici, quumque Prophetæ omnes fere in Reges Israel, eorumque populum

Tom. II.

D

pro-

(a) IV. Reg. cap. XVII. v. 26.

(b) Biblia Maxim. Prolegom. in S. Script. sect. XVII. cap. I. Tom. I. pag. 82. col. 2.

(c) Disquis. Bibl. Lib. I. cap. VIII. num. VI. pag. 173.

propter ipsorum schisma, & Idololatriam continuo inveherentur; mirum videri non debet, si eorum Scripturam, & oracula non receperint, in quibus eorum aperte damnabatur institutum, & vitiata Religio. Denique quum gravissima inter eos, & Judæos simultates & contentiones exarserint iis temporibus, quibus Esdras cum magnæ Synagogæ viris, non solum templum & civitatem Hierosolymitanam, sed etiam Scripturas in unum codicem restitueret; nihil mirum, si illi horum anathemate percussi, & capitali odio in eos furentes Canonem Sacrum Scripturarum ab Esdra & sociis confectum rejecerint, & solius Pentateuchi . . . divinam auctoritatem agnoverint.

271. Id vero ad quod in præsentia animum vertimus est, utrum codex, quem incolæ Samaritæ acceperunt a Sacerdote Israelita, ob idque Textus Samaritanus appellatur, integer & germanus perseverarit usque hodie, itaut valeat Hebræo, ubi codices discrepant, suppetias ferre, necnon ejusdem lectionem firmare adversus Vulgatam correctam, ubi ab Hebræo hæc discrepat? Nonnulli Neoterici post Jacobum Usserium autumant, Dositheum inter Samaritanos caput, & Sectæ Dositheanorum Auctorem ex accepta editione Hebraica a Palestinis & Babiloniis, sicut & Græca ab Hellenistis Judæis conflavisse Hebræam novam, sive Samaritanam hodiernam. Waltonus e contra hanc sententiam ægre fert, acriterque in eandem ejusque Patronos invehitur: verum, ut res est ingenue fatear; tam illi, quam iste, utpote peculiari partium studio abrepti, a veritatis scopo aberrare videntur. Idcirco primi visi sunt præfatam fabulam texere, ne discrepantia, quæ conspicitur inter hodiernum Hebræum & Samaritanum, detraheret auctoritati Hebræi Textus, quem contendunt esse purissimum fontem, & authenticum. Quidam, testatur Waltonus (a), Neoterici & inter alios vir longe Doctiss. quasi existimarent Te-

(a) Proleg. XI. §. II. pag. 370. col. 1.

xtum Hebræum non posse in debito honore servari, (nisi omnia alia exemplaria verstionesque antiquas deprimant, & pedibus conculcent, statuunt ex Hebraica a Palestinis & Babiloniis, atque Græca Hellenistis Judæis recepta editione Hebræam novam, sive Samaritanam hodiernam conflavisse impostorem quemdam Dositheum . . . hunc novis detractionibus, mutationibus, & adjectionibus prout libitum, Pentat. contaminasse. Ex diverso nititur Waltonus ostendere integritatem Samaritani ad hoc ut possit suadere, quod ubi cum Hebræo Samaritanus congruit, & a Vulgata discordat, ibi sentiendum, potius Vulgatam vitium complecti, quam Hebræum contraxisse maculam. Lectionem vero, habet ibid. (a), codicum Hebræorum a Samaritico confirmari liquet; locus unus & alter instar multorum sit. Gen. 3. 15. Samaritanus cum Hebræo legit (ipse) non (ipsa) contra audaciam eorum, qui Textum Hebraicum hic depravatam suspicantur; idem videmus Gen. 49. 10. (donec veniat Schiloh), qui locus a Samaritanis vero hic Hebræo suppetias fert . . . Frustra itaque contendunt Huntlaus, & Augustinus Steuchus dum lectionem fuisse volunt (mittendus) quum Hebraicam lectionem modernam confirmet codex Samaritanus. Hinc ad voluntatem Waltoni Textus Samaritanus confirmat lectionem Hebræi hodierni, & simul vitiosam declarat Vulgatam correctam habentem ipsa, & mittendus: ut igitur mendosa lolia tam Usserii aliorumque Neotericorum, quam Waltoni a tritico veritatis segregeamus.

272. Textus Samaritanus, quem hodie Critici proferunt, haud ille est, qui a Dositheo insigniter conspurcatus fuit. Duo ut hætenus mihi innotescit sunt momenta, quibus Usserius, & hanc aliam ad peregrinas suas opiniones adnexuit, nimirum decretum Eulogii, de quo Photius edisserit, & testimonium Origenis, quare scribit: Ad Samarita-

(a) §. 18. p. 375. col. 1.

nam (a) *Pentateuchi* editionem jam accedo quam primus, vel certe inter primos nostris temporibus in Occidentem intuli. Quum enim ex lib. 7. Scaligeri de emendat. temporum didicissem: non prius destiti, quam ex Syria & Palestina quinque vel sex exemplaria mihi comparavissem; quumque ab Eusebio Cæsariensi, Diodoro Tarsensi, Hieronymo Stridonensi, Cyrillo Alexandrino, Procopio Gazeo, & aliis citatum invenissem, apud Photium in Bibliotheca cod. 230. decreti Synodici Eulogii Patriarchæ Alexandrini in Samaritanos editi argumentum exponentem; tandem reperi librorum Mosaicorum a Samaritis receptorum depravatorem fuisse Dositheum illum, cuius in lib. I. contra Celsum Origenes meminit. Ast siue Origenem, siue decretum Eulogii consulerimus longe absunt a cogitatione Usserii. Isthæc enim sunt verba, quæ habet Origenes loco citato ab Usserio (b): *Post Jesu quoque tempora Dositheus Samarita conatus est persuadere suis civibus se esse Christum illum a Mose prænunciatum, & visus est invenisse discipulos.* Decretum Synodicum Eulogii huc unice tendit: quum plebs Samaritana in contrarias divulsa fuisset factiones, propter istud Deutoronomii (c): *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus; ipsum audies*, aliis autumantibus eo loci prædictum fuisse Jesum filium Nave, siue illum quem nos vocamus Josue filium Nun; aliis contendentibus fuisse Dositheum de quo nuper: & utraque factio libellos pro sua sententia, & contra diversam partem, suam quæque Prophetam alteri præferendo, porrexisset; Eulogius collecta Synodo Pontificibus plena, & discussis quæ ab utraque parte afferebantur, utraque erroris convicta gravissimo decreto

(a) Epist. ad Capellum ad calcem Syntag. de 70. Interp. p. 215. apud Le Long Biblioth. Sac. cap. II. appendice ad Pentateu. Samar. Tom. I. pag. 86. col. I. D.

(b) In lib. I. contra Celsum Tom. II. pag. 426. K.

(c) XVIII. v. 15.

to definivit: illum a Prophetis prædictum Messiam, esse Dominum Jesum Christum verum Deum (a). Utrum postea ex his eruatur quod Usserius Neotericorum princeps testatur reperisse, puta, Samaritas a Dositheo depravatorem Libros Mosaicos recepisse, viri æqui & cordati judicent; quin immo potius deprehendent infidam scribendi methodum ejusdem, qui non semel sua commenta vel temere, vel oscitanter veteribus accenset.

273. Satiùs fane si cum suis affectis affirmasset, solos Samaritas Dositheanos recepisse ab impio Auctore depravatissimum Pentateuchum; quoniam revera tam Origenes, quam Photius id olim tradiderunt. *Dositheum*, ita Origenes (b), etiam quendam extitisse ex Samaritanis qui seipsum diceret Messiam prophetatum, a quo usque nunc Dositheini (vide quomodo solos Samaritas Dositheanos appellat) sunt, Libros Dositheii circumferentes, & fabulas quasdam enarrantes de eo, perinde quasi ille non perierit. Photius (c): *Ostateuchum*, fatur, spuris scriptis, & omni genere mixtis corruptelis (Dositheus) adulteravit, aliosque Libros stultitia & portentis plenos, divinæque legis contrarios consarcinavit, suisque (non inquit Samaritis, bene vero) affectis reliquit. Præterea indubium videtur, nonnullos veteres eruditos incubuisse studio Samaritani Textus, eumque in suis scriptis citasse, quosque Usserius laudat, nimirum Eusebium Cæsariensem, Diodorum Tarsensem, Hieronymum Stridonensem, Cyrillum Alexandrinum, & Procopium Gazeum; incredibile profecto est, tanti præfatos voluisse facere Samaritanum illum, quem Dositheus insigniter conspurcavit. Tandem quis credet, Samaritanos, qui sese Dositheo ejusque assentatoribus acriter opposuerunt, voluisse Dositheano codice uti? tantum igitur abest

(a) *Legesis Photium quem ipse Usserius citat, cujusque inspectione nudam veritatem deprehendes.*

(b) In Evang. Joan. Tom. II. p. 217. E.

(c) In Biblioth. Codic. CCXXX. prope finem p. 883.

abest ut suspicemur, Samaritanum quem Critici proferunt, eum esse, quem impostor Dositheus confarcinavit. His itaque contra Neotericos librat

274. VENIAM ad Waltonum, qui tantam integritatem tribuit hodierno Samaritico, ut arbitretur vix in rebus minoris momenti ab Hebræo discordare, & multum penſi adicere ad confirmandam ejusdem Hebræi lectionem adversus Vulgatam. *Vix*, inquit (a), *in rebus alicujus momenti dissident, sed in omnibus quæ ad fidem & mores spectant, & ad cultum & Religionem legesque politicas pertinent, eadem leguntur in utrorumque* (puta Hebræorum, & Samaritanorum) *codicibus: nam ut Christiani ex codicibus Hebræicis Judæos, sic ex codicibus Samariticis Samaritanos Judæi, convincere poterant. Sed quanti revera adsertum istud sit ponderis, adpendamus.*

275. Perspectum omnes habent infensissimum odium, capitalesque inimicitias, quibus Judæi & Samaritani, propter Religionis motivum digladiabantur ad invicem; adeo ut miraretur mulier Samaritana, quod Servator noster Jesus, quum Judæus fuisset, posceret ab ipsa potum: *Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim contuntur Judæi Samaritanis* (b). Super quæ Drusus (c): *Odium ex Religione natum. Nam Samaritani rejiciebant Prophetas. Adhæc negabant resurrectionem, animam una cum corpore mori credentes.* Grotius (d): *Samaritæ vero adeo erant superstitiosi, ut viso Judæo exclamarent: ne attinge.* Waltonus etiam (e) vult, quod per annos bis mille quingentos populus Samaritanus nullum habuerit, nec adhuc habeat cum Judæis commercium: ipsis itaque Novatoribus consentientibus, Samaritæ & Judæi in rebus Re-

(a) Proleg. XI. §. 18. pag. 375. col. 1.

(b) Joan. IV. v. 9.

(c) Apud Crit. Sac. Tom. IV. par. II. col. 1606.

(d) Apud eosdem Crit. cit. col. 1611.

(e) Prol. XI. §. 18. p. 375. col. 1.

ligionis longe diffidebant. At quomodo propter Religionis negotium id evenisset, si in omnibus quæ ad fidem & mores spectant, cultum, Religionem, legesque politicas eadem legerentur in utrorumque codicibus? Nulla sane nos inter & Hæreticos atque Turcas in rebus Religionis discrepantia esset, si eandem profiteremur Scripturam tamquam unius fidei regulam; qua de causa Manichæi, ut a vera fide recesserunt, ita sibi falsas Scripturas protinus somniarunt; idipsum Ecclesia Anglicana, quum ab obedientia Vicarii Christi secessit. Itaque acerrima Judæorum & Samaritanorum dissidia, haud leve argumentum suppetunt affirmandi, in rebus fidei & morum germanum Pentateuchum eorundem longe discordare.

276. Præterea, Eruditi corruptelas multo plures deprehendunt in Textu Samaritico, quam in Hebræico; heinc (a) pro monte *Ebal* legunt apud Samaritanum montem *Gari-zim*, contra omnium codicum, & interpretum fidem: & ipse Waltonus hocce solemne vitium minime ausus est inficiari, aut pro suo more adscribere librariorum incuriæ, bene agnoscens (b) id originem duxisse a Manasse primo Pontifice Samaritanorum, ut inde Templi sui auctoritatem astrueret. Nec interest, ut (c) hunc unum locum excipiat; quoniam Simeon de Muis, qui virgula censoria aliquot capita Exercitationum Cl. Joan. Morini infectatus est, ex Morino infert (d): *Exemplar istud Samariticum multa habere adscititia, quæ nec in fonte Hebræo, nec in ulla versione leguntur.*

277. Item, pleraque sunt in Textu Samaritano transposita aliter ac in Hebræo & in Vulgata, non tantum versus integri, sed magna pars quorundam capitum, ut

(a) Deuter. XXVII. v. 4.

(b) Loc. cit. §. 16. pag. 373. col. 2.

(c) §. 18. pag. 375. col. 1.

(d) Censura in Exerc. tert. cap. I. pag. 161. col. 2.

potissimum in Libro Deuteronomii Cap. XI. XXIX. XXX. & alibi passim. Hinc sane miror quomodo Waltonus, huic quod sibi proponit objecto, respondeat (a): hujusmodi transpositiones authoritati, ac sinceritati Textus non derogare, *Quum*, pergit, *non ex situ & ordine in Codice, sed ex Dei Auctoris authoritate suprema canonica verbi divini auctoritas pendeat: ubicumque enim verbum divinum reperitur, si collocatio aliquid falsi in se non importet, eandem auctoritatem habet.* Itane? ecur alio in loco tanti facit varietates tametsi minoris momenti, quas esse conspicit inter Hebræum & Vulgatam? cur perperam accusat Vulgatam de vitio transpositionis ob id concludens, Auctorem Vulgatæ non esse sequutum Hebræum, atque ita potius Hebræo, quam Vulgatæ fidendum? *Quædam*, fatur (b) *transponit* (Vulgata editio) *aliter ac in Hebræo; quæ omnia ostendunt Auctorem non Hebræos codices sequutum . . .* Osee XII. 3. 4. *In Hebræo sic legimus: In utero supplantavit Fratrem, & in robore suo dominatus est Angelo, & prævaluit. Vulgata vero ita legit & invertit: In fortitudine sua directus est cum Angelo, & invaluit ad Angelum, & confortatus est.* Quare si transpositio tametsi levior verborum, quam Waltonus perperam tribuit Vulgatæ, una ex causis est, ut pro vitiosa eam agnoscat, multo magis Samaritanus scatet sordibus, quum longe insigniores transpositiones spiret. Dixi *perperam tribuit Vulgatæ*, quoniam transpositiones non ex parte Vulgatæ se se tenent, quæ fideliter & in omnibus respondet Archetypo, sed Hebræi hodierni, in cujus exemplaria irreperant, sive Judæorum malitia, sive sciolorum audacia.

278. Item, inter exemplaria Hebræa & Samaritica quam frequenter deprehenditur discrimen litterarum, dictionum, additionum, interpolationum, quæ etiam sensum interdum

(a) §. 16. p. 374. col. 1.

(b) Proleg. X. §. 9. p. 357. col. 2.

mutant; neque Waltonum respondere juvat (a) id accidisse pro fato omnium librorum antiquorum, qui quum fuissent pluries descripti, facilius sordes aliquas contraxerunt; quia, ut supra diximus (b), amanuensium incuria, & concere possunt, ut iisdem in locis, & eodem ferme pacto discrepent duo exemplaria; & consequenter si iisdem in locis, & eadem verborum serie interdum discordant Hebræica, & Samaritica, studiosa potius operantis industriæ, quam contingentia tribuendum esse, res ipsa clamat: *adde Waltonus quasdam repetitiones positas in Samaritano, quæ non habentur in Hebræo, reapse adjudicat studiosæ hominum describentium voluntati, in quantum scilicet nonnulli ex suspitione quod in Hebræo aliqua deficerent, & suppleri debuissent, suppleverunt. Quod, ait, additiones, vel repetitiones spectat, quæ in Textu Samaritano, non in Hebræo extant . . . potius dicendum censeo, Descriptores quorundam codicum Samaritanorum suspicatos esse hæc in Hebræo deficere, & suppleri debere, unde loca ista suppleverunt, quod si antiquorum codicum authoritate freti, sive ex conjectura propria fecerint, non est facile definire.* Dicam plus: idem Waltonus (c) studio probandi Samariticum hodiernum conat, in quibus tam eo tempore, quam hodie discrepant Hebræus & Samaritanus. E.G. Samaritanus (d) habuit & non. Samaritanus legebat & legit (e) *Transseamus in campum*, Hebræus ista filuit & filet. Samaritanus (f) *vocem peccatorum audio*, Hebræus legebat & legit *vocem cantantium*.

(a) Proleg. XI. §. 16. p. 374. col. 1.

(b) Cap. III. num. 243.

(c) §. 14. pag. 372. col. 2.

(d) Deut. XXVII. v. 26.

(e) Genes. IV. v. 8.

(f) Exod. XXXVII. v. 18.

rium. Hæc igitur & alia loca quæ ibi profert, non tantum probant discrepantiam inter Hebræum & Samaritanum, sed quoque ante mille & amplius annos eandem discrepantiam extitisse, sicque eandem haud universaliter tribuendam communi omnium librorum antiquorum fato.

279. Item argumento quod dialectici vocant ad hominem. Si hodiernus Samaritanus in omnibus, quæ ad finem & mores spectant cum Hebræo concordaret, hic quoque in via Waltoni deberet esse authenticus, non minus ac per ipsum authenticus est hodiernus Hebræus; at non solum aperte id denegat, sed insuper oleum perdere affirmat, atque operam qui pro authenticia Samaritici propugnaret, dicens (a): *Ad authoritatem & usum exemplaris Samaritani devenimus. De authoritate non opus est multa dicere: neminem enim novimus, qui authenticum facit, vel textui Hebræico generaliter præfert. . . . operam & oleum perdunt, qui magno molimine probare satagunt Samaritanum Textum authenticum non esse, nec Hebræo præferendum; hoc enim est cum larvis luctari, vel cum umbra propria contendere.* Probatum itaque major propositio: est Waltonianum systema, semel concesso quod Textus aliquis immunis sit a corruptione in rebus fidei & morum, necessario sequitur in iis authenticum esse; hinc differens de authenticia hodiernorum fontium docet (b): *Textus originarios immunes esse ab omni corruptione præcogitata, & in omnibus ad fidem & mores spectantibus, integros: quo concesso, necessario sequitur authenticos esse, & in rebus fidei ac religionis normam certissimam; ergo si in sententia Waltoni Hebræus & Samaritanus eadem habent in omnibus, quæ ad fidem, & mores spectant, imo & ad cultum & religionem, de consequenti debuiſſet asserere, Samariticum eodem authenticæ gradu gaudere ac Hebræus: quod quum aperte deneget, ipse qui-*

(a) Loco cit. §. 17. p. 374. col. 2.

(b) Prol. VII. §. 17. p. 284. col. 2.

dem hoc in themate ille esse videtur, qui cum larvis luctatur, cum propria contendit umbra.

280. Quibus satis demonstrasse arbitror, quantum a veritatis scopo aberrarit Waltonus, quum ivit defensatum integritatem hodierni Samaritici, & huiusmodi infirmo nixus principio eruit: *lectionem codicum Hebræorum a Samaritico confirmari liquet*, adeout occurrente discrepantia inter Hebræum & Vulgatam, si Samaritanus cum Hebræo congruat, potius Vulgata, existimanda sit vitiosa. Si Samaritanus magis atque Hebræus spirat foeditates, quomodo poterit confirmare integritatem Hebræi? *Ab immundo*, inquit Ecclesiasticus (a), *quid mundabitur?* imo cur potius argumento nobis non erit, ut concludamus vitium Hebræi transfusum esse in Samaritanum, vel e contra? Inconfesso est hosce Textus multis seculis apud Christianos jacuisse sepultos, postea studio quorundam Criticorum extumulatos: quare Usserius dicere habuit, primum vel certe inter primos se fuisse, qui Textum Samaritanum suis temporibus, nimirum circa initium seculi sextidecimi in Occidentem intulerit. Et sane de huiusmodi Samaritico nullam in suis Polyglottis mentionem faciunt noster Franciscus Ximenius, neque Regia editio Regis Catholici Philippi II., neque alii ejusdem generis Bibliaci codices, qui ante ætatem Usserii adspexerant lucem; e contra editio Latina ab Ecclesiæ incunabulis usque hodie, constanti usu consecrata fuit in Occidente: porro facilius instrumentum aliquod adulterari potest, quod raro revocatur ad crism, cujusque exemplaria sunt pauciora; quemadmodum perdifficilis evadit illius instrumenti corruptio, cujus extant pleraque exemplaria, & quotidiano usu refertur in censum: haud igitur mirum esse debet (omissis aliis rationibus, de quibus fuscè in præsentī Demonstratione fit mentio) si concordantibus Hebræo & Samaritico contra Vulgatam, adhuc lectio istius existi-

(a) Cap. XXXIV. v. 4.

manda veniat divina & canonica.

281. Deinde quis prohibet quominus credamus Recentiores Criticos, qui Samaritanum prodiderunt in lucem, studio conciliandæ auctoritatis tam Hebraico, quam Samaritico interdum sensum suum tanquam verba legis ibi posuisse? annon inter alia vitia, de quibus Simeon de Muis criminatur Morinum, unum istud est, *Nititur*, inquit (a), *conciliare quidem, sed quam contorte, quam perverse, quam ridicule cuius legenti facile apparebit?* Annon idem de Muis ocularibus exemplis eo loci ostendit multa testimonia, quæ olim citata sunt a Patribus ex codice Samaritano, minime congruere cum eo, quem hodie Neoterici proferunt? Quod si Morinus cæteroquin vir Orthodoxus isthæc subiit, quid dicemus de Ufferio, Waltono, aliisque Hæreticis editoribus, qui eundem Textum protulerunt in medium, quique secundum Augustinum (b): *Scripturas sic accipiant, ut suo quodam privilegio, imo sacrilegio, quod volunt sumant, quod nolunt rejiciant*. Itaque ubi uterque Textus concordat & non congruit cum Vulgata, ibi jure dicendum est, non in Vulgatam, sed potius in præfatos Textus irrepisse vitium; & hoc interdum industria hodiernorum Criticorum, qui pro privata judicandi ac interpretandi ratione eos invicem conformarunt, & ita concordatos descripserunt.

282. Rursus neminem eruditorum fugit, Origenem studio reparandæ Scripturæ sedulam operam dedisse, ac fuisse cupidissimum diligentemque indagatorem, adeo non fuerit contentus in Octapla describere codicem Hebræum Hebraicis litteris & Græcis, & versionem Septuaginta seniorum, sed codices eorum, qui utpote hostes Christianæ religionis, multa mysteria Salvatoris subdola interpretatione celarunt, ut sunt volumina Aquilæ, Symmachii,

(a) *Censura in Exercit. III. p. 159. edit. Paris. 1650.*

(b) *Apud Simeon. de Muis de Hebraica edition. autoritate n. X. p. 153.*

chi, Theodotionis, editiones Hierichuntina, & Nicopolitana: & de Textu Samaritano nec caput unum in suis Polyglottis ei exarare curæ fuit: quis ergo credet hujusmodi Textum præterire voluisse, si inservire posset ad confirmandam veram lectionem Scripturæ? suspicabimur forte, Samariticum latuisse Origenem? at non semel in suis scriptis ejusdem recordatur (a); cur itaque prætermisit? Dicam ut reor, quia ex eo jam tempore Samaritanus tot erat insignibus corruptelis obnoxius, obscuri nominis, leviorisque auctoritatis, ut pro superfluo habuerit eum suis operibus inferre, & per consequens factum Origenis prorsus Waltoni conatibus adversatur.

283. Postremo tametsi Eusebius Cæsariensis, Cyrillus Alexandrinus, Procopius Gazæus, Diodorus Tarsensis, Hieronymus, aut alter quandoque meminerint Samaritici, non eo tamen consilio ut vitiosam ostenderent versionem, quam Ecclesia usu suo consecravit; sed vel ad convincendos Judæos, qui aliquibus in locis suas litteras constuprarunt, vel ad detegenda nonnulla vitia quæ in Hebræum irrepserant. Libet seligere tria ex exemplis, licet ab simili scopo, ab eodem Waltono prolatis (b). Hieronymus idcirco testatur se relegisse volumina Samaritanorum, apud quæ invenit particulam *cal* significantem *omnis* sive *omnibus*, ut probaret Judæos corrupisse Hebræum, quoad locum Deutoronomii, ubi præfata particulæ legebantur (c). Cyrillus Alexand. eo fine consuluit Samaritanum habentem hæc verba Caini ad Abelem: *transseamus in campum* (d), ut ostenderet, quam sincerius Hebræo Textu eo loci fluebat rivulus versionis Septuaginta, cui concordat Vulgata nostra legens, *egrediamur foras*: quæ

(a) *Potissimum Lib. I. cont. Celsum Tom. II. p. 426. & in Evangel. Joan. Tom. II. pag. 217. E.*

(b) *Loc. cit. §. 14. p. 372.*

(c) *Leges superius dicta cap. I. num. 22. ubi late testimonium Hieronymi descriptum reperitur.*

(d) *Genes. IV. v. 8.*

quæ quidem verba Hebræus prorsus silet. Quam ob causam præfatum locum utriusque versionis egregio illustravit commentario (a). Procopius quoque (b) studio non nisi detegendi decurtationem Hebræi, verba illa Deutoronomii (c): *Dominus Deus noster locutus est nobis in Horeb &c.* invenisse testatur in Samariticis Libris Exodi, Levitici, Numerorum (quibus nostri codices respondent) & non in Hebræo: scopus itaque nostrorum procerum consulentium interdum Textum Samariticum, toto coelo distat a consilio quo Recentiores hortantur inspectionem tam Samaritici, quam aliorum Contextuum. Quod ut clarius splendidiusque adfulgeat ita libet præfatum momentum absolvere.

284. Patres interdum adhibebant Samariticum, ut confunderent malitiam Judæorum; nonnulli Critici provocant ad Samaritanum, ut Judæos excusent. Illi proferebant lectionem ex Samaritano, ut ostenderent depravationem Hebræi; isti laudant Samaritanum, ut suadeant Hebræi sinceritatem. Illi Samaritico vacabant, ut confirmarent adversus Hebræos Scripturam ab Ecclesia receptam; isti gloriantur de inspectione Samaritici, ut valeant eandem Scripturam ab Ecclesia adoptatam & consecratam, elevare. Tanti veteres faciebant authoritatem Scripturarum, quæ in Ecclesiis Christi legebantur, tametsi neque eo tempore fuissent vitiorum expertes, neque aliquo solemnī decreto Ecclesiæ comprobata; isti nullam videntur habere rationem Vulgatæ veteris, non ob-

(a) Eamus, inquit, in agrum. Audisne, quemadmodum eum, ut in agrum pergeret hortaretur, quo ejus fortassis potiretur clementia varioque florum adpectu oblectaretur? Insidias tamen impie sceleratissimeque molitur, & eum tanquam quandam intempestivam primitiam morti celeriter tradit, atque viam nefandissimæ necis generi humano ostendit. Eterum paulo infra: eamus, inquit in agrum, quod fraudem seditionemque ostendit. Cyril. Alex. Lib. II. in Genes. Tom. I. pag. 5. col. 2. B.

(b) Apud eundem Waltonum cit.

(c) Cap. I. v. 6.

obstante quod Ecclesia probavit calculo suo, summisque curis perpolierit. Quis itaque, cui cordi erit sectari vestigia nostrorum venerabilium procerum, serena fronte leget Waltonum ita blaterantem (a): *Genes. 3. 15. Samaritanus cum Hebræo legit ipse, non ipsa contra audaciam eorum, qui Textum Hebraicum hic depravatum suspicantur.* Itaque non tantum tutatur Hebræum, accusat Vulgatam, & Samaritanum assumit ad confirmandum Hebræum adversus Vulgatam discrepantem, sed insuper, ut audaces proscindit illos qui præfata Patrum recta agendi ratione nixi, venerantur lectionem Vulgatæ, quam Ecclesia in concionibus, disputationibus, officiis constanti seculorum usu consecravit, & consecrat.

285. Sed quod prætereundum haud est: nonne Waltonus multis in locis sequitur non Hebræum, sed Samaritanum cum Vulgata? nonne alibi Samaritanus cum Hebræo, & non Vulgata ei arridet? cur igitur & nobis eo magis liberum non erit postponere Hebræum & Samaritanum legentes ipse, unice fidem nostram religiose & erudite alligando Vulgatæ Latinæ quæ legit ipsa, cuique sunt validissimo suffragio omnes ferme veteres Ecclesiæ Patres, & apud Criticos nonnisi tenebrarum principe, omnium malorum satore, evulgatum est: *Hebræus in pristina puritate nec non Hieronymus legunt Ipse vel Ipsum nullimode Ipsa (b)?* Nisi me omnia fallant, videtur Waltonus majorem fidem adhibere Samaritano, quam Hebræo & Vulgatæ singulatim sumptis. Verum enim vero, ut in hoc Prolegomeno consuleret authoritati Samaritani, interdum præfert Hebræo, interdum anteponit Vulgatæ: Hebræo præfert, quum observat (c) discrepantias quas Veteres notarunt inter Hebræum

(a) Proleg. XI. §. 18. p. 375. col. 1.

(b) Hanc famigeratam controversiam, quæ vertit inter Hereticum Helveticum & Bellarminum, postea inter Natalem ab Alexandro, & Claudium Frassenum pensiculate enucleabimus cap. V. §. VIII. per totum.

(c) §. 14. per totum fere.

bræum & Samaritanum, quique Samaritano hisce in locis, & non Hebræo adhæserunt; antepont Vulgatæ, quum conspicit nonnullis in locis convenientiam inter Samaritanum & Hebræum; qua de causa vult legendum ipse, & non ipsa; quia pro explorato tenet Hebræum constanter legere ipse, sicut Samaritanus habet. Quis igitur non eruet Samaritanum in sententia Waltoni esse perpendiculum, quo deberemus sive in Hebræo, sive in Vulgata vitia detegere, definire, & castigare? quo tamen quid ineptius nemo, ut ipse Waltonus, bene novit. Hisce igitur pro nostra tenuitate pensis & libratiss, tenendum autumamus; hodiernum Samariticum, tametsi vitiis abundet plurimis in locis, & nequeat confirmare Hebræum a Vulgata discordantem, minime tamen spernendum propter venerabilem ejus originem, antiquitatem, aliqualem usum, quem nonnulli Patres habuerunt, & utilitates, quas retulimus supra num. 132. loquentes de Textu Hebraico, quæque proportionem servata huc referri possunt.

§. III.

De integritate Paraphrasis Chaldaicæ.

286. Muris Jerusalem ab exercitu Chaldæorum in circuitu destructis, devictis Judæis in sancta Civitate habitantibus, necnon captivis Babylonem, sive Chaldæam deductis, ut sacra narrat Historia (a): quemadmodum rudiores Hebræorum necessitate compulsi Linguae Chaldaicæ assuescere cœperunt, & sensim oblivisci Hebraicæ, ita ne studium & intelligentia divinorum eloquiorum obsolesceret apud vulgus, provisum fuit, ut instituerentur Interpretes, qui quum legeretur Textus Hebræus, eundem Chaldaico sermone plebi exponerent. In usum, consentit Waltonus

(a) IV. Reg. cap. XXV. & II. Paralip. cap. XXXV.

nus (a) plebis, cujus ignorantie necessario consulendum erat, ut Scripturas intelligerent, introductæ sunt Targumim, sive explicationes lingua sibi nota, scilicet Chaldaica facta per Levitas, vel Scribas. Quod satis eruitur ex facto Esdræ, de quo fertur assumpsisse Librum legis, & in conspectu totius populi legisse, Levitis postea interpretantibus: Attulit (b) ergo Esdras Sacerdos legem coram multitudine virorum, & mulierum, cunctisque, qui poterant intelligere in die prima mensis septimi. Et legit in eo aperte in platea, quæ erat ante portam aquarum de mane usque ad mediam diem, in conspectu virorum, & mulierum, & sapientium: & aures omnis populi erant erectæ ad Librum. . . Porro Josue, & Bani, & Serebia, Jamin, Accub, Septbai, Odia, Maasia, Celita, Azarias, Jozabed, Hanan, Phalaja Levitæ silentium faciebant in populo ad audiendam legem: populus autem stabat in gradu suo. Et legerunt in Libro legis Dei distincte, & aperte ad intelligendum: & intellexerunt quum legeretur. Dixit autem Nehemias. . . & Levitæ interpretantes universo populo &c.

287. Quibus claret quam inaniter Talmudistæ (c) credant, non Hebraice sed Chaldaice lectum fuisse ab Esdra Textum legis; siquidem non tantum de Esdra narratur, quod legeret Librum legis, sed quoque de Levitis, cum exceptione, quod Esdram audientes erant eorum, qui poterant intelligere, seu qui Hebræum intelligebant; de iis autem, qui auscultabant Levitas, fertur: populus stabat in gradu suo. . . & intellexerunt cum legeretur, idest intellexerunt, quum Levitæ Textum Chaldaice exponerent, apposite ad ista, quæ subnectuntur, & Levitæ interpretantes universo populo. Quare Esdra assumpto Hebræo legebat in gratiam eorum, qui Hebraicam intelligebant; Levitæ Chaldaicæ.

Tom. II.

F

dai-

(a) Proleg. XII. §. 5. p. 380. col. 1.

(b) II. Esdræ cap. VIII. v. 2.

(c) Apud Grotium hunc super locum.

daico sermone interpretabantur universo populo, sive iis etiam qui Chaldaicam tantummodo audiebant. Hoc, ita Waltonus loco citato, *plerique tam Judæi quam Christiani probant ex Neh. 8. 8.* Et legerunt in Libro in lege Dei explanate, & apposuerunt intellectum; & intellexerunt illam lectionem: ubi verba priora de lectione Textus Hebræi exponunt, posteriora de Paraphrasi, sive explicatione Chaldaica facta per Levitas vel Scribas. Et Cl. Augustin. Calmet (a): *Fidei consonum est, Chaldaice traditam fuisse eorum explicationem, quæ Hebraice legebantur. Hæc lingua minime ignorabatur a Judæis, verum jam jam vitari incœperat, & plerique nonnisi ægre jam intelligebant.* Et iterum (b): *Licet tunc temporis purus Hebraicus sermo nequaquam penitus inter Judæos ignorabatur, quemadmodum ex Aggæo liquet, Zacharia, Malachia, Daniele, & ex ipsis quos interpretamur Libris: attamen fidei propius est, plebem vulgo, quum in diuturna Babylonis captivitate Chaldaice loqui assuevisset, non loquantam fuisse purissimam Hebræorum linguam, neque eam nisi imperfecte intellexisse, atque communem Judæorum ævi illius linguam, colluviem quandam fuisse ex utraque Chaldaica, & Hebraica lingua male permixtam; quapropter lingua vernacula populo erant enucleanda ea, quæ ipsi in Templi cœtu Hebraice legebantur. Hæc itaque fuerunt initia Targumim, super quibus*

288. INQUIRITUR, an ex eo jam tempore ad aliquam determinatam formulam scriptam redactæ fuerint & publice perlectæ, an vero ex cujusque ingenio, & proprii talenti acumine plebi propositæ? ad modum E. G. quo hodie ex præscripto Concil. Tridentini (c) singuli Parochi, singulis saltem diebus festis vel solemnibus pro uniuscujusque modulo, & ad normam Romanæ fidei tenentur lingua populo

(a) In Lib. II. Esdr. cap. VIII. super præfata verba.

(b) In Lib. cit. cap. XIII. v. 24.

(c) Sess. XXIV. cap. VII.

pulo suo vernacula verbum Dei scriptum patefacere. Judæi ut majorem auctoritatem Chaldaicis paraphrasis conciliarent, originem determinatæ formulæ referunt ad Prophetas, imo nonnulli adusque Mosen, dicentes (a): quod hic in Monte Sinai senioribus & Prophetis tradidit paraphrases Chaldaicas, quas postliminio in usum revocarunt, & restituerunt Jonathan & Onkelos. Verum qui vel aliqualem navavit operam tabulis historiæ veteris Testamenti, ex sese coerere valebit hæc Rabbinicas fabellas; quoniam nec aliquot Scripturæ testimonio, neque, cur id facere voluerit Moses, nobis innotescit. Nullibi enim legitur, quod a Mose adusque Babylonicam captivitatem Chaldaica lingua apud Hebræos viguerit, quum hoc intermedio tempore semper Hebraica ipsis vernacula fuerit: itaque neque necessitas, neque utilitas movere poterant Mosen ad conficiendas hujusmodi Paraphrases. Non opus est, apprime inquit Waltonus, *immorari in Talmudicis istis commentis refutandis.*

289. Neque a Prophetarum, vel Esdræ temporibus arcessenda est descripta formula Paraphrasium, quia, ut bene animadvertit Joannes Morinus (b): omnium Paraphrasium conscriptarum antiquissima ab ipsismet Judæis censetur ea, quæ tribuitur Jonathani filio Uzielis; porro secundum Talmudicos Jonathan fuit Hillelis discipulus; insuper Hillel tam ex S. Hieronymo, quam ex Rabbinis annis aliquot ante Christum natum in Judæa florebat: transmissio igitur quod Jonathan fuerit verus Auctor vetustioris Paraphrasis, nec & ista ad tempora Prophetarum revocanda veniet. Non me latet aliud portentum, quod de vita Jonathani somniarunt Talmudistæ, nimirum ex ore Aggæi, Zachariæ, & Malachiæ composuisse Thargum Prophetarum (c), necnon longos produxisse vitæ dies, usque-

F 2

(a) Apud Walton. cit. §. 7. p. 381. col. 1.

(b) Lib. II. Exercit. VIII. cap. I. p. 318. col. 1. A.

(c) Thargum Legis composuit Onkelos Profelytus ex ore seu dictatis R. Eliezeris, & R. Jehosah. Thargum Prophetarum composuit Jonathan filius

adeo fuerit discipulus Hillelis, & viderit Onkelum Profelytum (a); sed quam stultæ credulitatis sint ista Judæorum commenta cursim velim, Morino duce, observes. Si Jonathan ex Aggæo, Zacharia, & Malachia Prophetis didicit, quum isti obierunt, opus est dicamus, Jonathanem tunc saltem fuisse juvenem triginta annorum. Præterea omnes, eodem Morino teste, fatentur Aggæum, Zachariam, & Malachiam obiisse anno creationis 3442., & Hillelem aperuisse scholam anno 3828.; Jonathan itaque, quum haberet longævam ætatem annorum 416. se submisit Hillelianæ ferulæ. *Quam bellum*, apposite miratur Morinus, ac ita irridet allegatas nugas (b), *spectaculum! Silicernium annos trecentos longe superans, maximi, & acutissimi vir ingenii, qui ab ipsis Prophetis juvenis omnem doctrinam divinam edoctus, erat cæteris discipulis & adolescentibus permixtus, Hillelis juvenis Doctoris pedibus subjicitur dictata excepturus. Perperam dixit S. Hieronymus præfat. in Evangel.* Periculosa præsumptio senis mutare linguam, & canescentem mundum ad initia retrahere parvulorum. Quid quod si Jonathan est verus Auctor paraphrasis in Prophetas, & vidit Onkelum editorem Thargum in legem, quum iste ex dicendis num. 297. floruerit post tertium seculum reparatæ salutis, consequens est, ut vita Jonathanis adusque annum 888. protracta fuerit, quod cuique recti criterii stomachum certo movebit. Concludamus itaque, si Jonathan longe posterior fuit Prophetis, plane origo Targumim conscriptarum

lius Uzielis ex ore Aggæi, Zachariæ, & Malachiæ, & commota est terra Israelis quadringentis milliaribus in longum & latum. Ex Talmudico descripsit Morinus loc. cit. p. 320. col. 1. E.

(a) Jonathan filius Uzielis valde produxit dies vitæ, itaut juvenis doctrinam Cabbalæ ab Aggæo, Zacharia, & Malachia Prophetis acceperit; in medio vero vitæ suæ fuerit e sociis seu condiscipulis R. Jochanan filii Zacchæi; qui fuerunt discipuli Hillelis senioris. In fine vero vitæ suæ vidit Onkelum Profelytum in illa generatione. Idem Morinus cit. ex R. Ghedalia.

(b) Loc. cit. p. 320. col. 2. E.

rum minime ad tempora Prophetarum referenda est. Origgo, fatur quoque Waltonus (a), itaque Paraphrasium ab Esdræ temporibus non alius arcessenda est, quo tempore sine præscripta forma explicationes factæ sunt, scriptæ vero non ante Jonathanem & Onkelosum, quantum ex Judæorum monumentis colligi potest.

290. JAM VERO de Paraphrasium integritate & authenticia mihi sermonem acturo, præfari interest: primo Judæi, ut testatur Frassenus, Chaldaicarum Scripturarum versionem *Thargum* in singulari, & in plurali *Targumim* appellant, hoc est *Interpretationes & Expositiones*, seu *Paraphrases* quæ plerumque non tam verba quam sensus, addita etiam interdum sacri Textus explicatione, referunt. Secundo celebris & antiqua est apud Judæos partitio sacrorum Librorum in tres classes; in *Legem* sub qua continentur quinque Libri Mosis, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, & Deuteronomium; in *Prophetas* tum priores, nimirum libros Josue, Judicum cum Ruth, Samuelis, sive primum & secundum Regum, Malachim, puta tertium & quartum Regum, Isaia, Jeremiæ cum Threnis, Ezechielis; tum posteriores, puta duodecim minorum Prophetarum, quorum monumenta pro unico Libro habent; & in *Hagiographa* sive in *Libros pios*, Job, Psalmorum, Proverbiorum, Ecclesiastes, Canticorum, Danielis, Paralipomenon, Esdræ quoad primum & secundum, & Esther. Tertio multæ circumferuntur Targumim, alia enim est in Legem quæ tribuitur Onkelo, alia in Prophetas Jonathani adscripta, alia in Hagiographa adjudicata cuidam Josepho caco. Præter has, quibus tam Judæi quam eruditi Christiani primas referunt, extant duæ aliæ in Pentateuchum, una eidem Jonathani relata, altera quæ Hierosolymitana dicitur propter Urbem ex qua prodiit, vel ob stylum quo conscripta est, sed incerti Auctoris; alteram quoque, aliis præ-

(a) Proleg. XIII. §. 7. p. 381. col. 2.

prætermisissis, utpote quæ deterioris notæ & Talmudicis nugis magis scatentes, Paraphrasim Critici proferunt, quam nonnulli appellant Babylonicum Thargum, complectens interpretationem quinque Librorum, scilicet, Canticorum, Ruth, Threnorum, Ecclesiastes, & Esther: his prælibatis.

291. Quantum Judæi efferant Targumim satis Lyranus, Episcopus Cananensis, & Raymundus (a) deprompserunt. Inter cæteras autem, tamquam cœlitus confectas agnoscunt Paraphrases Jonathanis in Legem & Prophetas, & Onkelosi in Legem: quare de Jonathane tradunt Talmudici, quod ex ore Aggæi, Zachariæ, & Malachiæ composuerit Thargum Prophetarum, quod eo tempore commota fuerit Terra Israelis quadringentis milliariis, uti retulimus n. 289., tumque egressa voce dixerit: *Quis (b) est ille, qui revelavit secreta mea filiis hominum? continuo Jonathan Uzielis filius in pedes exurgens dixit: Ego sum ille, qui revelavi secreta tua hominibus. Manifestum, notumque est coram te, quod non honoris mei studio id fecerim, neque propter honorem Patris, sed propter tuum honorem feci illud, ne dissensiones multiplicarentur in Israele. Porro quum cuperet quoque manifestare Thargum Hagiographorum, rursus egressa est vox cœlestis dicens ipsi: Sufficit tibi. Quamobrem quia in eis est finis Messiae. Sed adeo mirabilis sanctitudinis, quam Jonathani Talmudici tribuunt, nondum finis: De Jonathane (c) Uzielis filio etiam proditum, quod quo tempore sederet, ac operam navaret Legi, aviculæ omnes super ipsum transvolantes exustæ sint. Tantum quoque auctoritatis donant Thargo Onkelosi, ut quoad usum cæteris prætulerint, referente Elia Levita (d): Quod ante inventam ar-*

(a) Citati apud P. Dominicum Gravinam Lib. IV. Præscript. contr. VI. art. unico p. 272. col. 2.

(b) Talmudici in Tract. Meghilla cap. 1. fol. 3. p. 1. juxta interpretationem Morini cit. p. 319. col. 2. D.

(c) Talmudici in Tract. Bava Bathra f. 134. & Suca f. 28. juxta eundem Morin. cit.

(d) Præfat. in Methurg. apud Walton. Proleg. XII. §. 9. p. 382. col. 2.

tem Typographicam licet reliquorum Targumim unum vel duo in Provincia extarent, Onkelosi ubique in usu fuerit; & hoc ideo quod nos (Judæi) obligati sumus ut legamus quavis septimana Parascha bis, semel in Textu, & semel cum Thargum. Tres Hæretici Witakerus, Danaus, Hunnius, teste cit. Gravina, Judæorum patrocinium susceperunt, omnimodam (præfati Thargum) incorruptionem defendentes in omnibus, & per omnia.

292. Waltonus, cui peculiari studio libuit de qualibet aqua Orientali libenter bibere, juxta illud, *viro scortatori quilibet panis suavis*, differens de auctoritate Targumim, tametsi improbet opinionem Judæorum adjudicantium Paraphrasibus potissimum Onkelosi & Jonathanis æqualem cum Textu Hebraico auctoritatem; tametsi pro meris fabellis agnoscat expositas nugas circumcisorum, qui allegatas Paraphrases deferunt ad originem divinam; licet tandem fateatur non aliam auctoritatem istas habere nisi humanam, in quantum non ab hominibus Spiritu Sancto afflatis profectæ, sed elaboratæ studio & mediis ordinariis; adhuc tamen autumat, Paraphrases Onkelosi, & in plerisque Jonathanis, Textui Hebræo testimonium ferre, ejusdemque integritatem confirmare adversus eos qui de Judæis clamant, quod codices sacros depravarint post Christi tempora; quoniam ex Chaldaica paraphrasi signanter Onkelosi, quam cum Hebræo Textu ubique fere concordare dicit, plane refutantur. Quo statuto profert nonnulla exempla, in quibus assumit lectiones Targumim ad confirmandam integritatem Hebræi hodierni, & consequenter ad taxandam Vulgatam Latinam, ob id concludens: Paraphrastem Chaldaicum loco antiquissimi exemplaris Hebraici inservire posse ad veram lectionem in dubiis confirmandam. Ne autem quis arbitretur isthac ex proprio cerebro me comminisci, subjiciantur ipsius verba (a): *Primo itaque Textui Hebræo testi-*

(a) Proleg. XII. §. 17. p. 387. col. 2.

testimonium ferunt, ejusque integritatem confirmant Paraphrases præsertim antiquiores, quæ Hebræum sequuntur, ut Onkelosi, & in plerisque Jonathanis . . . Idcirco qui de Judæis clamant, quod codices sacros depravarunt, hoc argumento convincuntur. Etiam & illi, qui post Christi tempora dicunt, Judæos suos codices depravasse: ex Chaldaica paraphrasi, præsertim Onkelosi plane refutantur, quæ cum Hebræo Textu ubique fere concordat, ut in loco illo celebri de pro-misso semine Gen. 3. 15. Sunt qui in quæstionem vocant, Textum Hebræum, quasi aliter olim hæc verba legerentur, scilicet ipsa gen. fæmin. Hic vero pro Textu Hebræo hodierno testantur Paraphrases Onkeli, Hierosol. & Jonathanis adscriptæ, quæ omnes vel legunt ipse gen. masc. cum Hebræo, ut Onkelos, vel ad semen verba referunt, non ad mulierem. Psal. 131. v. 15. Latina Vulgata legit, viduam ejus benedicam: in Textu Hebræo est, victum ejus benedicam. Hic pro Hebræo iudicium fert Chald. Paraphr. dum Hebræum vocabulum reddit per cibum, cui consentiunt Aquila, & Symmachus. Hinc Paraphrastem Chaldaicum loco antiquissimi exemplaris Hebraici esse posse ad veram lectionem in dubiis confirmandam. Hactenus doctus Anglus cui plerique ex Criticis consentiunt.

293. Quantum vero systemati nostro atque authenticæ Vulgatæ correctæ hujusmodi Waltoniana doctrina refragetur, puto, lectorem ex se se intellexisse; quoniam semel concessit quod Paraphrases tantæ sint auctoritatis, ut valeant confirmare Hebræum, inevitabiliter sequitur, iis omnibus in locis vulgatam esse vitiosam, in quibus discrepat ab hodierno Hebræo cum Paraphrasibus concordante. Principia vero imo potius præjudicia, quibus nititur Waltonus hanc probare sententiam, duo esse videntur. Primum quia Paraphrases Jonathanis & Onkelosi sunt antiquissimæ, adeo ut idem Servator Jesus suo sacratissimo ore nobilitarit, quum in cruce pendens non secundum Hebræum, sed ex Thargum

gum recitavit (a) verba Psalmi *Deus Deus meus quare me dereliquisti*, sicut quoque Chaldaico usus fuit in lectione Sabbatina, quam habuit in Synagoga (b). Secundum quia sunt sinceræ sine ulla corruptione: quare de primo inquit (c): *Certe versiones istas antiquissimas fuisse & eorum, puta Origenis, Hieronymi, Epiphani &c. tempore extitisse, saltem Onkelosi & Jonathanis negari non potest, & innuant ut prorsus inutiles, impios, & inter Christianos non ferendos. At hoc de omnibus recte non potest affirmari, quum Jonathan ante Christi adventum scripserit, & fortasse Onkelos. Quoad secundum habet (e): De sinceritate vero Targumim eadem esse hodie sine ulla corruptione, nisi quæ ex temporum injuria, & codicum varia lectione omnibus libris accidit: item (f) Chaldaica paraphrasis præsertim Onkelosi . . . cum Hebræo Textu ubique fere concordat, & paulo infra: Paraphrastem Chaldaicum loco antiquissimi exemplaris Hebraici esse posse ad veram lectionem confirmandam. Hæc inquam videntur esse validiora monumenta, quibus Waltoniana sententia fulcitur, quibusque ex instituto exagitandis & convellendis, operæ pretium duco, navare operam. Et quoniam pro antiquitate, & auctoritate præsertim Targumim Jonathanis & Onkelosi, tam Judæi, quam Waltonus cum suis affectis contendunt, super his in præsentia crisis unice instituetur.*

294. TARGUMIM Jonathanis, & Onkelosi posteriores sunt Hieronymiana ætate. Ducam exordium a Thargum Jonathanis in Legem, qui quidem super hæc verba (g): *Filii*
Tom. II. G Ja-

(a) Matth. XXVII. v. 46.

(b) Luca IV. v. 16.

(c) §. 15. p. 386. col. 2.

(d) Pag. 387. col. 1.

(e) Pag. 386. col. 1.

(f) Pag. 387. col. 2.

(g) Genes. X. v. 2.

Japheth, Gomer, & Magog, & Madai, & Javan, Thubal, & Mosoch, & Thiras, facit mentionem Turcarum ita expendens (a) : *Nomen Provinciarum eorum, Africa, Germania, Media, Macedonia, Jethinia, & Osia, & Turca*. Comperitum est, Romanis, Græcis, & populis Asiæ minoris, atque etiam Syris vix ante annum Christi sexcentimum Turcas innotuisse; itaque dicamus oportet, aut hujusmodi Thargum esse suppositum Jonathani, quem adversarii autumant floruisse ante Christianam æram, aut Jonathanem germanum Auctorem elucubrasse hanc Paraphrasim post seculum quartum a Christo nato. Similiter istud Numeri (b) : *De Jacob erit qui dominetur, & perdat reliquias Civitatis*, Civitatem istam Jonathan interpretatur esse Constantinopolim : *Et surget (c) Dominator de domo Jacob, perdetque & delebit reliquias, quæ relinquentur ex Constantinopoli Civitate impia: vastabitque & diruet arcem rebellem, & palatium validum, urbes populorum*. Quibus, ut vides, ita de Constantinopoli loquitur, atque de Civitate jam multarum actionum in Judæorum perniciem auctrice; & tamen fundamenta hujus Civitatis, juxta Codinum in Libro de Constantinopoli (d), nonnisi mense Novembri anni decimi noni Imperii Constantini, sive, ut fert Ludovicus Danes, (e) anno Christi 330. jacta fuerunt. Unde, apprime Morinus (f), falsissimum esse colligitur Jonathanem illum filium Uzielis, qui Christianam æram multis annis præcedebat, si modo talis unquam fuerat, esse istius Paraphrasis Auctorem; sed aliquem alium ejusdem nominis, esto quinque aut sex seculis juniorem. Vel si Morino subscribere restiterimus, opus est stulte credamus, Jonathanem istum

(a) Apud Morinum lib. II. Exerc. VIII. cap. II. n. IV. p. 322. col. 2. A.

(b) Cap. XXIV. v. 19.

(c) Apud Morinum cit.

(d) Apud Natalem Hist. Eccles. sec. IV. cap. ultimo art. I. Tom. VIII.

pag. 361.

(e) De generali Temp. notion. De Imper. Orient. Tom. III. p. 173.

(f) Loc. cit. p. 322. col. 1. D.

istum, prædicendo conceptis verbis, tot antea seculis Turcarum populos, & Civitatem Constantinopolitanam, Prophetas omnes longe superasse.

295. Quantum vero ad Paraphrasim ejusdem in Prophetas, in antecessum velim notes cum eodem Morino (a). Judæi, Christi & Apostolorum temporibus, credentes Messiam suum fore maximum Regem, qui Romanis debellatis ipsos in libertatem assereret (ut passim eruitur ex Evangelio & Apostolicis Actibus), idcirco annis 52. post deletum Templum, imperante Adriano, quum quidam Barcozba se se Messiam professus esset, cruentumque bellum Romanis indixisset, statim ut talis a Judæis agnitus fuit; quum autem eventus spem assentatorum fefellisset, ob id & hanc aliam fabricarunt fabulam. Duos nimirum futuros esse Messias, priorem a Josepho Jacobi filio oriundum, alium ex progenie David: prior contra Antichristum, quem *Armillum* ficto nomine vocant, multa bella geret; sed quoniam ab *Armillo* tandem superabitur, exurget tunc posterior Messias qui *Armillum* devincet, universumque subiciet Judæis. Modo Jonathas in Paraphrasi Prophetarum hujusmodi fabulæ, quam Judæi post tempora Adriani, & Barcozba commentati fuere, recordatur, dum verba Isaïæ (b) : *Sed judicabit in justitia pauperes, & eruet in æquitate pro mansuetis terræ, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium*, refert ad præfatum Messiam, qui de *Armillo* ducet triumphum : *Et judicabit (c) in veritate pauperes, & arguet cum fidelitate inopes populos terræ, & percutiet peccatores verbo oris sui, & in oraculo labiorum suorum interficiet Armillum impium*. Et infra (d) ubi legimus : *Et convertentur torrentes ejus in picem, & expendit : Convertentur torrentes Romæ in picem, &*

(a) Loc. cit. num. XXIV. p. 329. col. 1. D.

(b) Cap. XI. v. 4.

(c) Juxta lectionem Morini cap. III. n. VI. p. 332. col. 2. C.

(d) In vers. 9. cap. XXXIV.

pulvis ejus in sulphur &c., quæ interpretatio supponit quoque allegatam fabulam de posteriore Messia, qui *Armillum* cum Romano Imperio prorumpet.

296. Item nemo veterum scriptorum Christianorum & Judæorum, qui Hieronymo præiverunt, vel fugacem mentionem faciunt de præfato Jonathane, ejusdemque Thargum in Legem: equidem de scriptoribus Christianis affulgebit num. 298., de Judæis satis habeo dicere: Azarias (a) capite quadragesimo octavo Imrè Binah, scrutatis libris Beresith Rabba, aliis antiquis traditionibus *Mischna*, atque etiam Talmude Hierosolymitano, tantum Aquilam (b), testatur, invenisse citatum; sed tam *Mischna* (c), quam Talmud Hierosolymitanum (d) nonnisi post ætatem Hieronymi in lucem prodierunt: nam licet R. Abraham Levita scribat, *Mischnam* compositam fuisse anno contractuum 500. post excidium Templi 120., hoc est, anno Christi 189.; & alii Judæi referant ad feriores ætatem, puta ad annum Domini 219. At sane, subdit Morinus, *tribus seculis posteriorem esse, validæ rationes evincunt*, quas, ne in longum abeam, apud eundem consulere quis poterit. Constat etiam, ipsis Judæis consentientibus, Talmud Hierosolymitanum annis 60. vel 70. post *Mischnam* editum esse, quum nihil aliud sit, inquit Morinus (e), quam *Textus Mischnae variis questionibus*

(a) Teste Morino cap. VI. num. VI. p. 342. col. 1. E.

(b) De quo egimus capite III. n. 213.

(c) Duplex est apud Judæos Hebræi Textus interpretatio, Oralis scilicet & scripta; sive quæ aut viva voce, aut scriptis a majoribus tradita ad posterios propagatur. Rabbi Jehuda traditiones illas, & Legis Oralis expositiones, a Doctoribus apud suos pietate, ac sapientia illustribus confectas, collegit, atque in unum volumen, quod inscripsit *Mischna*, digessit. Leges Frassenum Disquisit. Biblic. lib. II. cap. II. pag. 202. & seqq.

(d) Juxta nostrum Galatinum laudatum a Frasseno cit. pag. 210. Talmud Hierosolymitanum est doctrina, sive disciplinatio, Commentaria omnia ac statuta Hebræorum complectens; quare Talmud a radice Lamad derivatum significat docere; quum potissima doctrina & disciplina judaica capita, ad jus divinam humanamque pertinentia, contineat.

(e) Loco nuper cit. p. 295. col. 1. C.

tionibus, & difficultatibus in medium propositis, & in utramque partem agitatis, ipsoque Textu relato explicatio, & definitio. Itaque si nec *Mischnam* neque Talmud præfatum Jonathanem subodorantur, plane Paraphrases, quæ huic adscribuntur, posteriores sunt Hieronymiana ætate.

297. Veniam modo ad examinandam antiquitatem Thargum Onkelosi, de cujus stemmate Judæi adeo magnifice sentiunt, ut otiosi potius esset tot, quotquot commentati sunt, fabulas percensere. Elias Levita, Onkelon facit filium Titi, qui Templum diruit; Scriptores post Levitam, ut Ghedelias Tsemack David aliique censent, Onkelon, qui nepos ex sorore erat Titi Cæsaris, non esse eum qui Legem transtulit, vocatus in Libro *Zoar* Interpretes Legis, & de quo dicitur, fuisse profelytum diebus Hillelis & Samai: alii tandem cum Talmudistis Babyloniis, Aquilam antiquissimum Interpretem Græcum cum Onkelo Paraphraste confundunt (a). Sed quanti faciendæ sint hujuscemodi inanes Judæorum anxietates, satis ostendere cenfeo: primo ex mutua earundem oppositione, ut consideranti affulgebit: secundo, Judæi omnes Talmude Babylonio antiquiores, teste laudato Morino (b) in Libris Judaicis exercitissimo, minime Onkelon, sed tantum Aquilam agnoverunt, sicut Talmudici Babylonii primi fuere, qui, quæ de Aquila Pontico antiquiores dicebant, Onkelo multum juniore tribuerunt: unde postea ortum duxit opinio existimans, Onkelon & Aquilam unum esse eundemque Interpretem (c); hinc probe Morinus colligit, hanc quoque paraphrasim Onkelos posteriorem esse Tal-

(a) Leges Morinum lib. II. Exercit. VIII. cap. V. num. 1. & seqq. qui ex testimoniis excerptis ex Judæorum libris hæc sententias fert.

(b) Loc. cit. num. V. p. 342. col. 1. A.

(c) Quam opinionem abunde refellit Azarias cap. XLVIII. Imrè Binah apud Morin. cit., cui adstipulati sunt omnes fere posteriores eruditi. Et sane, quia Aquila nihil Chaldaice transtulit, & quoties citatur in Talmude Hierosolymitano, aut Beresith Rabba, aut aliis antiquis Midraschin, semper assumitur ad explicandum Hebræum, non quidem Chaldaice, sed Græce, quemadmodum præfatus Azarias tredecim exemplis periculum fecit.

Talmude Hierosolymitano, & iisdem *Midraschim*: tertio, Onkelos pariter meminit famosæ Judaicæ fabulæ de suo futuro Messia, universo Orbi terrarum dominaturo, quamque supra innuimus n. 295.; etenim verba ista (a): *Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israel: & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth*: hac lege reddit Chaldaice: *Cum consurget Rex de Jacob, & ungetur Messias de Israel, occidet Duces Moab, & dominabitur filiis hominum*. Itaque iisdem fere momentis quibus probavimus somniam antiquitatem Targumim Jonathanis, liquet, paraphrasim Onkelos in Legem ferioiem fuisse Hieronymiana ætate.

298. Juvat tandem uti momento plane decretorio, quod adversus antiquitatem Paraphrasium, & cæterorum Librorum, quos Judæi pro antiquissimis pariter venditant, Clarif. Morinus sæpe profert, atque ex eodem proferunt multi recentiores, signanter Frassenus (b). Si Paraphrases antiquissimæ reapse forent, qua ratione potuerunt Origenem, Epiphanium, totque Judæos ad Christianismum conversos latere? Quid de S. Hieronymo dicemus, qui a Judæorum Rabbiniis linguam Chaldaicam didicit? quid aliud erat illis commodius, quam præfatas Targumim, vel saltem eam Onkeli, qui Textum Hebræum, adversariis testantibus, reddit verbum e verbo, Hieronymo tradere, ut hujus collatione cum Hebræo facilius hic linguam addisceret? Itaque si Targumim nuspiam Origenes, Epiphanius, Hieronymus subodorati sunt, indubio argumento est, ut asseramus id accidisse, quia revera nulla penitus Paraphrasis extabat Hieronymiano tempore, vel saltem, ut affirmat Morinus, ante annum Christi quadragesimum edita non erat; consequenter apud somniantium tantum mentes subsistit evulgata Targumim Jonathanis, & Onkelosi antiquitas.

299.

(a) Numer. XXIV. v. 17.

(b) *Secl. II. Hist. Ecc. Dissert. XI. Tom. VI. p. 353.*

299. Reponit Waltonus (a) cum Helvico. Idcirco apud Patres Ecclesiæ de Paraphrasibus nulla sit mentio, quia tunc inter Judæos & Christianos magnæ simultates vigeant, tantæ etiam eo tempore, ac sequentibus inter Judæos & Christianos erant animorum acerbities, ut Patres Christiani Judæorum libros abominarentur; quum enim ex una parte putarint Hebræum Textum in multis a Judæis malitiose corruptum, & ex altera habuerint vetus Testamentum a Septuaginta Senioribus Græce conversum, quod ab Apostolis receperunt, & magno honore prosequerentur, minime necessarium æstimarunt circa Judaicos codices operam impendere, arbitantes sufficere ad confirmandam & dilatandam fidem Christi animasque Deo lucrandas Græcam, Latinam, aliasque versiones.

300. Sed priusquam ad hæc refellenda accedamus, cursum observes velim, quomodo hanc sibi Waltonus ædificavit turrim, ut sibi quoque pararet ruinam. Annon ipse monet (b), quod nemo assequi possit plene & perfecte explicationem mysteriorum divinorum, nisi inspectione ipsarum originalium tabularum? quod necessaria sit earundem cognitio saltem iis, qui eloquia divina aliis explicare tententur? quod absurdum sit, ut legatus aliquis mandata Regis sui non intelligat, sed Interprete opus habeat? annon hujusmodi necessitatem consulendi Judæorum Textum eruit etiam ex testimoniis Hieronymi, Augustini, Bellarmini, Cani, & Ariæ Montani? & alibi, (c) eam proculdubio pro vera, & genuina lectione habendam esse censet, quæ ex antiquis Patrum Ecclesiæ scriptis corroboratur? Jam vero si veteres Ecclesiæ proceres, ad voluntatem ipsiusmet, abominabantur Judæorum libros, contenti erant solis versionibus Græca & Latina, neque necessarium putarunt circa

CO-

(a) *Prol. XII. §. 15. p. 386. col. 2.*(b) *Proleg. III. §. 28. p. 238. col. 2.*(c) *Proleg. VI. §. 6. p. 272. col. 2.*

codices Hebraicos operam impendere, quis non eruet ex sententia Waltoni, proceres Ecclesiæ haud plene & perfecte affecutos fuisse cognitionem divinorum mysteriorum, haud munus suum satis explevisse, quum sine inspectione tabularum originalium oves sibi creditas paverint, ineptissimos quoque fuisse divini Regis legatos, & tandem minime eam lectionem existimandam esse genuinam, quæ scriptis veterum Patrum roboratur (a)? Vide quantum mali & perniciosi sibi Waltonus creavit: alias ut universum mundum excitaret ad studium linguæ Hebraicæ, qua tamquam hamo Auctores hodiernorum Hæreticorum abusi sunt ad capiendos pisces. (b), protulit, veteres magni Hebraicam fecisse;

mo-

(a) Efferant quantumvis sapientes seculi præstantiam Rabbinicæ linguæ, ubique ejusdem studium commendantes, haud opinor lectori fucum facere, quum dicam: eum credendum est exacte, pleniusque fuisse assequutum intelligentiam divinorum eloquiorum, qui fructum, propter quem Deus sacras litteras largitus est nobis, uberius copiosiusque ex earundem studio percepit; seu qui sibi aliisque creavit spirituales profectum: porro neminem latet, hujusmodi fructum Deo acceptissimum, a veteribus SS. Patribus plene ex Scripturis fuisse collectum, quum non modo semetipsos mira sanctitudine exornarint, sed in super Scripturarum oraculis Judæos & Gentiles perduxerint ad regenerationis lavacrum, pabulo Scripturarum eosdem salubriter saginantes, & ex eadem tandem Spiritus Sancti officina medelam cuique morbo accommodatam, apprime seligentes. Et Hæretici nostri temporis, qui eodem ferme pacto incumbunt divinis litteris ac cæteris monumentis secularium scriptorum, passim sensum allegoricum spernentes? non modo nullum sibi spiritalem fructum pepererunt, quum nulla extra Romanam Ecclesiam salus inveniat; sed quoque ad stipulati Judæis, judaicisque tricis, dereliquerunt fontem aquarum viventium, nimirum Vulgatam Latinam, abalienati sunt a sensibus nostrorum procerum, per prævaricationem frustrati sunt Dei verbum, vinum aqua miscentes, statuentesque distortas interpretationes, modo addentes, modo auferentes, modo, quemadmodum volunt, intelligentes. Æqui judices, quos opto, definiant, si vel quoad minimam partem præfati Nugatores hac lege assequantur eam intelligentiam mysteriorum divinorum, quam Spiritus Sanctus ex cælesti Scripturarum beneficio vult, ut consequamur.

(b) Inter omnes Recentiores, qui linguis addiscendis dederunt operam, longe plures semper fuerunt, qui protexerunt integritatem hodiernorum fontium, aliaque consuetudina, quæ ex hoc principio nascuntur: quare Simeon de Muis mirabatur, quomodo Joannes Morinus, tametsi peritissimus linguarum, pro viribus ostenderit, corruptionem Hebraei Textus, eundemque Vulgatæ Latinæ postposuerit. Et ratio a priori est, quia linguarum periti, ex hypothesi quod fontes hodierni sint integri & authentici, quemadmodum inferunt ad normam fon-

modo, quia profundum silentium veterum aperte detegit somniamatam vetustatem Targumim aliorumque Judaicorum Librorum, non est veritus remove ab eisdem quaecunque studium Hebraei Textus, & Auctorum de Synagoga, sed ad causam propius accedo.

301. Quamquam allegata responsio duorum Hæreticorum quid verisimilitudinis habeat respectu multorum veterum Patrum, qui in Oriente exemplo Christi & Apostolorum sola contenti erant versione Græca, & in Occidente versione Latina (ex qua quidem antiquissima agendi ratione præfocatur immoderatio Criticorum, passim detrahentium auctoritati versionum); nihilo tamen secius cavillatio funditus cadit, si potissimum spectes Origenem, Epiphanium, & Hieronymum. Suspiceris forte, quod & isti fuerint Judæorum Libros abominati? quod minime necessarium putarint circa judæicos codices operam impendere? De Origene, nemo ignorat labores, quos exantlavit pro exacta descriptione Hebraici Textus in omnibus suis Polyglottis. De Epiphanio, scitur, ex parentibus Judæis duxisse originem, a doctissimo Tryphone adoptatum in filium, sub ejusdem disciplina edoctum, & nonnisi post elapsam adolescentiam inter Christianos annumeratum. Cuique tandem innotescit, Hieronymum plurimum incubuisse libris Judaicis, consuluisse celeberrimos Judæos, necnon multis annis in Judæa, & in Syria commoratum fuisse: quantum itaque spectat præclaros hosce veteres, omnino præcluditur effugium Helvici a Waltonio excultum.

302. Niteris, mihi dices, mero argumento negativo, quod apud Dialecticos infirmam parit consecutionem; at scito, hisce tribus clarissimis Patribus præsentissimam fuisse

Tom. II.

H

occa-

fontium controversias fidei & morum fore dirimendas, ita pariter contendunt, in eisdem examinandis non Theologos, sed peritos linguarum primo & potissimum consulendos, & auscultandos; atque hujusmodi lenocinio allekti, quo Theologis quantumvis peritissimis se se præferunt, incumbunt linguis comparandis, & evulgant authenticam fontium. Leges num. 486.

occasionem faciendi mentionem Targumim, aliorumque Librorum, si qui tunc apud Judæos extitissent. Verum enim vero, Origeni ingenti studio fuit restituere integritatem versionis Viralis, pro quo commodius certe sibi fuisset, si non describere, saltem consulere Thargum Jonathanis, Onkelosi, Libros *Mischna*, aliosque Rabbiorum tractatus, interpretationes, expositiones; quemadmodum reapse hodierni Critici isthac necessario consulenda esse statuunt, ad hoc ut genuina Scripturæ lectio inveniatur, vel stabiliatur: sicque Origenes dubio procul inspexisset, & laudasset, si tunc vere apud Judæos illa fuissent: *adde*, quod in suis scriptis sæpe recordatur (a) traditionum Judaicarum, quæ eo jam tempore vigeant; annon magis memoria dignæ erant Targumim, quæ per adversarios semper apud Judæos fuerunt, & sunt maximæ auctoritatis? Epiphanius haud neglexit recitare affatim Hæreses omnes, quæ inter Judæos primas obtinuerunt (b), sicut etiam percensere numerum traditionum cum nominibus Auctorum, quibus Judæi tunc utebantur (c); itaque a fortiori, ut dicitur, ejus instituto incumberebat referre numerum Targumim, necnon appellare nomina Auctorum, quorum Judæi, adversariis testantibus, magnam rationem habebant. Eadem argumenta conficere poteris pro Hieronymo, cui pariter maximæ curæ fuit ex omnibus Libris, quorum usum habere potuit, quibusque sua Bibliotheca abundabat, haurire germanam lectionem Hebræi, & Latino sermone suæ novæ editioni apponere: item, traditionum Judaicarum multoties in suis operibus meminit, & nullus erat Liber,

(a) Teste Morino lib. II. Exer. VI. cap. II. n. IV. p. 295. col. I. E.

(b) Lib. I. cont. Hæreses, Hæresi XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. et XIX. a pag. 8. & seqq. ubi edisserit de Religione & ritibus Judæorum, atque ita opportunissimam occasionem habuit subodorandi Targumim.

(c) Traditiones Seniorum, expositiones apud Judæos appellantur. Sunt autem hæ quatuor, una quæ Moysi nomine fertur, altera ejus qui vocatur Rabbiaciba, tertia Adda, sive Juda, quarta filiorum Assamonæi. Epiphanius lib. I. Hæresi XXXIII. pag. 54. C.

Liber, quem Hieronymus a Judæis pecunia non obtineret, ut eruitur ex Epist. CXXV. ad Damasc. (a) *Postquam*, inquit, *Epistolam tuæ sanctitatis accepi, confestim accito notario.... interim tamen & ego linguam, & ille articulum movebamus, quum subito Hebræus intervenit, deferens non pauca volumina, quæ de Synagoga quasi lecturus acceperat &c.*

303. Neque velim commoveant tibi scrupulum hæc verba ejusdem Hieronymi (b): *Quantæ traditiones Phariseorum sint, quas hodie Deuterofini vocant, & quam aniles fabulæ, evolvere nequeo: neque enim Libri patitur magnitudo, & pleraque tam turpia sunt, ut erubescam dicere, quasi quod hisce innuerit Libros Judaicos, de quibus contentiosum funem trahimus; quandoquidem, ut probe idem Morinus (c) animadvertit, ista non referuntur ad libros Judaicos, quos exponere brevis sermone non pateretur, sed ad Epistolam, quam scribebat ad Algasiam, quæque instar voluminis & Libelli longissima est; hinc in fine Quæstionis octavæ ejusdem Epistolæ, si voluero, inquit, cuncta differere, nequaquam mihi unus Liber, sed magna, & multa erunt scribenda volumina. Ultraquamquod narrans quantum Judæi suis traditionibus tribuissent, sic pergit (d): *Si quando eos iuxta litteram cœperimus arctare, ut non jaceant, non ambulare, solent respondere & dicere, Rab Akiba, & Simeon, & Hille magistri nostri tradiderunt nobis, ut bis mille pægis in promptu fuisset responsio: Jonathan filius Uzielis, Onkelos, Jehuda Sanctus ita nos docuerunt, ut qui majoris auctoritatis apud ipsos fuissent? idcirco itaque hosce non citabant, quia pro eo tempore neque istos cognoverant, neque fando audiverant. Idipsum tandem apprime confirmat**

H 2

(a) Tom. III. p. 700. B.

(b) Epist. CLI. ad Algasiam quæst. X. Tom. III. p. 825. H.

(c) Loc. cit. n. VI. p. 296. col. I. A.

(d) Loc. cit. pag. 826. A.

mat Augustinus aperte denegans, fuisse apud Judæos traditiones scriptas, *Judæos*, inquit (a), *quasdam traditiones suas, quas non scriptas habent, sed memoriter tenent, & alter in alterum loquendo transfundit, quas Deuterofin vocant.*

304. Miror sane Waltonum scribentem (b): *Certe versiones istas antiquissimas fuisse, & eorum, puta Origenis, Epiphani, & Hieronymi, tempore extitisse, saltem Onkelosi, & Jonathani, negari non potest; quandoquidem tametsi permulta huc spectantia confarcinet, nullum tamen suppeditat legitimum monumentum, quo hanc innegabilem certitudinem antiquitatis ostendat: vix innititur consensu omnium Judaicorum codicum, qui pro antiquissimis præfatas versiones tradunt, & conjectura, qua non videtur credibile, Judæos neglexisse scribere versiones, quum vulgus loquebatur Chaldaice, & postea nimirum Hieronymiana ætate, quando linguam Hebræam, & Chaldaicam plebs non intelligebat, eas procurare voluisse, quare præfatis immediate adnectit: quum tantus sit in omnibus Judæorum codicibus de his consensus, nec credibile est, quum Chaldaica Lingua ipsis vernacula, & familiaris fuerit, versiones illas Chaldaicas eos neglexisse, & postea quum nec Hebræam, nec Chaldaicam vulgus intellexerit, easdem procurasse & compilasse. Ast num tanti ista sint penſi, ut de adſerta antiquitate talem certitudinem pariant ut denegari non possit, quique eruditi ferant judicium. Et sane neque circa Auctores, neque circa ætatem consentiunt Judæorum codices, ut ipſemet Waltonus nobis fando præit (c); quod si opposueris, saltem*

(a) *Lib. II. contra Adversarium Legis, & Prophetarum cap. I. Tom. VIII. col. 380. E.*

(b) *Proleg. XII. §. 15. p. 386. col. 2.*

(c) *Proleg. cit. §. 9. refert quæſtiones, quæ vertuntur de Onkeloso Auctore Chaldaici Pentateuchi, in quantum alii faciunt eundem cum alio Akila nepote Imperatoris ex ſore, alii confundunt cum Aquila, de quo egimus alibi num. 213. & aliis dicere lubet Onkelon floruisse tempore Hillelis senioris, ante Christum annis circa XL. De Jonathane plerique tradunt fuisse discipulum Prophetarum Aggai, Zacharie, & Malachie, multo plures faciunt disci-*

ſententiæ noſtræ amica conſenſione Judæos refragari, reſpon-
deo primo, ſi Waltonus, quod & dictum velim cæteris Cri-
ticis, ſerio conſuluiffet aureum opus Cl. Joannis Morini,
haud tanta cum libidine Judæis, & Judæorum ſcriptis fi-
dem habuiſſet. Non modo quatuor rationes Morinus expo-
nit, ob quas Hiſtoriæ Judæorum fabuloſiſſimæ ſunt, adeout
nihil ſincerum ex iis decerpi poſſit (a); ſed inſuper pecu-
liari criſi inſtituta de Libro Miſnajoſh, de utroque Talmu-
de Hieroſolymitano & Babylonico, de Paraphraſibus Chal-
daicis, earundemque auctoriſ, de antiquis Midraſchim,
quinque Meghillath &c. ſingulatim, graviterque probat
quam ſubleſtæ iſta ſint fidei, quot commentis reſerta, quam
recentiora ea ætate, ad quam Judæi Critici perperam refe-
runt. Quare Waltonus ſuo oneri minime fecit ſatis, quum
firmiora momenta Morini neque citat, neque ſolvit. *Se-
cundo* licet Judæi & Judæorum Libri conſentiant ad ſua-
dendum Targumim præſertim Onkeloſi, & Jonathanis di-
vinam habere originem, multa miracula accidiffe, quum
Jonathan ſcriptioni daret, venturum Meſſiam, qui de Ar-
millo & univerſo Orbe ducet triumphum, dicam plus, plu-
rimos & celebres Rabbinos, poſt captivitatem Babylo-
nicam, vixiſſe annos quodringentos, quingentos, ſexcentos &
ultra (b), non inde ex hujusmodi Judæorum concordia quid
veri inferitur, quin potius ipſe Waltonus ad meras fabulas
ultra libenterque amandet. *Tertio* annon Judæi, eodem
Waltono teſte (c), ut majorem venerationem Targumim
conciliarent, conſpirarunt in conſcribendis permultis nugis,
atque fabricandis portentis? non ergo mirum ſi eadem a-
gendi ratione pro antiquiſſimis unanimiter ſuas Targumim

ven-
discipulum Hillelis ſenioris, qui poſt reditum e Babylone ætatis anno XL.
erat Doct̃or Academiæ Hieroſolymitanæ, nonnulli confundunt cum Theodo-
tione illo, quem innuimus loco nuper citato.

(a) *Par. II. Exerc. I. cap. I.*

(b) *Reſert Morin. parte II. Exerc. V. cap. III. per totum.*

(c) *Loc. cit. §. 16. p. 386. col. 2.*

venditent, eo allesti principio cæteroquin vero: Bibliaci codices quo antiquiores sunt, eo majorem auctoritatem præferunt? *Tandem* consensus præfatus quantumvis concors, minime solvit argumenta, quibus deteximus adsertam Targumim antiquitatem, & per consequens neque probabilitatem parit ejusdem antiquitatis, quam pro re certa & innegabili mirabiliter Waltonus venditat. Ejusdem fere pensum est conjectura, quod ita evincere arbitror. Nedum est credibile, sed factum quoque constat, Criticos nostros e tenebrarum silentio duobus ab hinc seculis extumulasse orientalia scripta pene innumerabilia, & manibus fidelium Ecclesiæ occidentalis tradidisse, non obstante quod vulgus hujus Ecclesiæ, nusquam habuerit usum Linguarum Orientalium; non tantum igitur est credibile, sed longe facilius, opus est adseramus, Targumim post Hieronymi tempora descriptas fuisse; quoniam a Natione Judaica nusquam, atque a nobis, Hebraica & Chaldaica abfuerunt. Præterquam quod, si Hieronymiano ævo plebs Judaica neque Hebræam, neque Chaldaicam intelligebat, dicamus necessum erit, ex eo jam tempore apud Judæos abiisse in desuetudinem, si non lectionem Hebræi, certe usum Targumim, quum ex superius dictis num. 186. & seqq., nonnisi in commodum plebis introductæ fuere; ut quid enim istis uti, si neque & istas plebs Judæorum intelligeret: ipsi Critici videant.

305. Postremus cavillus Waltoni, tametsi alio consilio adinventus, cujus recordatur Riccardus Simonius (a), quemque nostri Critici magis impinguare poterunt, refellendus superest. Patrum silentium nil vetare, quominus Targumim ante eorum ætatem extiterint, vel ut dicit Riccardus *Hieronymo coævas fuisse*; quandoquidem factæ erant ad usum Judæorum, & forte nondum in unum corpus redactæ, quales hodie visuntur. Hinc nonnulli hac conjectura nixi, pro-

(a) *Histor. Crit. Vet. Testam. lib. II. cap. XVIII. pag. 95.*

progressi sunt ad asserendum: in antiquioribus Targumim minime tot nugæ atque fabulæ legebantur, quot postea a recentioribus Rabbiniis, eas colligendo, & freti quibusdam aliis traditionibus & scriptis, appositæ fuere; verum tantum abest, ut hujusmodi emendicata decipula, vel pro minimo descriptum momentum Morini, extenuet. Id unum in confesso esse debet apud omnes, longe minus innotescere debuisse Patribus laudatis Origeni, Epiphanio, & Hieronymo traditiones Judæorum & Auctorum nomina, quæ ore tenus inter ipsos versabantur, atque Targumim quantumvis in particulis diminutas, quoniam juxta adversarios istæ longe antea fuerant scripto mandatæ, & singulis hebdomadis (ut ex Levita supra retulimus num. 291.) in Synagogis saltem ea Onkeli legebatur: si ergo neque traditiones, neque earundem Auctorum nomina præfati Patres ignorarunt, quomodo ignorare poterant adsertas Targumim particulas? Insuper, si istæ noviter fuerunt in unum corpus redactæ, & nonnulla eisdem addita, proferant quo tempore? quo loco? a quibus? cujusne probati veteris testimonio? perpende quomodo Critici pro arbitrio suas ad inventiones pro factis venditant, super his ædificantes araneorum cassiculos.

306. Ne tamen ex hæcenus dictis æquivocatio suboriatur, atque vitio, a quo absim, quis mihi vertat, scire te velim: me haud inficiari, pleraque, post Esdræ, & ante Christi tempora, fuisse a Judæis litteris Hebraicis vel Chaldaicis donata. Equidem ante oculos habemus S. Hieronymum testantem (a), se legisse Hebraico sermone Librum primum Machabæorum, & Librum Ecclesiastici; item (b) traxisse ad Latinum stylum ex Chaldæo Librum Tobiae, & Librum Judith; verum isthæc, ut bene noscis, neque per umbram suscepto, ubi de Targumim unice agimus, quadrant.

(a) *In Prologo Galeato, & in Prefatione in Libros Salomonis.*

(b) *Prefat. in Tobiam Tom. III. p. 688. A., & Prefat. in Judith p. 689. C.*

drant. Neque me fugit Præfatio in Librum Ecclesiastici, ubi Jesus filius Sirach tradit, a suo avo aliisque multa fuisse exarata (a), aut Josephus Hebræus, qui progenitorum suorum refert sollicitudinem in conscribendis libris (b): sed quid, apprime animadvertit Morinus (c), hæc ad Talmudicos & Judæos Neotericos? Libros istos nec Talmudici, nec Judæorum, qui eos sequuti sunt, ullus vidit unquam, aut aliquando meminuit. Et quod magis mirere, vel potius unde obstupescas. Non modo Libros istos, sed nec alios quoslibet, sive Hebraice, sive Chaldaice scriptos usquam commemorant Talmudici, aut Midraschim Auctores. Tam crassa & barbara est apud eos rerum suarum ignorantia. . . . Quapropter nunquam sine risu legere potui virorum quorundam Hebraice doctissimorum opuscula, qui putant se ex unius aut alterius Rabbini Neoterici scriptis, de antiquis & politicis Judæorum moribus judicium ferre posse. Et pagina præcedenti habet quoque: Nullum esse Judæis, aut ab iis vere, vel falso prædicari post sacros Libros antiquum Historiæ monumentum. Neminem ipsi perhibent, aut ostentant rerum suarum Historiographum, qui post annum Christi millesimum non scripserit; ideo rerum illustrissimarum, & maxime memorabilium, quas vel ipsi fecerunt, vel passi sunt, nulla prorsus est apud eos memoria, nullus commentarius; eas juxta cum ignarissimis ignorant,

(a) Avus meus Jesus, postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis Legis, & Prophetarum, & aliorum Librorum, qui nobis a parentibus nostris traditi sunt: voluit & ipse scribere aliquid horum &c.

(b) De nostris vero progenitoribus, qui eandem quam prædicti nimirum Ægyptii, Babylonii, & apud Babylonios Chaldei habuerunt in conscriptionibus sollicitudinem (desino dicere, etiam potiore) Pontificibus, Prophetis hoc imperantes: & quia usque ad nostra tempora cum multa integritate servatum est. . . . Ab Artaxerxe vero usque ad nostrum tempus singula quidem conscripta, non tamen priori, egerat antea de Libris XXII. secundum inspirationem a Deo factam a Prophetis conscriptis, simili fide sunt habita, eoquod non fuerit certa successio Prophetarum. Josephus Hebræ. Lib. I. contra Apionem paulo post init. pag. 474. & 475. edit. Lugd.

1539.

(c) Parte II. lib. II. cap. I. n. V. p. 225. col. 2. B.

rant, licet in Historiis Græcis, Romanis, & Christianis sint celebratissime. . . . Nihil unquam lestrigones, lotophagi, aliique similes Barbari a veritate, & recta ratione tam abhorrentes de Magorum suorum gestis cecinerunt, quam de suis Judæi fabulantur. Quod autem fabulæ supremus actus est, nihil, tam immaniter vel delirant, cui probando statim præsto non sit Scripturæ testimonium, stupenda quadam & insana speculatione intellectum, & contortum. . . . Non modo nullum habent Historicum, qui anno Christi millesimo posterior non sit, sed nequidem commentarium ullum, aut in Scripturam, aut in traditiones suas, qui annum Christi quingentesimum non subsequatur. . . . Hos libros fictæ antiquitatis, si legeris, merito dubites, an Judæi sint ad fingenda portenta historica stulte procliviores, quam ad ea amplectenda, & suscipienda stulte creduli (a).

307. QUAM SUBLESTÆ nulliusque auctoritatis, imo & apud Christianos detrimenti, sint paraphrases Chaldaicæ, exponitur. Nec sane primus, neque de primoribus ipse sum, qui id opinatum pergere ausim: Lis ista, refert Riccardus Simonius (b), de utilitate, vel damno Paraphrasum magna cum contentione agitata fuerat tempore Cardinalis Ximenis, qui anno Jesu Christi 1517. Biblia Complutensia edidit cum paraphrasi Onkeliana in Pentateuchum. Sub Philippo II. renovata fuit occasione magnorum Bibliorum Antuerpiensium, quibus Arias Montanus paraphrases Chaldaicas inseruit. . . .

Tom. II.

I

Ni-

(a) Hæc doctissimus Morinus, quæ ne exaggeratione rethorica dicta esse crederentur, peculiari studio plurimorum capitulorum ad hypothesein erudite descendit, magnum referens numerum rerum hujusmodi, ex quibus cuique legenti adfulget, quam bene fuerit de rebus Judaicis instructus, uti etiam suadebimus num. 443. Idcirco autem ejusdem sententias, duxi prolixè exscribere, ut ii, quibus nostra placebunt, haud decipiantur a Recentioribus, qui licet sacramento regenerationis illuminati, adhuc Rabbiorum opera, tametsi ludicra commentisque referta, studiose juventuti evolventa proponunt; quasi interpretes Christiani, longe Judæis doctiores & cordatiores, quoad exactam Scripturarum intelligentiam, a nobis deficerent. Legesis num. 316 & 324.

(b) Hist. crit. Vet. Test. lib. II. cap. XVIII. p. 100.

Nilominus illius opus tanquam religioni Christianæ injurium, & Judaicæ superstitioni favens valde a multis improbatum fuit: Fuerunt itaque ex viris Catholicis, qui non modo nihil auctoritatis tribuerunt Targumim, sed insuper tanquam noxias Christi Ecclesiæ declararunt. Enimvero non defuit Parisiis vir celebris, qui sugillavit Biblia Regia tunc nuper edita, ex eo quod Chaldaica paraphrasis reliquis S. Scripturæ Textibus adjecta ibi fuisset, hisce verbis suam Epistolam orsus: *Legi (a) diebus istis vestra nova Biblia, quæ totius Universitatis judicio tam splendide, & magnifice orbi commendantur, sed utinam tam utilia, quam sumptuosa. Quis enim pie Christianus ferat Chaldaicam illam paraphrasim tam insulsam, ineptam, puerilem, Judaicam, impiam, sanctissimo Dei verbo, velut alterum Textum quendam apponi, & Christianis commendari? . . . Ceterum si quis, Judæus fieri voluerit, & Jesum Mariæ Filium pro nobis crucifixum, ac mortuum secundum Scripturas, iisdem Scripturis eximere, & conculcare cum impiis Rabbiniis voluerit, is Paraphrasim hanc sibi deligat, & Censuram Lovaniensium auctoritate se tueatur.* Sed quoniam Brugensis prodiit in aciem vellicando præfatum virum, utpote qui prætermiserat momentis suam tutari causam, opus est, pro nostra qualicumque tenuitate, rationibus agamus.

308. Primo omnis auctoritas, quam Recentiores tribuunt Paraphrasibus præsertim Jonathanis, & Onkelosi, unice petitur ex supposita earundem antiquitate, in quantum volunt, Jonathanem ante adventum Domini scripsisse, & fortasse Onkelon: quare Brugensis citatus, ita procedit: *Jonathan enim filius Uzielis, qui in Prophetas Paraphrases scripsit sub veteri Synagoga, ante Christum natum floruit. Onkelos, qui Pentateuchum Paraphrasi illustravit, paulo post Christi Servatoris passionem vixit: Josephus cæcus qui Hagiographa*

(a) Apud Lucam Brugensem Tract. de Chaldaï, paraphr. par. 1. in fine Tomi II. Comment. in Evang. p. 1097.

pha explicuit, Auctorque anonymus, qui Historicos interpretatus est Libros, etiam ipsi vetusti sunt; at ex enucleatis factis superque demonstrasse arbitror, Chaldaicas paraphrases Jonathanis, & Onkelosi elucubratas fuisse post Hieronymianam ætatem; ergo funditus cadit ea ratio, qua potissimum Recentiores inducti sunt ad commendandam auctoritatem Paraphrasium.

309. Secundo si, ut ostensum est, Paraphrases Jonathanis, & Onkelosi lucem adspexerunt post, vel sit ipso Hieronymiano tempore, indubium videtur, confarcinatas fuisse non quidem a Judæis, quos Religio Christiana lateret, sed a Rabbiniis, quibus crux Christi erat scandalum, quique frustrabantur, ut loquitur Irenæus (a) Legem Dei, miscentes vinum aqua, suamque Legem e contrario statuentes; vel juxta Tertullianum (b), rejiciebant a Scripturis divinitus inspiratis omnia fere, quæ Christum sonabant; vel secundum Origenem (c), curam habebant modis omnibus tollere e populo opinionem de Christo, quod jamdudum prædictum esset a Prophetis de ejus nativitate. Quod si postea, scripta adeo insensibiliorum Religioni Christianæ, tantæ auctoritatis esse debeant apud nos, ut ad voluntatem Waltoni cit. num. 292., confirmant Hebræum ubi a Vulgata discordat, ut loco antiquissimi exemplaris Hebraici a Sanctis Dei hominibus conscripti, inservire possint ad veram lectionem in dubiis confirmandam, ut horum inspectione & adjumento ducamur ad hauriendos germanos Scripturarum sensus, aliis cordatis viris remitto judicandi facultatem.

310. Et quid aliud a Christianis Judæi expectare poterunt, quam quod Recentiores suadere conati sunt, atque hodie etiam nituntur? Jam deprompsimus n. 117. & seqq. quod Judæi initio secundi seculi, ut fidem Christi disperderent, constuprarunt

I 2

He-

(a) Lib. IV. adver. Hæres. cap. XXV. p. 342. C.

(b) Lib. de Habitu Mulieb. cap. III. Tom. II. p. 258. E.

(c) Lib. I. contra Celsum Tom. II. p. 425. C.

Hebraicum fontem cum versione Virali; circa quantum vel quintum seculum, ut magis Scripturis nostris detraherent, & suas contumelias contegerent, protulerunt Targumim scriptas, evulgantes hasce cælitus confectas fuisse ante Christianorum æram a viris nomine, eruditione, & sanctitate celeberrimis, atque ita eandem ferme cum Hebræo fonte venerationem, & auctoritatem illas habere: modo hoc ipsam, si sedulo observes, nostri Critici evulgarunt. Ipsi enim denegant Judæos corrupisse Hebræum, agnoscunt Targumim, præsertim Jonathanis & forte Onkelosi, confectas fuisse ante adventum Servatoris, fatentur quoque Paraphrasem Chaldæum, loco antiquissimi exemplaris Hebraici, esse posse ad veram lectionem in dubiis confirmandam: quod si postea non adhærent Judæis tribuentibus præfatis Targumim originem, & auctoritatem divinam cum Textu Hebræo æqualem, nullam sane, si quod præjudicium non me capiet, rectam rationem video, qua ipsi valeant hac in parte Judæis refragari; quandoquidem isti poterunt eodem argumento in eos uti, quod olim eximia virgo, & martyr S. Margarita perbelle subdidit Præfecto Olibrio: unde doctissimi Critici Christiani, dicitote, oramus, didicistis Paraphraseon Jonathanis & Onkelosi ante adventum vestri Servatoris confectas fuisse? certe respondere cogerentur, ex Libris Judæorum, quum nullus penitus vetus Auctor Christianus, vel gentilis eas sit subodoratus. *Quenam* tum Judæi, *verecundia est*, ut quum in eisdem Libris nostris legatur, non tantum Jonathanem & Onkelon scripsisse ante adventum vestri Messiae, sed etiam cælitus suas Paraphrases elucubrasse, atque ita æqualem cum Hebræo Textu divinam auctoritatem habere, *alterum credatis, alterum respiciatis?* respondeat qui recte poterit, quum ipse utrumque rationabiliter denegans, propero ad aliam rationem.

311. *Tertio* ex quo Targumim elaborata fuerunt ab infensissimis nostris, & longe post editionem Latinæ Italæ, imo & Hieronymianæ, idcirco iis in locis, ubi discordant a Vul-

a Vulgata correctæ, & respondent hodierno Hebræo, cæterisque Orientalibus versionibus, non solum tenemur sentire, quod sensum Judaicum sapiant, sed insuper signo nobis easdem esse, quod ibi habeatur unus ex passibus, quos Judæi olim malitiose deflorarunt apud Hebræum fontem, aliosque quos habere potuerunt Bibliacos Contextus: ea profecto lege, qua ideo nobis constat, hanc celeberrimam S. Joannis sententiam, *Tres sunt qui testimonium dant in Cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus: & hi tres unum sunt*, a veteribus Græcis codicibus malitia Græcorum refecutam fuisse, quia in aliis suis scriptis eandem non habebant pro genuina, & canonica; qua Irenæus (a) affirmabat a Marcione circumcisum fuisse Evangelium secundum Lucam, & omnia ablata, quæ de generatione Domini conscripta erant, & alia multa de doctrina sermonum Domini, quia observavit præfata obstat scriptis, & dictis ejusdem Marcionis; hac tandem lege Patres sextæ Synodi detexerunt ea, quæ Græcorum malitia irreperant in acta Concilii V.; S. Leo II. conquerebatur de Græcis, quos testabatur constuprasse Epistolam a Leone suo prædecessore scriptam ad Flavianum; Gregorius Magnus adscripsit Constantinopolitanis depravationem Synodi Chalcedonensis (b). Quis enim tot Patrum propriis oculis vidit impios deflorescentes actuali facinori incumbentes? ut ergo alia falsariorum indubia scripta manifesto signo Patribus fuere, ut affirmarent, fuisse ab eisdem falsariis deflorata, quæ auctoritatem habebant; ita quoties Targumim discrepant a Vulgata, & congruunt Hebræo hodierno, cæterisque Orientalibus Contextibus, toties manifestum signum habemus asserendi, præfatos Contextus a Judæis defloratos fuisse, & per consequens Targumim non modo non confirmant Hebræum adversus lectionem Vulgatæ, sed probant insuper Hebræum ab iisdem Judæis depravatum fuisse.

(a) *Adver. Hæres. lib. I. cap. XXIX. p. 129. H.*

(b) *Leges Vener. Bellarmin. de Romano Pontif. lib. IV. cap. XI. col. 825. C.*

312. Quam ob rem eisdem Waltoni verbis consignatis num. 292. utendo, uno vel altero adjecto, in ipsum ejus argumentum rejicio. *Illi, qui post Christi tempora dicunt, Judæos suos codices depravasse, ex Chaldaica paraphrasi, præsertim Onkelosi plane defenduntur, quæ cum Hebræo Textu hodierno ubique fere concordat, ut in loco illo celebri . . . Genes. III. v. 15. Sunt qui in questionem vocant Textum Hebræum, quasi eodem modo olim hæc verba legerentur, scilicet ipse genere masculino. Hic vero pro corruptione hodierni Hebræi testantur Paraphrases a Judæis nostris infensissimis elaboratæ, quæ omnes vel legunt ipse genere masculino cum Hebræo, ut Onkelos, vel ad semen verba referunt, non ad mulierem. Psal. 131. v. 15. Latina Vulgata legit, Viduam ejus benedicam, in hodierno Textu Hebræo est, victum ejus benedicam. Hic pro corruptione hodierni Hebræi judicium fert Chaldaica paraphrasis, dum Hebræum vocabulum reddit per cibum.*

313. Quarto Non est Scripturæ Biblicus Textus aut Contextus, qui vel aliqualem auctoritatem habeat, & cujus verba non fuerint consecrata, aut a Christo, aut ab Apostolis, aut saltem a veteribus Ecclesiæ Patribus; verum nec quoad nomen Chaldaicæ paraphrases laudatæ sunt a Christo, ab Apostolis, vel veteribus Patribus; sublestæ igitur, atque nullius auctoritatis sunt. Major propositio adeo perspicua est, ut pro superfluo ostendere habeam: minorem propositionem certe denegabunt assensores Waltoni, qui fretus testimonio Helvici, Mayeri, Schik, aliorumque Hæretico-Criticorum affirmat, Thargum fuisse ab eodem Christo nobilitatum (a); sed quam perperam, oscitanterque id protulerint, ita probatum eo. Si Thargum nonnisi post Hieronymianam ætatem vidit lucem, quomodo Christus sacro ore suo consecrare poterat? minime eo inficias id spiritu prophetico, quo Servator repletus erat, accidere potuisse; ast

(a) Vide num. 293.

ast ipsi evenisse contendunt, ex quo Christus non secundum Hebræum, sed ex Thargum recitarit *Eli, Eli lammafabathani*, quasi Thargum ex eo jam tempore extitisset. Insuper, ex iis quæ affirmant permulti Recentiores Hebraistæ hunc super locum, non magis præfata verba redolent Linguam Chaldaicam, atque Syriacam, vel Hæbraicam (a); quanta igitur confidentia Waltonus cum Helvico, Mayero, & Schik non solum definiat, allegata Christi verba unice esse Chaldaica, sed insuper ex Thargum a Christo desumpta, cuique esto judicium; & per consequens si Targumim neque a Christo, neque ab Apostolis, neque ab Ecclesiæ proceribus laudatæ sunt, nullius profecto auctoritatis erunt.

314. Quinto usquedum communi voto asseratur, quod hodiernus Hebræus Veteris Test. Græcæve novi, Pentateuchus Samaritanus, versio Viralis, & versio Itala auctoritatem aliquam habeant, & utilitati nobis sit eorundem inspectio, bene equidem capio; quoniam licet pro corruptis agnoscamus his in locis, ubi cum Vulgata correctæ non concordant, quoad cætera vero quæ complectuntur, quantum est ex se se, divinam habent originem, tametsi non eodem modo: namque de fontibus constat, conscriptos fuisse a Sanctis Dei hominibus Spiritu Sancto repletis, & etiam versionem Septuaginta, ut capite III. nobis ostendere curæ fuit 198. & seqq.; de Auctore, vel Auctoribus versionis Italæ, ex dictis

n. 250.

(a) Munsterus, ut Christus apud vulgares homines in omnibus vulgari Lingua est usus, hoc est Chaldaica, sive Syriaca, ita hic quoque in cruce Lingua illa expressit hanc querelam: *Eli, Eli lammafabathani*, pro quo Hebraice Psal. XXII. legitur: *Eli, Eli asabthani*. Vatablus, *sabasthani* vox Chaldaea, aut Syra. Clarius, Relictæ sunt Hebrææ voces: ut quum audis milites dixisse, *Eliam vocat*, causam eorum erroris intelligeres. Zegerus, *Eli, Eli lamma sabastani*. . . extant autem ea ipsa psalmo, juxta supputationem Hebraicam, XXII. . . quæ si quis pronunciet ita sonabunt, *Eli, Eli lamo adfastani*. Grotius, Et hinc & aliunde colligitur, Christum neque veteri usum Hebræorum sermone, neque Syriaco sed mixta dialecto, quæ tum in Judæa vigeat. Ita passim alii Philologi discurrunt. Leges paulo infra num. 325. his similia, & huc conducentia.

